

**T.C.**  
**ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MEDENİYET SÖYLEMİ**  
**VE**  
**YENİDEN YAPILANMA**

**MAHMUT ALPAY**

**EYLÜL 2011**

**T.C.**  
**ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİMDALI**

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MEDENİYET SÖYLEMİ VE**  
**YENİDEN YAPILANMA**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Hazırlayan**  
**Mahmut ALPAY**

**Danışman**  
**Prof. Dr. Muhittin ATAMAN**

**BOLU 2011**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE**

**Mahmut ALPAY'a** ait “**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MEDENİYET SÖYLEMİ VE YENİDEN YAPILANMA**” adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir. **21.09.2011**

**Akademik Ünvan ve Adı, Soyadı****İmza**

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Muhittin ATAMAN .....

Üye : Doç. Dr. Mehmet DALAR .....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Rahmi YÜCEL .....

---

**Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı**

**Prof. Dr. Gönül ÜLKER**  
**Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü**

## TEŞEKKÜR

Öncelikle tezi yazmamda yardımcı olan danışmanım Prof. Dr. Muhittin ATAMAN olmak üzere yüksek lisans öğrenim boyunca eğitimime katkıda bulunan değerli hocalarım Prof. Dr. Kamer KASIM, Doç. Dr. Kemal İNAT, Doç. Dr. Ali Yaman, Doç. Dr. Mehmet DALAR, Yrd. Doç. Dr. Rahmi Yücel'e ve her türlü konuda yardımcı olan Arş. Gör. Nuh UÇGAN'a teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca beni her zaman destekleyen, benden yardımlarını esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan anneme ve babama şükranlarımı bir borç bilirim. Ayrıca eğitimim boyunca beni her zaman destekleyen ve yanımda olan eşim Havva Nilgün ALPAY'a teşekkür ederim.

**ABSTRACT****CIVILIZATIONAL DISCOURSE AND RECONSTRUCTION IN TURKISH  
FOREIGN POLICY****Mahmut ALPAY****Master Thesis****Department of International Relations****Supervisor: Prof. Dr. Muhittin ATAMAN****September-2011, viii+ 129 pages**

Beginning with the rule of Justice and Development Party (AKP), Turkish foreign policy was restructured under the leadership of Ahmet Davutoglu, first as the chief adviser and then foreign minister. The AK Party governments has been purusing a pro-active, multilateral and multi-dimensional foreign policy. With this new discourse, Turkey began to develop inclusive policies, even without excluding the states that it has problems with and to solve bilateral and multilateral problems through dialogue. In this context, Turkey signed many strategic cooperation treaties with many neighboring and regional states such as Syria, Iraq, Ukraine, Greece, Russia and Eygpt. In addition, Turkey has been playing order establisihing role and has been representing the Middle Eastern, the Balkan and Central Asian countries in many international settings.

**Key Words:** Civilizational Discourse, Davutoğlu Period, Alliance of Civilizations, Clash of Civilizations, Multi-dimensional Foreign Policy

## ÖZET

### TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MEDENİYET SÖYLEMİ VE YENİDEN YAPILANMA

**Mahmut ALPAY**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı**

**Danışman: Prof. Dr. Muhittin ATAMAN**

**Eylül-2011, viii+129 sayfa**

AK Parti iktidarıyla birlikte Davutoğlu liderliğinde Türk dış politikası medeniyet söylemi çerçevesinde ideolojik olarak; aktif, çok taraflı ve çok boyutlu uygulama açısından aksiyolojik olarak yeniden yapılandırılmaya çalışılmaktadır. Bu söylem ile birlikte Türkiye sorun yaşadığı devletleri ötekileştirmeden aralarındaki sorunları diyalog yoluyla çözmeye çalışarak çevresini kuşatıcı politikalar geliştirmektedir. Bu bağlamda Türkiye yeni dönemde komşularıyla sorunlarının çözümü için girişim başlatmış, bu girişimler neticesinde Suriye, Irak gibi ülkelerle stratejik işbirliği anlaşmaları imzalamış, Ukrayna, Rusya, Mısır gibi ülkeleri ise medeniyet söylemli dış politika düşüncesiyle komşuları olarak görmeye başlamıştır. Ayrıca pek çok uluslararası örgütte düzen kurucu roller üstlenerek uluslararası toplantılarda Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya ülkelerinin sözcülüğünü yapmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Medeniyetsel Söylem, Davutoğlu Dönemi, Medeniyetler İttifakı, Medeniyetler Çatışması, Çok Boyutlu Dış Politika

## İÇİNDEKİLER

|                                                                                          | Sayfa     |
|------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| TEŞEKKÜR .....                                                                           | iv        |
| SUMMARY .....                                                                            | v         |
| ÖZET .....                                                                               | vi        |
| İÇİNDEKİLER .....                                                                        | vii       |
| SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ .....                                                     | xii       |
| <b>BÖLÜM I</b>                                                                           |           |
| <b>1. GİRİŞ .....</b>                                                                    | <b>1</b>  |
| <b>BÖLÜM II</b>                                                                          |           |
| <b>2. MEDENİYET VE DIŞ POLİTİKA: MEDENİYETLER ÇATIŞMASI</b>                              |           |
| <b>VE/VEYA MEDENİYETLER İTTİFAKI SÖYLEMLERİ .....</b>                                    | <b>11</b> |
| 2.1- Huntingtoneyan Medeniyet Perspektifi .....                                          | 16        |
| 2.1.1. İnsan Tasavvuru .....                                                             | 18        |
| 2.1.2. Devlet Tasavvuru .....                                                            | 21        |
| 2.1.3 Uluslararası Sistem ve Siyaset Tasavvuru .....                                     | 25        |
| 2.2. Davutoğlu'nun İslam Paradigması ve Medeniyet Perspektifi .....                      | 34        |
| 2.2.1. İnsan Tasavvuru .....                                                             | 38        |
| 2.2.2. Devlet Tasavvuru .....                                                            | 41        |
| 2.2.3. Uluslararası Sistem ve Siyaset Tasavvuru .....                                    | 45        |
| 2.3. Huntington ve Davutoğlu Anlayışlarının Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi ..... | 47        |
| 2.3.1. Huntington ve Davutoğlu'nun insan tasavvurlarının karşılaştırılması .....         | 48        |
| 2.3.2. Huntington ve Davutoğlu'nun devlet tasavvurlarının karşılaştırılması .....        | 49        |

|                                                                                                |    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 2.3.3. Huntington ve Davutoğlu'nun uluslararası sistem tasavvurlarının karşılaştırılması ..... | 50 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|----|

### **BÖLÜM III**

#### **3. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MEDENİYET SÖYLEMİ VE**

|                                                                     |           |
|---------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>YENİDEN YAPILANMA .....</b>                                      | <b>55</b> |
| 3.1 Komşularla İlişkiler: Sıfır Sorundan Maksimum İşbirliğine ..... | 60        |
| 3.2. Uluslararası Örgütlerde Aktif Rol .....                        | 77        |
| 3.3. Çok Taraflı ve Çok Boyutlu Dış Politika .....                  | 87        |

### **BÖLÜM IV**

|                       |            |
|-----------------------|------------|
| <b>4. SONUÇ .....</b> | <b>109</b> |
|-----------------------|------------|

|                |     |
|----------------|-----|
| KAYNAKÇA ..... | 129 |
|----------------|-----|

|                                                    |     |
|----------------------------------------------------|-----|
| EK- 1 ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA İLİŞKİN METİN ..... | 103 |
|----------------------------------------------------|-----|

## KISALTMALAR

|            |                                                                                                                       |
|------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| AB         | : Avrupa Birliği                                                                                                      |
| ABD        | : Amerika Birleşik Devletleri                                                                                         |
| AK Parti   | : Adalet ve Kalkınma Partisi                                                                                          |
| ASEAN      | : Güneydoğu Asya Ülkeleri Örgütü                                                                                      |
| BM         | : Birleşmiş Milletler                                                                                                 |
| BTC        | : Bakü Tiflis Ceyhan Petrol Boru Hattı                                                                                |
| BTE        | : Bakü Tiflis Erzurum Doğalgaz Boru Hattı                                                                             |
| CARICOM    | : Karayip Topluluğu ve Ortak Pazarı                                                                                   |
| CIA        | : Central Intelligence Agency, Merkezi Haberalma Teşkilatı                                                            |
| EAGÜ       | : En Az Gelişmiş Ülkeler Zirvesi                                                                                      |
| ECO        | : Economic Cooperation Organization, Ekonomik İşbirliği Örgütü                                                        |
| IMF        | : International Money Found, Uluslararası Para Fonu                                                                   |
| İKÖ        | : İslam Konferansı Örgütü                                                                                             |
| KEİ        | :Karadeniz Ekonomik İşbirliği                                                                                         |
| KKTC       | : Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti                                                                                       |
| MERCOSUR   | : Güney Amerika Ortak Pazarı                                                                                          |
| MÜSİAD     | : Müstakil Sanayici İşadamları Derneği                                                                                |
| NATO       | : North Atlantic Treaty Organization, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü                                                |
| NPT        | : Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi                                                                           |
| PKK        | : Kürdistan İşçi Partisi                                                                                              |
| P5+1 Grubu | : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 5 Daimi üyesi<br>(ABD, İngiltere, Fransa, Çin, Rusya Federasyonu, Almanya) |
| SSCB       | : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği                                                                              |
| TİKA       | : Türk İşbliği ve Kalkınma Ajansı                                                                                     |
| TUSKON     | : Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu                                                                    |
| TÜSİAD     | : Türkiye Sanayici İşadamları Derneği                                                                                 |
| THY        | : Türk Hava Yolları                                                                                                   |
| TOBB       | : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği                                                                                  |

## BÖLÜM I

### 1. GİRİŞ

İnsanoğlu daha özgür olmak ve kendini daha güvende hissetmek için tarih boyunca hep arayış içerisinde bulunmuş, onun bu arayışları zaman zaman savaflara zaman zaman da doğa ile keskin bir mücadeleye girmesine neden olmuştur. Ancak bu mücadelelerin en keskin modernite dönemine girilmesiyle yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde insanoğlu, özellikle Batı insanı, sahip olduğu bilgiyi mekanik araçlara dönüştürmüş, doğadan ona hâkim olacak biçimde daha fazla yararlanmaya başlamıştır. Bu arayışlarda amaç, insanlığın varlığını daha güvende sürdürmesi ve onun daha özgür kılınması olmuştur (Davutoğlu, 1994b). Bu gerçeklerden hareketle bu çalışmada, esas ve köklü iki medeniyet olan Batı ve İslam medeniyetleri ile medeniyetsel çatışma ve işbirliği konuları temel paradigmatik değerler çerçevesinde analiz edilecektir. Soğuk Savaş sonrası dünyada medeniyetler arasında bir çatışma mı yaşandığı, yoksa medeniyetlerin dönüşümüne ve işbirliğine dayanan yeni bir dünya mı kurulduğu konusu detaylı bir şekilde tartışılacaktır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde gerek ülkelerin dış politikalarındaki olay ve olgular, gerekse iç politikalarında yaşanan gelişmeler kültür, medeniyet ve din temelinde açıklanmaya çalışılmaktadır. Yeni dünya düzeni medeniyet ekseninde şekillenmekte ve medeniyete olan vurgu artmaktadır. Bosna Soykırımı, Kosova Savaşı ve Ermenistan'ın Karabağ'ı işgali ve 11 Eylül 2001 saldırıları gibi Soğuk Savaş sonrasında yaşanan gelişmeler, Huntington'un medeniyetler çatışması tezinden hareketle George W. Bush gibi politikacılar tarafından medeniyet temelli savaşlar ve olaylar olarak nitelendirilmiştir. Bundan dolayı Bush 11 Eylül saldırılarını Haçlı Savaşları'na benzetmiştir (Telatar, 2011: 186). Özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından

sonra dünyadaki gelişmeler, devletlerin dış politikası ve ilişkileri değerlendirilirken medeniyet kavramı yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Bu bölümde devletlerin medeniyet eksenli olarak hangi değerler etrafında bir araya geldikleri, birbiriyle ittifak mı yaptıkları yoksa çatışmaya mı girdikleri kavramsal bir bağlamda kısaca tartışılacaktır.

#### a) Kavramsal Çerçeve

Genel bir değerlendirmeye geçmeden önce medeniyet kavramı ve bu kavramın hangi anlam ve bağlamlarda kullanıldığı açıklanacak, daha sonra da Batı ve İslam medeniyetlerinin Huntington ve Davutoğlu perspektifleri üzerinden paradigmatic bir sistem içerisinde karşılıklı analizi yapılacaktır. Medeniyet kavramı; hem Batı hem de İslam medeniyeti üzerine çalışmış ve her iki medeniyetin mukayeseli analizini yapmış olan Sezai Karakoç, Francis Fukuyama, Samuel Huntington ve Ahmet Davutoğlu gibi bu kavram üzerine çalışmış ve bu konuda fikir üretmiş kişilerin görüşleri doğrultusunda açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışmanın bir bölümü Batı ve İslam medeniyetinin paradigmatic karşılaştırmasını içerdiği için bu çalışma ile bu iki medeniyet daha iyi anlaşılacak ve buradan hareketle medeniyet temelli dış politika analizini daha etkili yapılacaktır.

Avrupa'da bu kelimenin karşılığı olabilecek "civilisation" kelimesi 19. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı aydınları arasında ise, Fransızca "civilisation" kelimesinin karşılığı olarak "medeniyet" kelimesinin kullanılması, yine aynı zamana (Tanzimat dönemi) rastlar. Kelimenin lügat anlamları, kavramın seyrini izlemek bakımından önemlidir. Medeniyet kelimesi, "me-de-ne" kökünden gelmektedir. "Me-de-ne", "şehre gelmek" anlamına gelmektedir. Bu kökten gelen "el-Medeniyye" kelimesi de "medeniyet, uygarlık" anlamlarına gelmektedir. Kavramın ilk kullanıldığı yıllarda "edep-erkan, öğrenme, zariflenme" gibi anlamlarda kullanılıyordu. Medeniyet kavramı, hem İslam hem de Batı medeniyetlerinde "şehirlilik" anlamında kullanılır. Burada, ekonomik olarak gelişmiş toplumlar ifade edilmektedir; göçebe ve yerleşik toplumlar anlamında kullanım söz konusu değildir. Kavrama belki de ilk işaret edenlerden birisi olan İbn Haldun, Mukaddime adlı eserinde, şehirlilik anlamında

"hadarilik" kelimesini kullanır. Hadarilik, bedevi toplumlara göre daha çok gelişmiş toplumları ifade eden bir kelimedir. (Sönmez, 2003: 9). İslam medeniyetinde, medeniyet kavramının içeriği ve kapsamı itibarıyla, kaynağını Kuran'dan alan ve tüm insanlığın ihtiyacını karşılayacak evrensel değerler anlamına geldiği kabul edilir. Bu değerler üzerine kurulacak medeniyet de bir grup ya da millete mal edilmek yerine tüm insanlığa hitap etmektedir. İslami anlayışa göre, Kuran'ın geçmişten gelen sağlam temelleri ve gelecek yüzyıllara da hitap eden evrensel mesajları, onun geçmişten geleceğe bütüncül bir biçimde aktarılmasını sağlamaktadır.

İslam medeniyeti üzerine araştırmalar yapan ve önemli eserler veren düşünür Sezai Karakoç, medeniyetin yıkılmaz olduğunu iddia etmektedir. Bu fikrini, “devletler yıkılır ancak medeniyetler yıkılmaz” diyerek Osmanlı Devleti üzerinden örneklemektedir. Karakoç, ayrıca Osmanlı devletinin yıkılmasıyla İslam medeniyetinin de yıkıldığının ileri sürülmesinin doğru olmadığını ifade etmektedir (Karakoç, 2008: 61-62). Karakoç'un medeniyet tezinin çekirdeği iman ve İslam'dır. Medeniyeti ele alış biçimi ile çalışmanın karşılaştırmalı paradigma analizi bölümündeki ilgili kısımlara katkı sağlayacak olan Karakoç, medeniyetin ontolojik boyutunu ele alarak İslam medeniyetinin de ontolojik boyutuna bakmakta, Batı medeniyetindeki Tanrı'yı insanileştiren Baba-Oğul-Kutsal Ruh ayrımı yerine İslam medeniyetinde bulunan vahdaniyet, teklik ve bütünlük vurgusuna dikkat çekerek medeniyetin ne olması gerektiği konusunu İslam dini çerçevesinde ele almaktadır (Bilge, 2004: 101). Karakoç bu medeniyeti “hakikat ve vahdaniyet” medeniyeti olarak isimlendirmektedir (Karakoç, 2010). Buradan anlaşılıyor ki Karakoç, insanlığın doğuş yeri olarak kabul edilen ve tüm medeniyetlere beşiklik yapan Mezopotamya ve Bereketli Hilal'de ortaya çıkan ve buradan yayılan İslam medeniyetinin hem can çekişmekte olduğu görüşüne hem de İslam medeniyetinin Batı'ya eklenmesi gerektiği görüşüne karşı çıkmaktadır. Karakoç ayrıca medeniyetin; insanın sadece fiziki ya da fizyolojik ihtiyaçlarına cevap veren bir sistem olmadığını, aynı zamanda onun manevi-ahlaki, metafizik ve kültürel ihtiyaçlarını da karşılama amacı taşıdığını söylemektedir. Dolayısıyla medeniyetleri sadece maddeye veya tarihsel materyalizme indirgemeyerek medeniyetlerde ruhi ve maddi faaliyetlerin her ikisini de göstermektedir (Bilge, 2004: 99). Kısaca Karakoç'un medeniyet anlayışı; İslam medeniyetinin paradigmatic sistemleştirilmesini sağlamaya

yardımcı olmakta, medeniyeti canlı bir organizma gibi görmekte ve bu yönüyle Samuel Huntington'un medeniyet anlayışına yaklaşmaktadır.

Huntington ise medeniyeti Batılı düşünürlerin görüşlerinden hareketle tanımlamaya çalışmıştır. Max Weber, Emile Durkheim, Oswald Spengler, Arnold Toynbee gibi birçok Batılı tarihçi, filozof, sosyolog ve siyaset bilimci medeniyet kavramını, farklı boyutları itibarıyla incelemiş ve medeniyetlerin ortaya çıkışları, yükselişleri ve birbirleriyle ilişkileri üzerinde durmuşlardır (Huntington, 2006: 46). Farklı yaklaşımlara rağmen bu düşünürlerin medeniyetlerin doğası, kimliği ve dinamikleriyle ilgili olarak önermeler üzerinde bir konsensüs vardır. Huntington, medeniyet kavramında tekil ve çoğul anlamda medeniyet ayrımına gitmekte ve medeniyetler çatışması tezinde medeniyeti çoğul anlamda ele alarak medeniyetin tanımını şu şekilde yapmaktadır: “Medeniyetin varılması gereken ideal olarak kullanılmasının bırakılarak medeni olmak için tek bir standardın olduğu dolayısıyla da sadece belli grubun veya elit bir kesimin medeni olabileceği varsayımından uzaklaşmak anlamına gelmektedir” (Huntington, 2006: 47). Yani Huntington, tekdüze bir medeniyet yapısına ve bir grup ya da devletin değerlerinin evrensel medeniyet değeri haline getirilmesine karşı çıkmaktadır. Bu tanımdan hareketle Huntington evrensel anlamda dünya medeniyeti tartışmasını yeniden başlatmış, tezinde de medeniyetlerin daha medeni hale gelip gelmediğini tartışmanın daha yararlı olduğunu açıklamaya çalışmaktadır.

Huntington, medeniyeti çoğul anlamda kullandığını söylemekte; ancak medeniyet birimli teorisinin vardığı sonuç ve medeniyetler çatışması teorisi içerik itibarıyla, medeniyeti tekil anlama indirgeyerek Batı medeniyetini yüceltmekte ve dünyayı Batı ve diğerleri şeklinde bölmektedir. Aslında hem Huntington hem de Toynbee medeniyeti tekil anlamda, yani yalnızca Batı medeniyeti ekseninde bir evrensel medeniyet anlayışı çerçevesinde, bu medeniyetin tek hedefi olduğu varsayımıyla fikirler öne sürmektedirler. Ayrıca her iki teorisyen de bu doğrultunun başlangıç ve bitiş noktasına Batı medeniyetini koyarak onu insanlığın evrensel medeniyeti gibi göstermektedirler (Aydın, 2002). Nasıl ki bir nehrin ilk kaynağı, belli bir doğrultuda akmakta olduğu bir yönü ve döküleceği bir yeri varsa, Batı

medeniyetinin de geçmişten-geleceğe uzanan konumu bu nehir örneğiyle örneklendirilebilir. Böylesi bir medeniyet kavramı yaklaşımında diğer medeniyetlerin gelecekte ulaşacağı nokta Batı medeniyetinin geldiği nokta, medeniyetlerin başlangıcı ve kaynağı da antik Yunan olmaktadır. Bu medeniyet anlayışı medeniyetin evrensel ve biricikliği üzerine kurulmakta; Batı medeniyetinin değerlerini kabul etmeyen ve ona eklemlenmeyen medeniyetler ise Batı medeniyetiyle çatışmaktadır. Çünkü Batı medeniyeti tüm insanlar için mükemmel ve olması gereken bir modeldir.

Medeni kavramı ise, 18. yüzyıl Fransız düşünürleri tarafından barbarlık kavramının karşıtı olarak geliştirilmiştir. Buna göre, medeni toplum yerleşmiş, kentli ve eğitilmiş bir toplumdur (Huntington, 2006: 47). Medeniyet kavramının medeni ve eğitilmiş bir topluma işaret etmesi ve bu şekilde kullanılması Batı medeniyetine bir misyon biçmektedir. Batı medeniyeti ve sömürgeci anlayışı bu zihni tahayyüle dayandırılmıştır. Oryantalist bir bakış açısının sonucu olarak Batılı insanın, kendisini medeni bir toplum olarak görürken, diğer insanları ise eğitilmesi gereken barbar topluluklar olarak görmesi sömürgeciliği meşrulaştıran bir argüman olarak kullanılmıştır. Günümüzde ABD'nin Irak ve Afganistan'ı işgali de benzer bir meşrulaştırıcı argüman ile açıklanmaya çalışılmaktadır.

Huntington (2006: 47-53) medeniyet kavramının bugünkü anlamını ve medeni olmanın hususiyetlerini şu şekilde ifade etmektedir.

*“Medeniyet büyük ölçüde kültürdür, o hem normlar, değer yargıları içerir hem de bir kuşaktan diğerine miras olarak sürüp giden sosyal bir organizmadır. Bir medeniyet, halkların en yüksek kültürel gruplaşması, insanları diğer türlerden ayırmıyorsa da halkları dil, din ve ırk olarak birbirinden ayıran en geniş kültürel kimliktir. Medeniyetler zaman içerisinde belli bir evrimden geçse de tarihin bir yerinde sona erer, ölümlüdürler ancak yaşam süresi bir siyasal sistemden, bir imparatorluktan ve bir devletten çok daha fazladır. Medeniyetler kültürel varlıklar olduklarından hükümetlerin yaptıkları hiçbir şeyi yapmazlar. Medeniyetlerin siyasal yapısı medeniyetler arasında farklılık gösterir ve zaman içinde de o medeniyet kendi içinde değişir. Bu nedenle bir medeniyet*

*bir ya da birden çok siyasal birim içerebilir. Bilim adamları genellikle tarihteki temel medeniyetleri ve modern dünyada var olan medeniyetleri tanımlamakta birbiriyle hemfikirler. Yedisi artık var olmayan (Mezopotamya, Mısır, Girit, Klasik Bizans, Orta Amerika, And) ve beşi yaşayan (Çin, Japon, Hint, İslam ve Batı) on iki medeniyet bulunmaktadır. Bu altı medeniyete modern dünyada amaçlarımız açısından Latin Amerika ve Afrika medeniyetlerini de eklemek yararlı olacaktır.”*

Küreselleşen dünyada ekonomik modernleşmenin de getirdiği değişim ile beraber insanlar, kimliğini din ile tanımlamaya başlamışlardır. Dünyada kimliğini din ile tanımlayanlar İslam ve Hristiyanlık dinlerinin inananları gibi görülse de Yahudiler, Budistler ve Ortodokslar da kimliğini daha çok dinle tanımlama yoluna gitmekte ve inançlarının gereğini günlük yaşama fazlasıyla taşımaktadırlar (Huntington, 2006: 26). Aydınlanma döneminden başlayarak günlük yaşamda hızla gerileyen dini kimlik, Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni dünya sisteminde tekrar etkili olmaya başlamıştır. Dünya ölçeğinde canlanan dini kimlik medeniyetsel değerleri ön plana çıkardı; öne çıkan bu değerlerde küreselleşme ile beraber gerileyen ulus devleti tekrar medeniyet değerleri etrafında bir araya toplamaya başladı.

Çalışmada kullanılan medeniyet kavramı tarihsel, kültürel, ekonomik olarak birbirine yakın ve nispeten siyasi yönetim benzerliğine sahip devletlerin oluşturduğu havzayı kapsamaktadır. Bu havza içerisinde en büyük analiz birimi olarak devletler, daha sonra siyasi, ekonomik ve kültürel gruplar ile zaman zaman da bireyler yer almaktadır. Dolayısıyla medeniyet, analiz olarak devletten daha fazla aktörü kapsamakta, boyut olarak sadece dış politika bağlamında değil, ekonomik, siyasal ve kültürel boyutu da içeren çok yönlü bir kavram olarak analiz edilmektedir.

İnsanlık tarihi aslında medeniyetlerin gelişimi ve değişimi/evrimi tarihidir. Medeniyetlerin gelişmesini bu evrim etrafında ve bu tarihsel gelişme ışığında düşünmek gerekir (Huntington, 2006: 46). Medeniyet bağlamında bir analizde, insanlığın gelişimini, büyük bir çerçeve içerisinde görmek mümkündür. Soğuk Savaş kavramıyla nasıl ki yarım yüzyıllık bir zaman dilimini anlayabiliyor ve bu zaman dilimindeki

olayları bu kavramla somut olarak anlatabiliyorsak; medeniyet kavramıyla birlikte de 1989 ve sonrasındaki gelişmeleri daha net ve bir sistem içerisinde anlamak ve anlatmak mümkün olmaktadır. Bu çalışmada temel analiz birimi medeniyetlerdir. Analiz düzeyleri olarak da birey/insan, devlet ve uluslararası siyaset tasavvuru ele alınacaktır.

Bazılarının yeni dünya düzeni olarak da adlandırdıkları Batılı dünya tasavvuru içerisinde ne tür bir birey, devlet ve uluslararası sistem bulunduğu üzerinde durulacaktır. Bir taraftan Batı medeniyetinin felsefi imgelemeleri en “mükemmel” değerler olarak kabul ediliyor ve insanlığın bu değerlere ulaştığı için şanslı olduğu ifade ediliyor; ancak diğer yandan, bu “mükemmel” değerler sistemi içerisinde Avrupa kıtasının orta yerinde ve tüm dünyanın gözü önünde büyük bir insanlık katliamı yaşanıyor. Dolayısıyla “mükemmel” olarak kabul edilen değerler sistemi ve bu değerler sisteminin evrenselliği büyük çelişkileri içerisinde barındırırken bu sistemin en köklü biçimde yeniden ele alınılmasını zorunlu kılmaktadır. Bundan dolayı, Batı medeniyetinin ileri sürdüğü gibi analiz düzeyi sadece devletlerle sınırlı kalmadan, birey ve uluslararası sistem de analiz düzeyi olarak ele alınmakta ve alternatif bir söylem olarak İslam medeniyetinin temel değerleri tarihsel örneklerle birlikte paradigmatik bir sistem içerisinde analiz edilmektedir. Uluslararası düzen arayışına İslam medeniyetinin temel değerleri ile nasıl, ne tür katkılar sağlanabileceğini, Batı medeniyetinin tabiata, insana ve yönetime yaklaşımı ile uluslararası düzen arayışına beraber bakılacak ve çok yönlü bir analiz yapılacaktır.

#### b) Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın dış politika ve uluslararası siyaset çalışmalarına birkaç temel katkısı olacaktır. Bunlardan birincisi, dış politikanın medeniyetsel, dolayısıyla daha geniş ölçekli, bir perspektiften incelenmesidir. Bu bağlamda aşağıdaki sorulara da cevaplar aranacaktır. Medeniyetsel bağlamda dış politika analizinin amaç ve önemi nedir? Neden böyle bir düzeyde analiz yapmak gerekmektedir? Bu bakış açısı Türk dış politikasının hangi yönlerini ve boyutlarını görmeyi sağlayacaktır? Böyle bir analiz bize yeni küresel siyasal sistemin daha iyi anlaşılmasını ve ona uygun izlenen politikaları daha net görmemizi sağlayacak mıdır?

Soğuk Savaş sonrası dönemde izlenen politikalar, çift kutuplu dünya sisteminde izlenen gelişmelerden farklılıklar göstermektedir. Bu çalışmada dış politikaya makro düzeyden bir bakış söz konusu olacaktır; çünkü makro bir bakış daha genel bakmayı gerektirmekte ve genelleme yapmaya uygun düşmektedir. Ancak bu genellemeler içerisinde istisnaları ve genellemeleri görmek için kullanılan araçlar dikkatlice analiz edilecektir.

Bu araştırmanın ele alacağı bir diğer önemli konu da medeniyetsel kriz ve bu krize alternatif yaklaşımlar olacaktır. Bu bağlamda Batı ve diğer medeniyetler bağlamında yeni dünya düzeninin ne şekilde biçimleneceği konusu önem arz etmektedir. Bu çalışmada Batı medeniyetinin diğer medeniyetlerle ilişkileri İslam medeniyeti özelinde ele alınacaktır. Ezeli, ebedi ve evrensel olduğu iddiasındaki Batı medeniyetinin, medeniyetsel kriz/ler karşısındaki tutumu analiz edilecektir. Buradan hareketle medeniyetler çatışması tezinin aslında daha çok Batı medeniyetinin bu iddialı söyleminden kaynaklandığı izah edilecektir. Davutoğlu'nun geliştirdiği kavramlarla da bu çatışmacı ve ötekileştirici söylemin kaçınılmaz bir tercih olmadığı açıklanacaktır.

Çalışmanın önemli katkılarından biri de Türk dış politikasının medeniyetsel bir perspektiften incelenmesi olacaktır. Davutoğlu dönemi hakkında çokça makale yazılmasına rağmen Davutoğlu dönemi Türk dış politikası daha çok “stratejik derinlik” söyleminden hareketle açıklanmaya çalışılmaktadır. Ancak, Davutoğlu’nu takip edenler onun temel görüşlerinin aslında kendisine ait diğer akademik çalışmalarda daha temelli bir biçimde ifade edildiğini görür. Bu çalışmanın Davutoğlu'nun diğer çalışmalarından hareketle fikirlerini ve dış politika anlayışını medeniyetsel bir bağlamda analiz etmeye çalışacak olması Türk dış politikası çalışmalarına önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu çerçevede Batılı güçler tarafından kurulması beklenen yeni dünya düzeni içerisinde Türkiye'nin yeri ve oynayacağı rol/roller tartışılacak ve Türkiye'nin Davutoğlu ile geliştirdiği dış politika söylemi analiz edilecektir.

#### c) Araştırmanın Temel Soruları ve Alt-soruları

Medeniyetler insanların varoluşsal güvenliğine, özgürlüğüne, aksiyolojik

değerleri ele alma biçimine nasıl yaklaşmaktadır? Modern dönemin başlangıcından günümüze teknik Newtoncu mekanik gelişmelerin insanlara daha fazla güvenlik ve özgürlük getireceği iddia edildi (Davutoğlu, 1994b). Gerçekten daha fazla güvende ve özgür olarak mı yaşanmakta yoksa daha fazla bir güvensizlik, hem de gelecek nesilleri de kapsayan bir güvensizlik ve daha çok baskı ve tehdit altında mı yaşanmaktadır? Yine doğadan daha fazla yararlanmak ve ona hükmetmek isteğiyle hareket eden insan, doğayı daha fazla tahrip etmiş ve ozon tabakasının delinmesi, küresel sıcaklık artışı gibi çevresel uyarılarla daha güvensiz ve tehditlerle dolu bir dünyada yaşamaya mı başlamıştır? Tüm bu ve diğer sorulara Batı ve İslam medeniyetlerinin paradigmatic-sistemi içerisinde yaklaşmaya çalışılacak; buradan hareketle de yeni dünya düzeni ve dünyadaki devletler-medeniyetlerarası ilişkilerin muhtemel seyri analiz edilecektir. İncelenecek bir diğer altbaşlık ise insan protipine hangi medeniyetin nasıl yaklaştığıdır. İnsanın doğa ve Tanrı ile ilişkisi nasıldır, değer ve inançlarına göre nasıl konumlanmaktadır, hayattaki temel değer ve amaçları nelerdir; bu değerler doğrultusunda insan nasıl bir sistem içinde bulunmaktadır? Modern dönemde insanın öz bilinci ne şekilde gelişti, insan çevresini nasıl anlamlandırıyor, çevresiyle nasıl bir ilişki içerisinde yer alıyor, medeniyetsel krizde Tanrı-insan, insan-insan ve insan-doğa ilişkisi nasıl tanımlanmaktadır? Bu medeniyetsel krize karşı ne tür çözümler üretilmektedir? İnsanın özbilincine nasıl yaklaşılmalıdır? Komünist sistemin çöküşüyle birlikte tartışılması gereken, insanın evreni ve kendi imgeleminin, aynı paradigmatic kaynaktan beslenen liberal-demokratik değerler sisteminin ve temel Batı paradigması değerlerinin tartışılması ve bunun üzerine tüm Batı paradigmasının yeni değerler, yeni politik ve ekonomik yapılar çerçevesinde düşünülmesidir. Tartışmalar sonucu öne sürülecek yeni dünya düzeni ve küresel politik sistemle ilgili ortaya çıkacak muhtemel siyasal sistem medeniyet bağlamında incelenecek, sonuçta küresel sistemdeki devlet bloklaşmaları medeniyetsel düzeyde analiz edilecektir. Bu analizin bir sonraki aşamasında bu temel paradigma etrafında geliştirilen ve son sekiz yıldır uygulanmakta olan Türk dış politikasının geldiği aşama, geliştirilen yeni söylem ve yürütülen dış politikalar analiz edilecektir.

Daha kapsamlı ve tutarlı bir analiz için Sonculuk (Endizm) teorileri çerçevesinde Fukuyama'nın tezinin kısa analizi yapılacak, temel önermeleri ele alınacak ve gerçekten bir tarih sonu mu söz konusu yoksa medeniyetsel kriz ve değişim mi yaşanmakta

soruları etrafında bir medeniyet analizi yapılacaktır. Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, dünya siyasetinde daha önce görülen iki kutuplu, ideoloji eksenli mücadele ve kutuplaşma, dini ve kültürel değerlere dayanan yeni bir mücadeleye mi dönüşmekte, yoksa dünya düzeni yeniden şekillenmekte ancak hâlâ oturmamış, yerleşmemiş bir düzen arayışının sancıları mı yaşanmaktadır? Davutoğlu ve Huntington üzerinden Batı ve İslam medeniyet söylemleri bağlamında bu sorulara cevaplar aranacaktır.

#### d) Araştırmanın Planı

Bu Giriş'ten sonraki İkinci Bölümde, devletlerin medeniyet eksenli olarak hangi değerler etrafında bir araya geldikleri, birbirleriyle ittifak mı yaptıkları yoksa çatışmaya mı girdikleri tartışılacaktır. Uluslararası siyasette medeniyet kavramı etrafında bir dış politika yürütülüp yürütülmediği ve medeniyet kavramının devletlerin dış politikasına etkisi üzerinde durulacaktır. Devletler Soğuk Savaş sonrası dönemde medeniyet temelli olarak mı gruplaşmaktadır? Oluşum sürecindeki dünya düzenini hangi perspektiften incelemek gerekiyor? Bu bölümde, ayrıca Davutoğlu “Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması” ve Huntington’un “Dünya Düzeni İçin Medeniyetler Çatışması” tezleri karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. Hem Davutoğlu hem de Huntington’un medeniyet tasavvuru birey, devlet ve uluslararası sistem düzeylerinde tartışılacaktır. Üçüncü bölümde ise 2002 yılında AK Parti’nin (Adalet ve Kalkınma Partisi) iktidara gelmesiyle yeniden yapılandırılan Türk dış politikasının söylem ve siyaset değişimine yol açan anlayışın ne olduğu irdelenecektir. Yani, AK Parti dönemi Türk dış politikasının hem düşünsel hem de uygulamadaki mimarı olan Ahmet Davutoğlu’nun temel görüşleri ve Türk dış politikasının temel ilkelerinin belirlenmesindeki etkisi ve rolü anlatılacaktır. AK Parti döneminde Türk dış politikasının temel ilkeleri olan komşularla sıfır sorun ve maksimum işbirliği, uluslararası örgütlerde aktif rol, çok-terafılı/çok-boyutlu dış politika ilkeleri medeniyetsel bir bakış açısıyla ele alınacaktır. Davutoğlu dış politika anlayışının, medeniyetsel bakış açısının ürünü olarak, hem çıkarlara dayalı stratejik ve pragmatik hem de değerlere dayalı insani bir söylem ve uygulama olduğu vurgulanacaktır. Dördüncü ve son bölümde ise çalışmada tartışılan konuların genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

## BÖLÜM II

### 2. MEDENİYET VE DIŞ POLİTİKA: MEDENİYETLER ÇATIŞMASI VE MEDENİYETLER İTTİFAKI SÖYLEMLERİ

Batı dünyasında aydınlanma düşüncesiyle başlayan ve 19. yüzyılın başlarında zirveye çıkan seküler, rasyonalist ve pozitivist bir bakış açısıyla, daha güvenli ve daha özgür, aynı zamanda bilgiye, doğaya ve dünyaya hâkim insan arayışı içerisinde dinin sonu ilan edilmiş ve günlük yaşamda dine ait düşünce, fikir ve öğretilerin yerinin seküler ideolojilere bırakılması gerektiği öne sürülmüştür. 1980'li yılların sonundan itibaren ise uzun süre Batılı ülkelerin siyasetlerini ve davranışlarını belirleyen ideolojik fikirlerin sonunun geldiği ilan edilmiş ve bu tez/iddia özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından ve iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesinden itibaren Batı ve Batı-dışı çevrelerde yoğun biçimde tartışılmıştır. Bir düzenin sona ermesi ile birlikte Yeni Dünya Düzeni ile ilgili tartışmalar yaşanmış, geçmiş dönem düşünceleri ile bağlantılı tezler ortaya atılmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde, buradan hareketle, ilk önce medeniyet ile dış politika arasındaki ilişki incelenecektir. Medeniyet ne zamandan itibaren prensliklerin kişisel yönetimlerinin, ulusal çıkarların ve ideolojilerin yerini almaya başlamıştır. Medeniyetin nasıl bir analiz birimi olarak kullanıldığı açıklanacaktır. Daha sonra ise dünyadaki tüm devletlerin dış politika davranışlarını belirleyen medeniyet kavramının bibiriyle zıt ve farklı iki şekilde kullanılması analiz edilecektir. Huntington'un medeniyetler çatışması tezi ile Davutoğlu'nun medeniyetler diyalogu ve/ya ittifakı tezi karşılaştırmalı olarak irdelenecektir.

1980'li yıllarla birlikte dünyanın iki büyük gücünün uzaydaki kıyasıya rekabeti ve liberal politikaların daha hızlı yayılmasıyla dış politikanın yapımı değişmiş ve

uluslararası siyasetin aktörleri çeşitlenmiştir. Daha önce uluslararası ilişkiler disiplini daha çok üç temel gelenekle/teoriyle (Marksizm, Realizm ve İdealizm) anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmış (Laçiner, 2000: 56), 1980'lerden itibaren ise uluslararası politikanın artan gündemi ve aktörlerinin fazlalığı ve çeşitliliği uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yeni arayışlara yol açmıştır. Disiplin içerisindeki bu arayışı hızlandıran, bu sürece ivme kazandıran asıl gelişmeler ise Soğuk Savaş'ın, dolayısıyla iki kutuplu dünya sisteminin, sona ermesi ve ABD'nin yeni bir dış politika arayışı içerisinde olmasıdır. ABD'nin bu dış politika arayışı, siyaset teorisyenleri ve akademisyenlerce doldurulmaya çalışılmış; onun politikalarını açıklayan teoriler ve hipotezler geliştirilmiştir. Amaç hem ABD'nin küresel dış politikalarına meşruiyet kazandırmak hem de yeni düzen arayışlarını belli bir teorik zemine oturtmaktır (Davutoğlu, 2003: ).

Soğuk Savaş sonrası yeni dönem/sistem George Bush tarafından “Yeni Dünya Düzeni” olarak isimlendirilmiş; pazar ekonomisi ve liberal demokrasi insanlığın evrensel ideolojisi ve politik yönetimi olarak sunulmuş ve dünyadaki coğrafi sınırlar medeniyetsel fay hatlarıyla çizilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dünya düzenini medeniyet paradigması içerisinde anlamaya çalışmak, Huntington tarafından yeniden geliştirilen “medeniyetler çatışması” tezini her yönüyle ele almayı gerektirmektedir. Bu iddiasıyla Huntington, mevcut teorilere meydan okumakta fakat paradigmasını diğer unsurlarla birleştirmektedir. Bir taraftan liberal konsept ve varsayımları temel almakta, diğer yandan da Batı'nın kendi dışındaki diğer medeniyetlere karşı realist güç politikalarıyla karşılık vermesi gerektiğini tavsiye etmektedir. Sonuçta Huntington'un medeniyet tezi liberal ve realist politikaların karışımından meydana gelmektedir (Laçiner, 2000: 59). Bu durum Soğuk Savaş sonrası küreselleşen politik, ekonomik ve toplumsal yapıların tam olarak anlaşılabilmesine yol açmaktadır. Medeniyetsel yaklaşımın uluslararası dünya düzenini ben ve diğerleri (Batı ve diğerleri) şeklinde gruplandırması (Laçiner, 2000) Huntington'un amacını çok iyi karşılayan bir araç olması bakımından önemlidir. Bu gruplandırma Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninin kurulmasında ABD'nin hegemonik yapısına katkı sağlamak ve tekeldi, kuşatıcı medeniyet anlayışını güçlendirmektedir. Bu dönemde medeniyet kavramı, felsefi içeriğinden ve tarihsel derinliğinden farklı olarak siyasal iktidarların güvenlik ve üstünlük arayışlarının bir

aracı şeklinde kullanılmaya başlanmıştır (Yaylacı, 2006: 240). Bu şekilde kültürel, siyasi ve felsefi bir organizma olarak çok geniş anlamları içerisinde barındıran medeniyet kavramı, ABD'nin küresel güvenlik anlayışına ve çıkar hesaplarına kurban edilmiştir.

Medeniyet kavramıyla dış politika analizi, çoğul medeniyet yapısı dolayısıyla küresel dünya sisteminin çok kutuplu analizi gibi düşünülebilir. Küresel politikanın çok kutuplu olma süreci; 1970'lerle birlikte Müslüman ülkelerin petrol geliriyle refahının artması ve 1980'li yıllardan itibaren Çin önderliğinde Uzakdoğu ülkelerinin ekonomik büyümelerinin büyük bir hızla artması gibi faktörlere dayanmaktadır. Bu bakış açısı, İslam ve Konfüçyüs medeniyetlerinin refahının artması, onların küresel politikada daha aktif olarak yer alması ve Batı medeniyetiyle etkileşimlerinin artmasıyla ilgilidir. Artan bu etkileşim ve nüfuz onlara Batı medeniyetinin küresel politikalarının tek yanlı değil de diğer medeniyetlere mensup devletlerin de katılmasıyla uygulanmasını gerektirmektedir (Laçiner, 2000). Dolayısıyla Soğuk Savaş yıllarında iki kutuplu olarak sürdürülen küresel politikalar yeni dönemde çok kutuplu güç dengesine dönüşmekte, yani barış sistemi her kutbun istikrarlı ve güçlü olduğu dönemde sürdürülmekte (Laçiner, 2000), küresel politika alanlarına sadece siyasi meseleler değil, kültürel, çevresel ve ulaşım-iletişim gibi yeni meseleler de girmektedir.

Medeniyet analiz birimiyle dış politika analizi, klasik analiz düzey(ler)ine (birey, devlet ve uluslararası sistem) yenilik getirmektedir. Soğuk Savaş sonrası kurulan uluslararası düzende ise etkilerinin azalması ve devlet-dışı aktörlerin sayılarının ve etkilerinin artmasına paralel olarak devlet analiz düzeyi, yerini giderek medeniyet düzeyine bırakmaktadır. Analiz düzeyinde medeniyetin olması ölçeği biraz daha genişletmekte, artan bütünleşme ve entegrasyon çalışmalarını daha anlaşılır kılmaktadır. Klasik yaklaşımda bireyin bağlılığı devlete yönelik olarak tanımlanmakta, birey devletin gücünü artırmak için çalışmakta, ama Soğuk Savaş sonrası yeni düzende bireyin sadakati daha çok medeniyete yönelik olmakta, birey kendisini medeniyet değerleriyle tanımlamakta ve o değerleri yüceltmek için çalışmaktadır. Medeniyet birimiyle dış politika analizi daha fazla aktör ve konuyu kapsamı bakımından diğer analiz şekillerinden farklı olmaktadır.

Küreselleşme süreciyle beraber dünyada yaygın bir bölgeselleşme mevcuttur. Bu bölgeselleşme içerisinde ulus devletler birbirine dinsel temelde tanımlanan medeniyet değeriyle bağlanmaktadır. Dünyadaki belli başlı bölgeselleşme grupları şu şekildedir: Avrupa Birliği, Rusya hakimiyetindeki eski Sovyet bölgesi, İslam Dünyası, Afrika Birliği, Latin Amerika Birliği, Güney Asya Topluluğu, Doğu Asya Topluluğu, Pasifik Topluluğu ve Anglo-Amerika-Avustralya Topluluğu (Yaylacı, 2006: 243). Buradan hareketle devletlerin giderek ulus çıkar kavramını, bölgesel, medeniyetsel ve/ya küresel çıkar düzlemine çıkarmaya başladıkları iddia edilebilir.

Ulus devletler ABD'nin dünyadaki tekelci gücünü, kendi aralarında oluşturdukları bölgesel güçlerle dengelemeye çalışmaktadırlar. Bir tarafta askeri olarak çok güçlü, ama ekonomik ve değerler sistemi itibariyle gerileyen bir Batı medeniyeti, diğer tarafta ise ekonomik, askeri ve yerel medeniyetsel değerleri güçlenen dünyanın diğer bölgeleri bulunmaktadır. Ulus devletler tek başına ABD'ye karşı gelmek, askeri olarak üstün olmak yerine, ortak medeniyet değerleri ve coğrafi yakınlık etrafında birleşmekte ve küresel dünya sistemini çok kutuplu hale getirme mücadelesi vermektedirler. Mevcut dönemde, çok kutuplu dünya sisteminin ve bölgeselleşmenin özünde ulus devletlerin ortak medeniyet değerleri etrafında birleştikleri, çıkarlarını maksimize ettikleri ve dünyada tek bir baskın medeniyetin değil, canlanan İslam, Konfüçyüs, Latin Amerika ve Hint medeniyetlerinin de var olduğu, bu medeniyetlerin küresel politikada aktif olarak yer almaya başladığı bir süreçteyiz. Örneğin, Huntingtonyan bakış açısıyla AB medeniyetsel birlik projesidir. AB entegrasyonu ile aynı kültürel değerleri paylaşan devletler kendi aralarında bir bütünlük kurdu ve bireysel aidiyet birliğe yöneldi. Bu medeniyetsel kimlik ile yeni bir toplum yapısı inşa edilmekte ve paylaşılan en temel değerlerin başında ortak Hristiyan değerleri gelmektedir.

Ekonomik, siyasi, askeri ve nüfus alanlarındaki gerilemeler, Batı medeniyetine küresel politikadaki etki ve gücünün azalması, küresel iktidarının gerilemesi olarak yansımaktadır. Gücündeki bu azalma doğal olarak Batı insanında bir endişe ve güvensizliğe yol açmaktadır. Sonuç olarak; bu endişelerden hareketle, Batı medeniyetinin hakim ve üstün medeniyet olarak dünya siyasetinde varlığını sürdürmesi

ve ABD dış politika uygulayıcılarına rehber olması için Huntington ve Fukuyama gibi entelektüellerce medeniyet temelli dış politika teorileri hazırlanmıştır (Davutoğlu, 2003: 369). Bu teoriler dikkatlice analiz edildiğinde, yazarların kendilerini devlet adamı yerine koyduğu ve onların sanki ABD dış politika yapımcısı gibi yazılar yazdığı görülebilir.

Medeniyet ve dünya düzeni arasındaki ilişkiye medeniyet perspektifinden bakıldığında bir tarafta Batının hâkim insan ve devlet, üstün medeniyet anlayışı, diğer tarafta ise İslam medeniyetinin kaynaştırıcı ve birleştirici anlayışı görülür. Batı medeniyetinin hâkim olma anlayışı sadece insanı değil; bilgiyi, tarihi ve tabiatı da kapsamaktadır. Medeniyetsel bakış açılarındaki farklılıklar Galtung'un Batı medeniyeti içerisindeki insan protipi çiziminden ve Hay Bin Yakzan ile Robinson Cruise hikayelerindeki yaşam biçiminden hareketle kolaylıkla anlaşılabilir (Çetin, 2007: 46). Batı ve İslam medeniyetinin insana yaklaşımına ve onların birbirleriyle ilişkilerinin yanı sıra devlet yapısının kurulduğu felsefi zemine ve uluslararası sistem arayışlarına da bakmak gerekmektedir. Huntington'un medeniyet anlayışına bu pencereden bakılırsa, dünya üzerindeki gelişmelerin, kavgaların üstünlük ve hakimiyet savaşı mı yoksa değerler sistemini yenilemenin, yeni bir düzen kurma sürecinin sancıları mı soruları akla gelmektedir.

Medeniyet değerlerinin ve unsurlarının dış politikada kullanılması daha çok bir diğerine karşıt geliştirilen iki farklı bakış açısı çerçevesinde gerçekleşmektedir. Medeniyetin dış politika aracı kılınmasında Huntington'un katkısı çok büyüktür. İdeolojik çatışma döneminin sonunu ilan eden Fukuyama ile birlikte gelecekteki uluslararası çatışmaların daha çok medeniyetsel temelde ortaya çıktığını ve/ya çıkacağını iddia eden Huntington, Batılı büyük devletlerin dış politikalarını yeniden yapılandırmalarına neden olmuştur. Örneğin, komünizme karşı kurulmuş NATO (North Atlantic Treaty Organization, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) bile Sovyetler Birliği'nin dağılmasına rağmen varlık gerekçesini yeniden tanımlayarak varlığını, İslam medeniyeti başta olmak üzere her türlü medeniyetsel meydan okumaya karşı devam ettirmektedir. Ayrıca Huntington'un bu çatışmacı ve ötekileştirici bakış açısıyla birlikte Davutoğlu tarafından İslam medeniyetinin okumalarından hareketle geliştirilen

medeniyetlerin barışçıl diyalogu ve/ya dönüşümü anlayışı üzerinde durulacaktır. Bu bölümde daha çok mevcut sistemin krizi, krizdeki felsefi imgelemeleri ve alternatif medeniyet olarak İslam medeniyetinin temel önerme ve yaklaşımları paradigmatik açıdan karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir.

## 2.1. Huntingtonyan Medeniyet Perspektifi

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Marksist ideolojinin çökmesi, aynı paradigmadan beslenen ve modern dönemden günümüze önerme ve temel parametreler sunan Hegelci gelişim fikirlerinin de sınanmasını gerektirmiştir. Çünkü hem Sosyalist gelenek hem de liberal-demokratik gelenek aynı felsefi anlayışın birer parçası ve farklı aşamalarıdır. Her ikisinin de temel önerme ve tezleri Aydınlanma Çağının izlerini taşımış ve bu dönemin fikirleri üzerine kurulmuştur. Newtoncu mekanik kozmoloji, insan merkezli bilgi kuramı, akılcı ahlak ve tek doğrulu/doğrultulu ilerleme fikri; tüm bu paradigmatik özellikler ve imgelemeler Batı dünyasından çıkan hem liberal-demokratik hem de Sosyalist-Marksist felsefe tarafından paylaşılmaktadır (Davutoğlu, 1994b: 1-2). Dolayısıyla Batılı değerler, her iki kuramsal yaklaşımın ve ideolojinin ortak paradigmatik özellik ve imgelemeleridir.

Batı medeniyetini, geçmişten günümüze sadece Hristiyanlık ve Yunan-Roma kültürünün bir ürünü olarak görmek büyük bir yanılgıdır. Her ne kadar Batı medeniyeti ağırlıklı olarak bu üç unsur tarafından şekillenmiş olsa da İslami ve Rus-Ortodoks felsefe ve kültürünün bu medeniyete katkısı da göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak Batı insanının zihinsel yapısı diğer medeniyetleri göz ardı etmekte, diğer medeniyetlerin kendi medeniyetine katkı yapmasını ve kendisiyle etkileşimde bulunmasını, genellikle gururundan dolayı inkar etmektedir. Çünkü kendileri dinamik ve modern iken, Doğu ya da dünyanın geri kalanı pasif ve geri kalmıştır (Beaudet, 2003: 308). Sömürgecilik sayesinde Batı medeniyeti pek çok kültürü sentezlerken, bu medeniyetin kültürü ve değerleri evrenselleşmiştir (Laçiner, 2000). “Tarihin sonu” ilanlarına rağmen Batı medeniyetinin günümüzde içinde bulunduğu medeniyetsel, siyasi, kültürel ve ekonomik krizin, diğer medeniyetlerin katkı ve çabasıyla aşılması mümkündür. Dolayısıyla Batı

medeniyetinin, Huntington tarafından tanımlanan Batı ve diğerleri anlayışı (*the West vs the rest*) ile Batının tekelci medeniyet anlayışı çoğulcu bir bakış açısıyla yeniden değerlendirilmeli, daha katılımcı ve yenilikçi bir medeniyet yorumu yapılmalıdır.

Huntington'a göre medeniyetler çatışmasının temel nedenlerinden biri medeniyetler arasında öz olarak, nitelik bakımından farklılıklar bulunmasıdır. Medeniyetler birbirinden genel hatlarıyla dil, kültür, tarih ve en önemlisi de din bakımından farklılaşırlar. Bu farklılaşma yüzyılların getirdiği bir birikimin sonucunda ortaya çıkmıştır (Huntington, 2005: 25). Dolayısıyla farklılıklar ve insanların müşterek değerlerinin belirgin olmasıyla medeniyetler arasında kültürel sınırlar çizilmekte; insanlar, toplumlar ve devletler bu kültürler etrafında kümelenmektedirler. Ancak küreselleşme ile birlikte böylesi kültürel sınırlardan bahsetmek anlamsızlaşmakta, yerel değerler kolaylıkla bir devletten ve medeniyetten diğerine geçebilmekte, medeniyetler arası değer alışverişi oldukça hızlı ve yoğun bir şekilde gerçekleşebilmektedir.

Ulaşım, iletişim ve ticarete artan ilişkiler daha yoğun, kapsamlı ve asimetrik ilişkiler üretmiştir. Gelişen ve değişen bu ilişki ile birlikte aynı medeniyete mensup insanlar arasında müşterek değerler güçlenirken, farklı medeniyetlerin farklı değerleri daha belirgin hale gelmiştir. Batı medeniyetinin değerlerinin zayıflaması, bu değerlerin sorgulanmasına ve bu değerlere karşı alternatif değerlere ve yerel medeniyetlere yönelmesine yol açmıştır. Huntington bu yerel medeniyetlere yönelmenin ve Batı medeniyetinin dışındaki diğer medeniyetlerin canlandırılmasının Batı değerleri ile çatışacağı ve onların Batı değerleri yerine geçeceği öngörüsünde bulunmaktadır. Bu da beraberinde medeniyetler arasındaki çatışmalara zemin hazırlamaktadır. Çünkü genel manada siyasi ve ekonomik konularda uzlaşma, kültürel ve dini anlaşmazlıklara göre daha kolaydır. Kültürel ve dini konularda müzakere yapmak zordur; taraflar diğer konulara nispetle daha katı tutumlar takınmakta ve genellikle bu sorunlar evet ya da hayır sorunu şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden bu konulardaki sorunlar tarih boyunca ya dondurulmuş ya da çözümsüz kalmıştır (Huntington, 2006: 178-181).

Ulaşım ve iletişim alanındaki teknolojinin ve dolayısıyla ilişkilerin gelişmesi ve artması insanların ve toplumların birbirlerini daha kolay tanınmasını, birbirleriyle daha

iyi iletişim kurmasını ve sorunlarını yüz yüze konuşmalarını beraberinde getirmiştir. İnsanların hayata geçirdikleri bu etkileşim ile farklı kültürel ve dini değerler yakından tanınmış ve bu değerler hakkında daha sağlıklı ve sağlam bir fikir edinilmesi sağlanmıştır. Batılı ülkelerin Londra, New York ve Paris gibi büyük şehirlerindeki Müslüman, Çin ve Afrikalı insanların yerel kültürlerini ve medeniyetsel değerlerini yoğun olarak yaşadıkları mahallelere hapsedilmeleri artık imkansızdır. Bugün itibarıyla bu kişilerin/grupların kültür ve değerleri, yaşanan küreselleşme olgusu ile beraber Batılı ülkelerin her tarafına ulaşmaktadır (Davutoğlu, 2002). Dolayısıyla Batı medeniyeti içerisine Konfüçyüs, İslam ve Afrika medeniyetlerinin değerleri girmiştir; artık bugün için önemli olan bu medeniyetlerin Batı değerleri ile harmanlanıp harmanlanmamasıdır. Medeniyetler çatışması tezini Batı medeniyetinin beklenen bu sentezi yapıp yapamayacağı sorunu olarak nitelendirip analiz etmek gerekir.

Batı medeniyetinin, medeniyetler çatışması tezini, ifade ederken zihin yapısında Batı/Doğu ve kamplaşma/saflara ayrılma gibi dünyanın bölünmüş yapısı söz konusudur. Medeniyetler çatışması anlayışı bu zihni bölünmede her bir kültürü bağımsız ve birbirinden kopuk olarak ele alır (Beaudet, 2003: 314). Ancak tarihten günümüze baktığımızda medeniyetlerin birbirlerinden etkilenmemesi ve birbirleriyle etkileşimde bulunmaması imkansızdır. Ayrıca medeniyetleri böyle birbirinden kopuk bir biçimde ele almak birbirlerine karşılıklı ihtiyaç duyan insan fitratına aykırıdır. Dolayısıyla geçmişte de bugün de medeniyetler tek ve yeknesak evrensel bir medeniyet halinde değil, diğerleriyle karşılıklı ilişki içerisinde ve diğerlerinin katkılarıyla gelişip varlıklarını sürdürmektedirler. Aşağıda Huntington tarafından yeniden tanımlanan bu çatışmacı Batı medeniyetinin insan, devlet ve sistem tasavvuru analiz edilecektir.

### 2.1.1. Huntington'un insan tasavvuru

Huntington'un insan anlayışı; Hobbes'un tabiriyle, "insan insanın kurdudur" ilkesi çerçevesinde geliştirilmiştir. Yani insan, kendini motive edebilmek ve tanımlayabilmek için ötekine ihtiyaç duymakta, varsayılan bu öteki ile ilişkiler genellikle çatışmacı olmakta ve insanın kaderinde çatışma olduğu inancına doğru gitmektedir (Huntington, 2006: 22). Huntington'a göre, "insanın kendini tanımlarken

saldırgan eğilimlerden kurtulmaya çalışmasının anlamı yoktur” (Huntington, 2006: 25). İnsanoğlunun bu şekilde ele alınması, yaratılışının böyle varsayılması Huntington’un insan tasavvurunu hâkim ve üstün insan öz bilincine dönüştürmekte, bu dönüşüm de üstün medeniyetin, hegemon insan ve hegemon devlet/medeniyeti doğurmaktadır. İnsan tasavvurunun bu şekilde olmasının altında yatan temel sebep, onların sürekli bir biçimde tüketim felsefesi kanalıyla, bedeli ne olursa olsun maddi şeylere sahip olmak ve istifade etmek için duyulan müthiş istekleridir (Ekber, 2003: 228).

İnsanın “hegemon birey” olarak ele alınması, onu mücadeleci ve kavgacı yapmaktadır. Bir kısım insanların diğerlerinden üstün olduğu yaklaşımı hegemonik mücadelelerin yaşanmasına yol açmaktadır. Huntingtoneyan medeniyetin insan tasavvuru kendisi gibi aynı statüde ve aynı güçte olanlara karşı saygılı, kendisinden aşağıda olanlara karşı ise kibirlidir (Çetin, 2007: 49). Dolayısıyla bu medeniyet anlayışında sadece medeniyet-içinde eşitlik ve çoğulculuk söz konusudur; medeniyetler arasında ise hiyerarşik bir ilişki öngörülmektedir. Bu durum da medeniyetler arasında köle-uşak ilişkisini doğurmakta, emperyal devlet ve emperyal uluslararası sistemin kurulmasına sebep olmaktadır. Çünkü bu üstün birey, “efendi” olarak çevresindeki halk ve devletleri kendi üstün değerleri altına almak istemektedir.

Huntington insan tasavvurunun modern insan anlayışında bireyin birinci önceliği, maddeci dünya hayatıdır. Bugünkü krizin birinci boyutunu bu hazzı (hedonist) birey oluşturmaktadır. Bu bağlamdaki modern insan, insanı, eşyayı ve olayları ele alırken merkeze kendisini, algısını, tutkularını, beklentilerini, menfaatlerini, rahatını kısaca egosunu (maddeci dünya hayatında en üst pozisyona sahip olma hissi ve tutkusunu) koymaktadır. Buradan hareketle Huntington medeniyetinin birey tasavvurunu iki yönlü olarak incelemek mümkündür. Bu tasavvurun birinci yönü, nefesine düşkün, hedonist ve tüketime yönelik bir toplum ve birey anlayışıdır; ikinci yönü ise, daha çok akli ve sezgileri önceleyen, eleştirel bakış açısına sahip ve özgürlüğünü ön planda tutan anlayıştır. Ancak bugün geline nokta itibarıyla hedonist ve arzusunun tatmini peşinde koşan birey, akılcı bireyin önüne geçmekte ve medeniyeti de bu yönde sürüklemektedir. Huntington medeniyetinin birey tasavvurunda geldiği bu aşırı tüketici anlayış, bireyin arzularının peşinde koşması ve medeniyetin manevi ve

ahlaki değerindeki zayıflık Batı medeniyetinin toplumsal yapısını değiştirmekte ve bu medeniyetin evrensel olmasını engellemektedir (Brzezinski, 2003: 187). İnsanın maddeci anlayışı, tek amacının arzu ve duygularının tatmin edilmesi olması insanın sıklıkla krize girmesine ve boşluk içinde yaşamasına yol açmıştır. Sürekli ve tek amacın arzuların peşinde koşma ve maddeci düşünceyle maddi anlamda her şeye sahip olma isteği ve çabası bireyin kilise, aile ve toplum değerlerine yıkıcı etki etmesine yol açmaktadır.

Bireysel tasavvurdaki krizle ilgili başka bir nokta ise, her şeyi hayatta akılla açıklamaya çalışan materyalist düşüncedir. Aklın açıklama getiremediği noktada maalesef kilise de yetersiz kalmakta; bu durum Batı insanını bir boşluğa ve çıkmaza itmektedir. Batı medeniyetinin sorunu, seküler akla sahip materyalist insanın insan-toplum-mana ilişkisini sağlıklı bir şekilde kuramadığı için yaşadığı tatminsizliktir (şimşek, 2010: 166). Batı insanının yaşadığı tatminsizliğin bir diğer boyutu ise tüm arzularını bu dünyada gerçekleştirmek istemesidir. şu anda yaşanan kriz aslında ağacı kemirip de bitiren kurt misali, Batı'nın kendi içindeki değerleri yiyip bitirmekte, medeniyet-içi kargaşaların yaşanmasına sebep olmakta ve onu yok etmeye doğru ilerlemektedir. Dolayısıyla Soğuk Savaş sonrası dünyada medeniyetsel kriz ele alınırken bu krize köklü çözüm getirmek istendiğinde insan-insan ve insan-Tanrı ilişkisindeki sorunları ve bireyin bitmeyen tüketim arzusunu da göz önünde bulundurmak gerekir. Yaşanan bu problemler bireyden devlete, devletten de uluslararası sisteme yansımaktadır. Uluslararası sisteme yansıyan krizlere 1993 yılındaki Bosna Savaşı ve 11 Eylöl 2001 saldırıları en güzel örneklerdir. Ancak onların gururu yaşanan bu krizi fark edememelerine ve sağlıklı değerlendirmeler yapamamalarına yol açmaktadır. Immanuel Wallerstein gibi Batılı bazı akademisyenler, Batı medeniyetinin bu sorununu çözmesi için kendi geğmişine dönmesi, geçmiş sistemin neresinde yanlışlık ve sapmalar olduğunun belirlenerek geçmiş sisteme çözüm getirmesi gerektiğini ileri sürerek (Kurth, 2003: 222) diyerek çözüm yollarını yanlış yerde aramaktadır. Bunun yerine, Batı-dışı medeniyetlerle eşitler arasında gerçekleşen bir etkileşimde bulunularak yeni bir sentezlemeye gidilmesi çok daha makul bir seçenektir.

### 2.1.2. Huntington'un devlet tasavvuru

Batı değerlerinin tarihsel gelişim çerçevesi içerisinde düşünüldüğünde; devletin gelişiminde Jean Jacques Rousseau ile toplum sözleşmesine dayanan anayasal devlet, Fransız İhtilaliyle beraber imparatorluktan ulus devlete, toplumcu yapıdan birey temelli devlete ve bireylerin sahip olduğu temel haklara doğru bir gelişme yaşanmıştır. Prens ve kralların devletinden bireylerin ulusal devletlerine ve postmodern dönem ile beraber insanların küresel devlet anlayışına doğru bir gelişim vardır. Bireylerin eşitliğini esas alan, onlara zamanla özgürlükler veren ve onların yönetimde söz sahibi olmalarını, yönetime katılmalarını sağlayan devlet yapıları ortaya çıkmıştır. İnşa edilen demokratik ve liberal devlet, Soğuk Savaş sonrasında evrensel devletin ve insanlığın en mükemmel yönetimi olduğu için tarihin sonunun geldiği iddia edilmişti. Ancak Soğuk Savaş sonrasında Tarihin Sonunda ortaya çıkan bu devlette tüm bireyler eşit haklara sahip değildi ve herkesin yönetimde söz sahibi olması söz konusu değildi. Postmodern dünya düzeni ile beraber bireylerin talepleri çeşitlendi, devletin özerkliği aşıldı ve küresel gelişmelerle beraber insanların bir devletten diğerine geçişi hızlı ve kolay hale geldi. Bir kısmı diğer medeniyetlerde de olsa kanun hakimiyeti, ferdiyetçilik, temsil kurumları, sosyal çoğulculuk ve laiklik kavramlarının tamamı yalnızca Batı'da bulunmaktadır. Bunların bileşimi Batı'ya aittir ve onun ayırıcı vasfını oluşturmaktadır (Huntington, 2003b: 110-114).

Huntington'un devlet tasavvurunda Batı medeniyetine mensup devletlerin hegemonik olması ve tekelci tasavvuru çatışmacı devlet zihniyetini doğurmaktadır. Bu zihniyet tek bir medeniyetin ve güçlü birkaç devletin oligarşik biçimdeki varlığına dayanan, diğerlerini dışlayan ve onların Batının güçlü oligarşik devletlerine tabi olması, onlara eklemlenmesi gerektiğini içeren devlet düşüncesidir (Davutoğlu, 2006: 8-11). Diğer medeniyetlerin devletlerinin varlığı göz ardı edildiği ve tek, üstün devletler olarak Batı medeniyeti devletlerinin varlığı kabul edildiği için medeniyetler arasında çatışma olduğu sonucuna varılmaktadır. Diğer devletlerin düşüncelerinden faydalanılmamakta, onlarla işbirliği içerisine girilmemekte, onların dünya tarihindeki etki ve katkıları göz önünde bulundurulmamaktadır. Dolayısıyla diğer devletlerin nesnel bir değerlendirilmesi yapılmadan gelecekle ilgili olumsuz bir sonuca ulaşılmaktadır. Diğer

devletlerin olumsuz yanları göz önünde bulundurulurken Batı medeniyetinin olumsuz özelliklerine değinilmeden olumlu yanları ile birlikte öngörude bulunmaktadır.

“Evrensel medeniyet” kavramı ve iddiası, Batı Medeniyeti’nin belirgin bir ürünüdür. 19. yüzyılda “beyaz adamın sorumluluğu” fikri, Batının siyasal ve ekonomik egemenliğinin Batılı olmayanlara götürülmesini haklı çıkarmakta, yardımcı bir araç olarak kullanılmaktadır. 20. yüzyılın sonunda evrensel medeniyet kavramı, Batı medeniyetinin diğer toplumlar üzerinde kültürel egemenliğini, bu toplumların Batının uygulamalarını ve kurumlarını taklit etme gereksinimini haklı kılmaya yardımcı olmaktadır (Huntington, 2003b: 118). Böylesi bir medeniyet tasavvuru Batı medeniyetinin ve onun felsefi imgelemelerinin 21. yüzyılda ve Soğuk Savaş sonrası dönemde hakim medeniyet olarak kalmasına hizmet etmektedir. Böylece ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ve Batı Avrupa ülkeleri değişen dünya koşullarına uyum sağlıyor, Soğuk Savaş sonrası oluşmaya başlayan Yeni Dünya Düzeni’ne kendilerini yenileyen araçlarla ve güçlü biçimde giriyorlardı. Böylesi bir medeniyet anlayışı diğer medeniyetleri yok saymakta ya da onları kendi medeniyet havzaları içerisinde eritmeyi, kendi medeniyetlerine eklemlenmeyi tasavvur etmektedir. Bu anlayış, önce Toynbee sonra da Huntington’un tezlerini Batı ve diğerleri şeklinde ortaya koymaktadır.

Medeniyetsel analizlere göre her medeniyetin hâkim, temel bir devleti olur; bu devlet vasıtasıyla o medeniyetin küresel politikaları yürütülür. Örneğin, Batı medeniyetinin temel devleti ABD’dir. Ancak medeniyet içerisindeki devletler arasında politikalar homojen değildir ve her zaman aynı doğrultuda olmayabilir. Bu farklılığa en güzel örnek de Batı medeniyeti içinde yürütülen Fransa ile ABD rekabetidir. Bu iki devlet arasında Avrupa Birliği bağlamında da bir rekabet söz konusudur. ABD, Avrupa Birliği içerisinde etkin olmaya ve birlik politikalarını yönlendirmeye çalışırken; Fransa bu politikalardan rahatsızlık duymaktadır (Laçiner, 2000: 55).

ABD, Huntington’un görüşlerine paralel biçimde, genellikle kendisini Faşizm, Komünizm ve SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) gibi bir ideoloji ve/ya devletin karşıtı olarak tanımlamıştır. Tüm dünyada demokrasinin yayılmasını da SSCB ve komünist yayılmaya karşı alternatif çözüm olarak desteklemiştir (Huntington, 2003c:

128). Şimdi Soğuk Savaş sonrası Yeni Dünya Düzeni'nde, ABD'ye karşıt olmadan küresel politikalarını üretecek ya da kendisine yeni bir öteki meydana getirecektir. Medeniyetler çatışmasında da Amerikalı entelektüellerce İslam “öteki” olarak tanımlandığı için ABD'nin küresel politikalarında da “öteki” olarak düşünülmektedir. Tüm bunlarda Soğuk Savaş sonrası yaşanan ideolojik değişimin; insanların kimliklerini ideoloji yerine din ve kültürel değerlerle tanımlanması, devletlerin de kültürel ve dini temelli olarak kamplaşması etkili olmaktadır (Huntington, 2006: 25). Amerikan demokrasisi, kültürel çoğulculuğu ve evrenselciliği ötekisi, yani bir düşmanı, olmadan ve ötekinden bağımsız olarak var olup olmayacağı test edilecektir.

Postmodern çağda gelinen nokta, Kippler'in ifadesiyle, “Tanrıların Rövanşı” olarak adlandırılmakta ve bu noktada dini değerlere ve etik temelli analizlere yeniden dönülmektedir. Bugün modern Batı, teknolojik olarak çok ileri gitmekte ancak yapılan bir nükleer silahın nerede kullanılacağı ve bunun nasıl engelleneceği en önemli tartışma konusu olmaktadır. Eğer bir devlet en modern silahı yaptıktan sonra bunun kullanımını hangi değerler önleyeceği, bu silahın nerede kullanılacağı ve gelişmesini büyük çevresel felaketler eşliğinde yapıp yapmadığı yönünde bir sorgulama yapmıyorsa burada mekanizma ile etik ilişkisinin yeniden yapılanması gerekmektedir. Batı devletlerinin pek çoğunda hâkim olan maneviyattan yoksun sekülerizm kendi kültürel yok oluşunun filizlerini taşımakta ve böylesi bir kültürde bireyin temel haklarının korunması, özgür bir siyasi şemsiyede olması anlamsızlaşmaktadır (Brzesinski, 2003: 187). Öyle ki Batılı devletler, insanların “ben kimim” ve “devlete olan sadakatim ve devlete karşı görevim nedir” gibi sorularına küreselleşme çağıyla birlikte cevap veremez hale gelmişlerdir. Günümüzde insanların, devletin dağıttığı adalet ve eşitlik ilkelerine olan güvenleri önemli ölçüde sarsılmıştır. Batılı devletler, toplumsal gruptaki gelir dağılımı adaletsizliğini, kürtaaj uygulamasını, devletin içerisindeki yolsuzlukları, modern dönemin getirdiği feminist hareketin taleplerini ve çevresel tahribat gibi postmodernist talepleri ve yeni sorunları çözmekte yetersiz kalmakta; bu durum insanları ve devletleri yeni arayışlara itmektedir. Öte yandan bu yeni sorunlar Batı paradigmasının temel değerlerini aşmakta ve sorun paradigma ötesi çözümleri gerektirmektedir. Ayrıca sorunun çözümüne artık maddi olarak bakarak, dini dışlayarak çözmemiz imkansız bir hale gelmiştir. 1980'li yıllardaki metafizik değerlere yönelik artan ilgi, bu çözümün

madde ötesinde aranması gerektiğini kanıtlamaktadır.

Medeniyetler çatışması analizinde devlet tasavvuruyla ilgili kısmında değinilecek bir diğer nokta ise, medeniyetler çatışmasının çekirdek devlet savaşlarıyla ilgilidir. Çekirdek devletler çatışması, medeniyet içerisindeki hâkim devletler arasındaki çatışmalar olarak tanımlanır. Bu tanımdan hareketle; Batı medeniyetinde çekirdek devlet ABD, Konfüçyüs medeniyetinde ise çekirdek devlet Çin'dir. Ancak İslam medeniyetinin hâkim ve güçlü bir çekirdek devleti yoktur. Bundan dolayı gelecek yıllarda çekirdek devletleri olan medeniyetler (muhtemelen Batı ve Konfüçyüs medeniyetleri) arasında çatışma meydana geleceği söylenebilir (Huntington, 2006: 356). Çekirdek devletler birbirleriyle rekabet ederlerken amaçlarına ulaşmak için medeniyet temelinde ittifak yapmaya, üçüncü bir medeniyetten destek sağlamaya, karşı çıkan medeniyetlerin de içindeki farklılıkları kışkırtıp onları bölmeye ve uygun bir diplomatik, siyasi, ekonomik ve gizli eylemler ile bir propaganda ve baskı karışımından yararlanmaya çalışacaklardır. Çekirdek devlet savaşları, daha çok medeniyetler arasındaki küresel güç dengesinde meydana gelen değişikliklerden kaynaklanır. Örneğin Yunan medeniyetlerinde Atinalıların giderek artan gücü, Pelepones Savaşları'na yol açarken, Çin'in gücünün artması ABD, Hindistan ve Rusya gibi diğer medeniyetlere mensup devletlerin karşıt bir denge oluşturma çabalarını üretmiştir (Huntington, 2006: 469).

Huntington anlayışının hazırlayıcılarından biri olan Fukuyama, "tarihin sonu" tezinde hükümet sistemi olarak liberal demokrasinin meşruluğu üzerine dünya çapında büyük bir mutabakatın olduğunu ve aynı zamanda monarşi, faşizm ve komünizm gibi rakip egemenlik biçimlerinin liberal demokrasiye yenik düştüğünü öne sürmektedir. Fukuyama'ya göre, liberal demokrasi muhtemelen "insanlığın ideolojik evriminin son noktasını" ve "nihai insani hükümet biçimini" ve diğer ideolojiler gibi herhangi bir düzeltmeye ihtiyaç duymayan mükemmel bir siyasal sistemi temsil etmektedir. Dolayısıyla bu ve bunun gibi argümanlar, liberal demokrasiyi aşırı yücelterek bu yönetim biçimini tek ve alternatifsiz bir hükümet sistemi olarak sunar (Fukuyama, 1999: 7).

### 2.1.3. Huntington'un uluslararası sistem tasavvuru

Uluslararası sistem, Batı medeniyetinin tekeldi ve hâkim medeniyet olması noktasından hareketle kurulmaya çalışılmakta, devletlerin politikaları bu fikir etrafında geliştirilmektedir. Uluslararası sistemde geçişler genellikle sancılı olmakta ve bundan dünyanın pek çok devleti etkilenmektedir. Bu geçişte Batı medeniyetinin; hâkim medeniyet olarak uluslararası örgütlerde etkinliği sürdürülmeye çalışılmakta; uluslararası sistem ve siyaset, Batı'nın egemen medeniyet olarak varlığını sürdürecektir şekilde biçimlendirilmektedir. Huntington tüm bunlar için Batı'nın Latin Amerika ve Ortodoks medeniyetleriyle ittifak yapmasını önermektedir (Huntington, 2006: 469). Çünkü 1980'li yıllardan itibaren Batı medeniyetinin askeri yapıdan ekonomi ve kültürel değerlere varıncaya kadar etki ve öneminin yanı sıra tüm bunların bileşiminden oluşan dünya küresel sistemindeki Batı ağırlığı ve gücü de azalmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası yeni dönemde Konfüçyen ve İslam medeniyetinin ekonomik üretimde ve kendi kültürel değerlerinin küresel sisteme aktarılmasında payları artarken, Batı'nın ekonomik üretimi ve değerleri gerilemektedir. Bu yüzden Huntington gibi ABD dış politikasına entelektüel anlamda katkı sağlayan akademik düşünürlerce BM Güvenlik Konseyi'nin oligarşik yapısı korunmaya çalışılmakta ve küresel sistemde etkisi artan diğer devletlerden gelen taleplere bağlı olarak küçük düzenlemelere yer verilmektedir. Yine aynı şekilde IMF (International Money Found, Uluslararası Para Fonu), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kurumlar Batı medeniyetinin hâkim konumuna uygun şekilde oluşturulmakta ve Batı'nın bu konumunu sürdürmeye hizmet edecek şekilde düzenlenmektedir.

Tüm bu yapılanlarla farklı bir kılıf altında yeni-sömürgeci çağ gibi bir dünya düzeni kurulmak istenmekte; dünya, Batı ve diğerleri şeklinde tasnif edilmektedir. Bu yeni dönemde Batı üstünlüğünün ve sömürgeci sistemin devamı medeniyetler çatışması teziyle veya farklı bir kılıfla sürdürülmek istenmektedir. Dolayısıyla Batı medeniyetinin hâkim devleti ABD, dış politikasını korku, terör ve nükleer şantaj üzerine oturarak diğer insanlar ve devletler üzerindeki hâkimiyetini devam ettirmeye çalışmaktadır (www.bisav.org.tr, 06 Temmuz 2011). ABD'nin küresel hükümlanlık arzusu, 2003

yılında onun Irak'ı işgali sırasında zirveye çıkmıştır. Üstelik Batı medeniyetinden Fransa ve Almanya'nın muhalefetine rağmen bu işgal medeniyetsel misyon ve terörün tamamen yok edilmesi gibi kılıflarla gerçekleştirilmiştir. Küresel ve postmodern çağ ile beraber asıl yapılması gereken, modernizm şartları altında kurgulanan Batı liberalizminin postmodernizmin yeni değerleri etrafında mı bir paradigmaya oturtulacağının (Kurth, 2003: 222) yoksa İslam ve Konfüçyen gibi alternatif medeniyet paradigmalarından bir harmanlama mı yapılacağının belirlenmesidir.

Bir taraftan liberalizm ve demokrasi evrensel değerler olarak sunulurken, diğer taraftan Batı'nın askeri ve ekonomik üstünlüğünün sürdürülmesi için de çaba sarf edilmektedir (Şimşek, 2010: 175). Bu çabalarda medeniyetler çatışması ve küreselleşme gibi kavramlar araç olarak kullanılmaktadır. Ancak diğer medeniyetlerdeki ekonomik gelişmeleri askeri gelişmeler izlemekte ve tüm bu gelişmelerle birlikte diğer medeniyetlere mensup devletler, Batı medeniyetinin oluşturduğu hegemonik tekelci medeniyet anlayışı karşısında daha fazla motive olmakta ve bu durum onları daha fazla çalışmaya itmektedir. Günümüzde hakim Batı medeniyetinin temsilcisi olan ABD gerilemekte olduğu için, insanlarda bu ülkeye olan güven azalmıştır ve diğer ülkeler de bu ülkeye ekonomik kaynak aktarma ve yatırım yapmakta isteksiz davranmaktadırlar. Bu nedenle ABD çıplak hegemon haline dönüşmüştür (Şimşek, 2010: 159). Bu yeni uluslararası dönem ve dünya düzeni ile Batı medeniyeti üzerinde durulacak temel tez ve iddialar Huntington'un "medeniyetler çatışması" ve Fukuyama'nın "tarihin sonu" tezleridir. Bu tezler, Soğuk Savaş bittikten sonra Batı dünyası ideolojik düşünce temelli tezlerin yerine bir arayış içerisindeyken ortaya atılan, o yıllardaki Amerikan dış politika taleplerine cevap veren, öte yandan kurulmaya çalışılan yeni dünya sisteminin akademik zeminini oluşturan tezlerdir. Bu anlayışa göre, liberal devlet evrenseldir; yani bütün yurttaşlar, belli bir ulusal etnik ya da ırksal gruba dahil oldukları için değil, insan oldukları için kabul görürler. Ve devlet, temelinde efendiler ile uşaklar arasındaki ayrımın kaldırılarak sınıfsız bir toplum yarattığı ölçüde homojendir.

Huntington'a göre bireylerin özsaygı gereksinimi, onların kendi gruplarının diğer gruplardan daha iyi olduğuna inanmasına yol açtığından dolayı bu özsaygı düşüncesi, öteki ve düşman varlığını ve ayrımını gerektirmektedir (Huntington, 2004:

25). Huntington'un bu düşüncesine paralel biçimde Fukuyama'ya göre de tarihin sonunda ortaya çıkan devlet tasavvuru ekonomi ve kabul görme gibi iki ana sütun üzerinde yükselmektedir (Fukuyama, 1999: 188 ve 206). Fukuyama, bireylerin bütün insanlarca ve ulusların da uluslararası kabul görme arzularına ve varlığını diğer aktörlerin varlığından daha üstün görme duygusuna değinmektedir. Bu duygu, milliyetçilik duygusuyla beslenince büyük çatışmalara ve uluslararası sistemde emperyalizme yol açmaktadır. Bu bakış açısına göre, en üstün ulus, uluslararası sistemde en yüksek biçimde temsil edilmeli ve dünyadaki ekonomik ve politik değerlerden en fazla payı uluslararası arenada en iyi kabul gören ulus almalıdır.

Hungtington, liberalizm, özgürlük ve insan hakları gibi Batılı kavramların Müslüman, Hindu ve Konfüçyen medeniyetlerdeki kavramlardan farklılık göstereceğini iddia etmekte ve bu toplumların modernleşmeler bile Batılılaşamayacaklarını öne sürmektedir. Bu bağlamda, Suudi Arabistan petrol gelirleriyle müreffeh, Japonya ise ekonomik rekabette üstün ve modern toplumlar olsalar da bu toplumların ve devletlerin Batılı toplumlar ve devletler olamayacaklarını iddia etmektedir (Huntington, 2003c: 114). Huntington'a göre, global mücadele, ideolojik eksenin din ve kültür eksenine kaymaktadır ve bu mücadelede dünya siyasetine Doğu-Batı, Komünist-Sosyalist ve Liberal-Kapitalist bölünme yerine Batı ve İslam-Uzakdoğu (Çin) ayrımı perspektifinden bakan, dünya sorunlarını bu pencereden ele alan paradigma hakim olmuştur. Hungtington'a göre, medeniyetler arasında ve küresel dünya siyasetinde yaşanan gruplaşma Batı ile diğer medeniyetler (*the West vs the rest*) arasındaki çatışma biçiminde şekillenmektedir (Huntington, 2006: 267 ve 356). Bu gruplaşma ile meydana gelen dünya devletlerinin ittifakında bir tarafta Batı devletleri, diğer tarafta İslam ve Uzakdoğu'da Çin-Hindistan-Japon (Konfüçyus, Hindu, Budist) felsefi-kültürel değerleri etrafında bir kümelenme/birleşme söz konusudur. Batı ve diğerleri gruplandırmasının arka planında ekonomik olarak güçlenen, nükleer silaha sahip Konfüçyen medeniyet ile petrol ve jeopolitik öneme sahip İslam medeniyetinin Batı'ya karşı ittifakı anlayışı mevcuttur (Kurth, 2003: 214). Hungtington böylesi bir çatışma anlayışını, makro düzeyde çatışma olarak değerlendirmekte ve bunun esas sebebini de Konfüçyen medeniyetinde ekonominin, İslam medeniyetinde ise dinin yeniden canlanmasına bağlamaktadır (Huntington, 2003a: 46-48).

Modernite dönemi Yunan dönemi gibi dar iken küreselleşme dönemi Büyük İskender dönemi gibi geniş ölçeklidir. Büyük İskender'in Antik Yunan değerlerini Afganistan'a, Hindistan'a götürmesi gibi küreselleşme de Batılı değerler ile Singapur ve Hong Kong'da küçük New Yorklar kurdu. Ancak bu değerler taşınırken, orada gerçek anlamlarını ve kimliklerini yitiriyorlar. Bir insanın köyden şehre geldiğinde geçirdiği değişim gibi, Batı'nın büyük şehirlerindeki değerler de "çevre medeniyetlerin" şehirlerine taşınırken kaçınılmaz bir şekilde değişime uğramaktadırlar. Bundan dolayı küreselleşme ile birlikte Batı modernitesinin statik yapısı bozuldu. Taşınan değerlerin farklılaşması sonucu stoik bir tepki ortaya kondu; buna göre, madem ölçek büyüdü bu ölçek büyüklüğünü adlandırmak gerekir. İskender dönemindeki paradigmatik tepki (varolan teorilerin gözden geçirilmesini içeren, çok geniş kapsamlı değişim) Roma'ya hayat verdi.

Sonuç olarak, Soğuk Savaş sonrasındaki tepkiler paradigmatik tepki; yeni bir kozmos oluşturma sürecidir ve varolan teorilerin gözden geçirilmesini içermektedir. İnsanoğlu 1990'lı yıllarla birlikte küresel bir dünyada yaşama, daha kolay iletişim kurma ve ulaşım imkanına kavuştu. Bugün artık değerler, simgeler ve tüketim kültürü çok hızlı yayılmaktadır. Hızla değişen ve yenilenen küresel dünyaya Batı'nın vereceği değerler sınırlı kalmakta ve Batı hızla değişen dünyanın tüm problemlerini çözmekte yetersiz kalmaktadır. Bu durumda İslam ve Konfüçyen medeniyetleri gibi canlanan medeniyet değerlerinin daha iyi incelenmesini, daha fazla araştırılmasını ve küresel dünyaya bu medeniyetlerden de katkı sağlanmasını gerektirmektedir. Batının bu kriz ortamında yaptığı hatalar kibirli olmaya devam etmesi, kendi medeniyet değerlerini evrensel görmesi ve diğer medeniyetleri külliyen dışlamasıdır. Böylesi ortamda ona uyarı mesajları ise, Londra ve Madrid'deki bombalı saldırılar ve en önemlisi 11 Eylül terör saldırısı ile verilmiştir.

Huntington'a göre, Müslüman ülkelerdeki nüfus artışı ve Doğu Asya'nın ekonomik yükselişi Batı'ya karşı meydan okumada Konfüçyus-İslam bağlantısını sürdürecektir ve belki de bu bağlantı genişleyip derinleşecektir. Bu bağlantının merkezinde silahlanma, insan hakları ve diğer meseleler konusunda Batı'ya karşı çıkan Müslüman ve Çin kökenli toplumların dayanışması bulunmaktadır (Huntington, 2006:

356). İslam ve Çin medeniyeti çakışan ortak çıkarlar çerçevesinde Batı medeniyetine karşı birlikte hareket etme eğilimindedirler. Ancak bu birliktelik kısa sürelidir ve Batının gücünün dengelenmesine kadar sürmek üzere gerçekleştirilmiş geçici bir ittifak (*marriage of convenience*) görüntüsündedir. Ayrıca bu birliktelik daha çok devletlerin çıkarına dayalı, ekonomi ve savunmadaki karşılıklı bağımlılıktan kaynaklanmaktadır. Tüm bunlarla birlikte Huntington'un böylesi bir ittifak için tek somut gerekçesi; Çin ile Kuzey Kore'nin Libya, Irak, Suriye ve İran'a yaptığı silah ihracatıdır (Karlsson, 2006: 22). Çin ve İran arasında, daha çok Çin'in İran'a silah ve füze sistemleri gibi savunma ürünleri satmasına dayalı bir ilişki söz konusudur. Çin'in büyüyen ekonomisi, petrole olan ihtiyacını artırmakta bu da doğal olarak Çin'i Orta Doğu ülkelerine yakınlaştırmaktadır. Çin bölgedeki pazar payını genişletme doğrultusunda bir dış politika izlemektedir. Dolayısıyla, Çin'in İran'la ilişkisi, ABD'nin başta Suudi Arabistan olmak üzere Orta Doğu'daki diğer devletlerle silah satımı ve petrol ticaretine dayanan karşılıklı çıkar ilişkilerine benzemektedir (Mahbubani, 2003: 69).

Huntington'un İslam-Konfüçyus ittifakına karşı Batı medeniyeti adına önerisi; Batı medeniyetinin Batı dışındaki bölgelerde ekonomik ilişkilerini ve çıkarlarını arttırması ve böylece ekonomik büyümesini eski seviyeye getirmesi, diğer yandan karşı muhtemel ittifakın askeri olarak büyümesini ve gelişmesini önleyici tedbirler alarak onları savunma alanında zayıflatmasıdır. Ayrıca Batılı devletlere, kendilerine yakın olan Latin Amerika, Orta Avrupa ülkeleri ve Rusya ile çok yönlü işbirliği yapmalarını önermektedir (Huntington, 2006). Batı medeniyetinin öncü ülkeleri ABD ile Batı Avrupa ülkelerine, diğer akraba ülkeleri (Rusya ve Latin Amerika ülkeleri ile Avustralya ve Yeni Zelanda) ile güvenlik, ekonomik, siyasi bütünleşme ve kültürel değerler etrafında Batı medeniyetinin şemsiyesi altında toplanmasını önermektedir. Ancak, diğer ülkeleri bu değerler ışığında bir araya getirmek ve onlarla ortak projeler üretmek Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi oldukça zor gerçekleşebilmektedir.

Huntington'a göre, medeniyetler arası çatışmanın bir diğer şekli ise komşu devletler ile Yugoslavya gibi dağılan büyük bir devletin toprakları üzerinde kurulan yeni devletler arasında'' olarak adlandırılan bu çatışmalar şiddet içeren, uzayıp giden, artan ulaşım ve iletişim olanakları ile uluslararası hale gelen çatışmalardır (Huntington,

2006: 399). Bölgesel düzeyde olan bu çatışmalarda, komşu ülkeler kültür uyumsuzluğu nedeniyle sık sık birbirleriyle çatışmaya girerler (Karlsson, 2005: 22). Fay hattı çatışmalarının asıl başlangıcı Soğuk Savaş'ın sonundaki Afgan savaşıdır. Yugoslavya dağıldıktan sonra genel olarak bu bölgede Yeni Dünya Düzeni'ne uygun bir sistem kurulamadığı için farklı şekillerde, sert ve trajik savaşlar yaşanmıştır. Huntington'un mikro çatışma örneğinin bir diğeri ise, farklı din ve medeniyet mensuplarınca (Ortodoks-Müslüman) yürütülen Ermeni-Azeri çatışmasıdır (Huntington, 2006). Ancak bu çatışmada Müslüman Türkiye, Azerbaycan'ın yanında yer alırken diğeri bir Müslüman ülke olan İran ise hiçbir zaman Azerbaycan'ın yanında yer almamıştır. Bu örnek bağlamındaki olaylar Huntington'un beklentileri doğrultusunda gelişmemiştir.

Huntington'a göre, Soğuk Savaş'tan sonra dünya yeni bir düzene girecektir, ülkeler arasındaki ilişki ideoloji temelli anlayıştan değer, din ve kültür temelli anlayışa geçmiştir. Amerikalılar ve Batılılar için Afganistan, Soğuk Savaş'ın nihai, belirleyici zaferiydi ve Sovyet imparatorluğunun dağılmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuş bir yenilgiydi. Bununla birlikte, Afgan Savaşı'nı sadece bu şekilde değil de, Çin'e geçişte ve Orta Asya'ya girişte stratejik konumda bir ülke olan Afganistan'ın stratejik konumu ve coğrafyası ile birlikte değerlendirmek daha doğru olacaktır. Tarih boyunca Afganistan büyük güçlerin mücadelesine sahne olmuş ve coğrafi konumu onu kilit bir rol oynamaya itmiştir.

Huntington fay hattı savaşlarında Müslümanların neden merkezi bir rol oynamadığı sorusuna farklı cevaplar vermektedir. Birinci neden, Müslüman ülkelerdeki hızlı nüfus artışıdır. Hızla artan nüfusa aynı oranda istihdam sağlanamaması göçe ve istikrarsızlığa neden olmaktadır. Bu da uluslararası bir soruna yol açmaktadır. İslam medeniyeti içerisinde çekirdek ve öncü bir devletin olmaması da nüfus ve göçün yol açtığı istikrarsızlığın bir diğeri nedenidir (Huntington, 2006: 395-398). İkinci nedeni ise, Soğuk Savaş'ın sonunda Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'daki komünist rejimlerin çökmesi sonucu ortaya çıkan ve daha çok din ve kültüre dönüş şeklinde baş gösteren kimlik arayışıdır. Medeniyetlerin fay hatlarında ortaya çıkan bu arayış etnik ve medeniyet temelli çatışmaları arttırmıştır (Huntington, 2006: 388-394). Orta Asya ve Balkanlar'daki Müslüman topluluklar, sürekli Ortodoks ve Katolik Hristiyanlar

tarafından ötekileştirildikleri için seküler komünizm ideolojisinin baskısının sona ermesinden sonra kendi kültürel değerlerini geliştirmeye çalışmışlardır. Bu dine ve kültüre dönüş süreci, Hristiyan toplumların Müslümanları daha fazla ötekileştirmesine yol açmıştır. Karabağ ve Bosna'daki olayları bu meyanda ele almak gerekir. Huntington'un Müslümanları bu şekilde çatışmanın esas faktörü olarak göstermesine İslam medeniyetinin temel paradigmatik değerleri ele alınarak cevap verilecektir.

İslam'ın doğduğu tarihten bugüne İslam ve Hristiyanlık arasındaki ilişkiler çoğunlukla fırtınalı oldu. Bunlardan her biri diğerinin “ötekisi” oldu. Liberal demokrasi ile Marksizm-Leninizm arasındaki yirminci yüzyıl çatışması, İslam ve Hristiyanlık arasındaki çatışmaya kıyasla daha kısa ömürlü ve yüzeysel bir çatışma oldu. Türklerin İkinci Viyana kuşatmasına kadar Avrupa, kendisini sürekli bir İslam tehdidi altında gördü. Müslümanlar hem Haçlı Seferleri hem de Osmanlı Devleti önderliğindeki Viyana kuşatması ile tarihte Batı ülkelerine karşı en büyük tehlikeyi oluşturmuştur. Daha sonraki dönemde bu iki medeniyet arasında bir hesaplaşmanın yaşanmasını beraberinde getirecekti. Huntington, 1820 ile 1929 yılları arasındaki farklı dinlerden devletleri kapsayan savaşların yüzde ellisinin Müslümanlar ve Hristiyanlar arasındaki savaşlar olması, bu iki medeniyet arasındaki ilişkilerin şiddet içeren görüntüsünü yansıttığını iddia etmektedir (Huntington, 2006: 308-310). Ancak, bu dönemde insanlık tarihinin en büyük savaşı olan I. Dünya Savaşı yaşanmış, bu savaşta milyonlarca insan ölmüş, büyük yıkımlar meydana gelmiştir. Bu savaşı çıkartanlar da sadece Batı medeniyetine mensup insanlar olmuştur. Dolayısıyla Huntington, tezini nesnel nedenlerle birlikte değil de kendi varmak istediği amaçlar doğrultusunda yazmış ve tüm koşulları göz önünde bulundurmadan geliştirdiği tezine açıklamalar getirmiştir.

Huntington'a göre, hem İslam dini hem de Hristiyanlık, evrenselci ve dünyayı ikici (biz ve onlar) biçimde kavrayan dinlerdir. Yine her ikisi de inananlarının, inançsızları bu tek doğru inanca döndürme yükümlülüğünü taşıdığına inanan misyoner dinlerdir (Huntington, 2006: 308-310). Dolayısıyla bu iki medeniyet arasında, dinden kaynaklanan, dinin neden olduğu çatışmanın meydana gelmesi muhtemeldir. Ama bu, iki medeniyetin tek boyutlu oldukları ve tek görevi olduğu varsayımı altında geçerlidir. Oysa İslam dini daha önce egemen olduğu coğrafyalarda diğer dinlere mensup kişi ve

kurumlarla çatışmaya girmeden, barış içerisinde bir arada yaşamının en güzel örneğini vermiştir.

İslam gelenekleri içinde, sadece hoşgörünün pratiği değil; ona teorik açılımını veren kavramları da bulmak mümkündür. Örneğin, muhalefet ve anlaşmazlık, icma ile istişare ve ifade özgürlüğü kavramları İslam medeniyetinde çeşitliliğin ve farklılığın kabul edilebileceğine delalet etmektedir. Ancak her öğretilerde olduğu gibi, İslamın da insancılığı ve hoşgörü kapasitesi yorum sorunlarına dayanmaktadır (Kukathas, 1999: 41). Onu ve değerlerini sınırlı biçimde, sadece belirli kavramlarla tanıtmak ve anlatmak en büyük hata olacaktır. İslam medeniyeti; çoğulcu medeniyet anlayışıyla, barış ve uzlaşma içerisinde diğerleriyle beraber yaşamayı teşvik etmekte, diğer dinler ve o dinlerin inananlarına saygıyı esas almaktadır. Dolayısıyla küresel olarak güçlenen İslam medeniyeti dünyaya çatışma ve şiddeti değil; bir arada yaşamayı, evrensel insani değerlerin yüceltilmesini ve diğer din ve inançlara saygıyı getirmektedir. Neticede İslam medeniyetinin tarihi birikimi, Huntington'un uluslararası sistem ve özellikle İslam medeniyeti tasavvurunun en önemli eleştirisi olarak ortada durmaktadır.

Huntington'un görüşleri doğrultusunda şekillenen Batı kamuoyunda Müslümanlar; nükleer silahlanmanın, terörizmin ve Avrupa'da istenmeyen göçmenlerin kaynağı olarak görülmektedirler. 1994 yılında, ABD kamuoyunun %39'u İslami köktendinciliğin muhtemel yayılmasını bir tehlike olarak görmekte ve kamuoyuna göre en tehlikeli üç ülke İran, Çin ve Irak olarak sıralanmaktaydı. Fransız halkının en çok korktuğu dört ülke olan Irak, İran, Libya ve Cezayir'in halkı da Müslümandır, ayrıca ABD'nin terörist devletler sınıflandırmasında beş Müslüman devlet bulunmaktadır (İran, Irak, Suriye, Libya ve Sudan) (Huntington, 2006: 318). Batı kamuoyundaki Müslüman imajı bazen Müslüman eşittir terörist boyutuna kadar ulaşmakta; bu imaj Avrupa içindeki ve İslam coğrafyasındaki Müslümanlara nefretle bakan, onları korku ve kötülük kaynağı olarak gören hoşnutsuz insanları meydana getirmektedir. Bu olumsuz imajı somutlaştıran 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra medya desteği ile beraber kamuoyunda, Müslümanları en büyük düşman ve terörizmin kaynağı olarak gören algılar daha da artmıştır. Ancak, 11 Eylül saldırılarının kaynağı, saldırıyı gerçekleştirenler hakkındaki şüpheler ve saldırının üzerindeki karanlık noktalar bu

olumsuz imajın değiştirilmesini sağlayabilir.

Huntingtonyan düşünce takip edildiğinde Batı için temel sorunun İslamcı köktendincilik değil, asıl sorunun bizzat İslam medeniyeti olduğu algısının hakim olduğu görülebilir. Medeniyetleri ısrarla çatıştıran bu bakış açısına göre Müslüman halk, kültürlerinin üstünlüğüne kani olmuş ve gücünün azlığını takıntı haline getirmiş farklı bir medeniyettir. İslam dünyası ise sorunun, CIA (Central Intelligence Agency, Merkezi Haberalma Teşkilatı) veya ABD Savunma Bakanlığı değil, Batı olduğunu iddia etmektedir. Müslüman toplumların, kültürlerinin evrenselliğine inanmış ve azalmakta olsa bile, üstün güçlerinin, kendilerine bu kültürü yayma yükümlülüğü dayattığına inanan farklı bir medeniyet mensubu olduğunu ileri süren Huntington için bu hususlar, İslam ve Batı arasındaki çatışmayı körükleyen temel bileşenlerdir (Huntington, 2006: 310).

Bu bileşenlerin inançlarının, kültürel değerlerinin ve yerleşik kurallarının olması, bunların değiştirilmelerini güçleştirir ve bu bileşenler çözümleri zor olduğundan dolayı da çatışma potansiyeli taşımaktadırlar. Bu çatışma eğilimi ise, dünya barışının sağlanması için medeniyete farklı bir perspektiften bakmayı gerektirmektedir. Bu bakış açısı da ancak daha çok medeniyetlerin ortak değerlerin vurgulanması, İslam medeniyetinin geçmişte başarıyla sergilediği çoğulculuk örneklerinin göz önünde bulundurulması ve İslam dininin felsefi imgelemelerinin modern çağa uygun olarak yorumlanmasıyla mümkündür. Bu yorumlama ile modern çağın değerlerinin İslam'la çelişmediği, İslami felsefi imgelemelerin birbirini tamamlayarak bir bütün oluşturduğu da ispatlanabilir. Ayrıca bu konuda bir diğer önemli faktör medya, sivil toplum kuruluşları ve düşünce kuruluşları gibi etkili araçların daha fazla olumsuz bir işlev görmelerinin engellenmesidir. Çünkü Batı kamuoyu daha çok bu kurum ve kuruluşlar tarafından sunulan şekliyle bir İslam algılamasına, daha doğrusu yanlış algılamaya, sahip olmaktadır.

Huntington'a göre, tarihi, kültürü, gelenekleri, ekonomik dinamizmi ve kendi gözündeki üstün imajı Çin'i, Doğu Asya'da hegemonik bir konum üstlenmeye sevk etmektedir. Huntington, Çin'in 1980'lerden itibaren artan ekonomik ve askeri gücünün

siyasi nüfuza aktarılmaya başladığını düşünmekte, bunu da şu şekilde örneklendirmektedir. Çin'in hali hazırdaki askeri harcamaları 1988 ve 1993 yılları arasındaki miktarların iki katına çıkmış bulunmaktadır. Ayrıca denizlerdeki askeri güç kapasitesini geliştirmeye başlamış, uzun menzilli savaş uçakları ve bir uçak gemisi edinmiştir. Huntington'a göre tüm bu gelişmeler doğrultusunda Çin, Doğu Asya'da egemen güç olma yolunda ilerlemektedir. Çin'in büyük bir güç olarak yükselişi ise Batı hakimiyeti açısından düşünüldüğünde denge bozucu, dolayısıyla istikrarsızlaştırıcıdır. Ona göre, Çin bir on yıl daha ekonomik gelişmesini sürdürdüğü takdirde Doğu Asya ülkeleri ve dünya, insanlık tarihinin bu en büyük oyuncusunun giderek artan iddiacı rolüne karşılık vermek zorunda kalacaktır (Huntington, 2006: 323).

Sonuç olarak, Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile beraber Huntington, uluslararası sistemde yapılacak değişikliğin ya da sistemi ele almamız gereken paradigmanın ideolojiden kültürel kimliğe geçmesi gerektiğini belirtmiş, ancak bu geçişin Batı ve diğerleri biçiminde çatışmacı olacağını öngörmüştür.

## 2.2. Davutoğlu'nun İslam Paradigması ve Medeniyet Perspektifi

Davutoğlu'nun medeniyet anlayışı, İslami değer ve yargı sistemi ile çağdaş Batı değerlerini çok iyi bir biçimde harmanlayarak Batı'nın mevcut medeniyet anlayışına ve küresel dünya politikasına alternatif yeni bir söylem getirmektedir. Bu söylem ile Türkiye'nin, İslam medeniyetinin ve tüm insanlığın çıkar ve faydaları gözetilerek geniş bir coğrafyayı kapsayan ve barış ve uzlaşma içerisinde temel değer ve felsefi imgelemeleri içeren farklı bir dış politika izlenmesi gereği vurgulanmaktadır. Bu söylem doğrultusunda uygulanan politikalardan başta Türkiye olmak üzere bölge ülkeleri ve birbirlerine tarihsel, kültürel olarak yakın olan ülkeler yararlanmaktadır. Bu da netice itibarıyla, Türkiye'nin ve İslam medeniyetinin dünyadaki algılanış biçimine yönelik daha önceki önyargılı ve olumsuz olan bakış açısının yerini, olumlu ve takdir edilen bir bakış açısına bırakmasını sağlayacaktır. Uygulanan barışçı ve diyalog temelli politikalar, Batı paradigmasının yaşadığı krizde İslami paradigma temelli yeni ve alternatif bir dünya düzeni kurulabileceğini iddia etmektedir. Daha önce böylesi bir

dünya düzeni Osmanlı devleti ile İslam paradigmasının temel değerlerinde yaşandığı için İslam medeniyeti değerlerinin günümüzün modern değerlerine uygun olarak yeniden yorumlanması ve buna uygun söylemin geliştirilmesi mümkündür.

Davutoğlu'nun medeniyet paradigması ve ben-idrakı, iyi tanımlanmış, kapsamlı, tutarlı ve evrensel bir dünya görüşüne sahip ve esnek olan farklı medeniyetlerin nüfuz ettiği İslam medeniyetine dayanmaktadır (Davutoğlu, 1997). Diğer medeniyetlerle temel değerler paylaşmakta, onlarla işbirliğine ve diyaloga açık olunmakta ve temel değerler belirli bir hiyerarşi içerisinde bir bütün oluşturmaktadır. Tarihte Büyük İskender'in oluşturduğu eklektik medeniyet havzası da bu medeniyet perspektifine benzemektedir; öte yandan Abbasi, Endülüs ve Osmanlı devletlerinin üzerine inşa edilen medeniyetler bu perspektife dayanmaktadırlar. Fethedilen topraklarla kaynaşma sağlanmakta, ana medeniyet ile yeni eklenen medeniyet etkileşim içerisinde kaynaştırılmakta ve hegemonik bir merkez oluşturulmadan merkezi bir siyasi otorite etrafında farklı medeniyetler toplanmaktadır (Davutoğlu, 1997: 17).

Bu medeniyet perspektifinin dayandığı zihinsel ve felsefi değerler şu başlıklar altında incelenebilir. Allah'ı her şeyin merkezi olarak tanıyan varoluşsal<sup>1</sup> bütünlük İslam'da siyasi gerekçe ve meşruiyet sağlamaktadır. İslami teosentrik (Tanrı merkezli düşünce) anlayışına göre, evrenbilimin temel prensibi, tevhid (Allah'ın birliği ve tekliği) ve tenzih (Allah'ın noksanlıklardan münezzeh olması) prensibi, İslami ekoller ve mezhepler arasında temel birlik oluşturmaktadır. Kuran'da Allah'ın açık bir biçimde tanımlanması, mutlak hakimiyetin sahibinin de yine Allah'ın olması yaratılan ile yaratan benzerliği söz konusu olmadan ontolojik<sup>2</sup> bir hiyerarşi oluşturmaktadır. Kuran'da Esmâ-ul Hüsnâ (Allah'ın isimleri ve sıfatları) ile Allah'ın varlığı anlatılmakta; böylece Allah'ın varlığı doğüstü güce ya da Allah'ın kendisinin yarattığı varlıklara benzetilmeden hiyerarşik üstünlük korunmaktadır. İslam'ın kozmolojik anlayışıyla

<sup>1</sup> Varoluşçuluk (*egzistansiyalizm*), insanın biricikliğini savunan ve kişisel yaşanmışlıkların yaşam kurgusunu oluşturduğunu kabul eden düşünce akımıdır. Akıllı bir varlık olan insanın, kendi dışında olan dünya ile çelişkisini konu alan Varoluşçuluk, doğadaki iradî varoluş edilgenliğinin insan bilinciyle olan savaşıma dikkat çekmektedir. Bu mantığın bir sonucu olarak bireysel özgürlük ve sorumluluk varoluşçuluğun iki temel unsuru olarak ortaya çıkmaktadır.

<sup>2</sup> Ontoloji ya da varlık felsefesi, temel sorunu varlık olan felsefi disiplindir. Varlık ya da varoluş ile bunların temel kategorilerinin araştırılmasıdır. “Varlık” ve “varoluş” ayrımını ve “Varlık vardır” ve “Varlık yoktur” fikirlerini tartışır.

birlikte, bu ontolojik hiyerarşi, Allah-insan-doğa şeklinde açık bir şekilde ifade edilebilir. Bütün mutlakliyetin kaynağının Allah olması ve bunun Kuran'da Allah'ın isim ve sıfatlarıyla tanımlanması onun kendi kendini tanımlamasının özünü ifade etmektedir. Hristiyan inançtaki ontolojik yakınlık anlayışından tamamen farklı olan ve ontolojik bir hiyerarşi oluşturularak Allah-insan-doğa arasında yeni bağ kurulan bu ontolojik ayrılık, gerçek bir dünya görüşünü oluşturmaktadır. Tevhid ve tenzih prensibi ontolojik yakınlığı engelleyen, ontolojik farklılaşmayı ve hiyerarşi anlayışını güçlendirmiştir. İslam'da sadakatin hükümdarlara değil de Allah'a olması, O'nun ideal doğasına sadakat anlamına gelmektedir. Böylece inanç, düşünce ve hayat arasında tevhid yorumuyla dinamik bir ilişki kurulmuştur. Farklılaştırılmış ontolojik hiyerarşi epistemolojik seviyeler arasında da farklılaşmayı gerektirmektedir (Davutoğlu, 1994a: 48).

Davutoğlu'na göre, İslami epistemolojide üç özellik söz konusudur: ontolojik olarak belirlenmiş epistemoloji, epistemolojik seviyeler arasında farklılıklar ve epistemolojik kaynakların uyumluluğu. Epistemolojik seviyedeki farklılaşma akaid temeline dayalı tevhid ve tenzih ilkeleriyle güçlü bir iç tutarlılık oluşturmaktadır. Çünkü Allah, her şeyi bilir ve mutlak bilginin kaynağıdır. Allah'ın isimleri insanın sınırlı aklı ile anlaşılmaz. Allah'ın, yalnızca dünyanın yaratıcısı olmayıp aynı zamanda daimi mevcudiyeti olduğuna inanılması anlayışı bizi ontolojik üstünlüğe götürmektedir. Dolayısıyla İslam'da ontoloji ve epistemoloji arasında bir farklılaşma ve hiyerarşi söz konusudur. Kaynağı Mutlak Bilen'in ilahi bilgisi olan vahyin son ve tam kaynağı olarak Kuran, epistemolojik hiyerarşinin en üst basamağını teşkil eder. Kuran'ın bir kahraman ya da yarı insan tarafından değil de bir elçi ile gönderilmiş Allah kelamı olması, onun epistemolojik ve ontolojik seviye farklılığını güçlendirmiştir. Bir diğer nokta, Müslüman alimlerin vahiy ve saf mantık arasında bir rekabet olmadığını, aksine vahiy ve saf mantığın birbirlerini tamamladıklarını belirtmeleridir. Kuran, peygamberin ölümünden bu yana tekliğini korumakta, kutsal ve yol gösterici olarak kalmakta ve onun bu özelliği insanın Kuran'ı aklı ve hissiyle yanlış yorumlamasını önlemektedir.

Davutoğlu'nun medeniyet yorumu, İslam medeniyetinin insan, devlet ve uluslararası sistem anlayışının modern yorumudur ve bu yorum, İslam medeniyetine

Aydınlanma Çağı'yla katılan değerlerin modern dünya sistemine yeniden uyarlanmasıdır. Bu medeniyet yorumunda devlet; tarihe etki edecek ve tarihi yönlendirecek bir aktördür ve uluslararası sisteme, İslam medeniyetinin de katılmasını ve etki etmesini sağlayacak uygulamalar ile yaşanan krize uygun bir değerler sisteminin önermesini içermektedir. Davutoğlu medeniyet anlayışının somut projelerinden olan “medeniyetler ittifakı projesi”, Türkiye'nin küresel düzlemde Müslüman dünyanın sözcülüğünü üstlenmesi ve Müslüman dünyanın terör, şiddet ve çatışan medeniyetin temsilcisi değil, bilakis barış, işbirliği ve diyalogun temsilcisi olduğunu kanıtlayabilmesi çabası ve süreci söz konusu olmuştur.

Medeniyetler ittifakı projesinin Türkiye açısından önemi, Türk dış politikasındaki söylem değişikliğini içermesidir. Türkiye'nin bu gibi projelerden önceki temel dış politikası, yönünü hep Batı'ya dönen ve ona eklemlenmeye çalışan politikalarıdır. Ancak medeniyetler ittifakı projesiyle Türkiye, Müslüman dünyanın sözcüsü konumuna gelmiş ve Batıdan bağımsız kendine ait politikalar üretmeye başlamıştır. Bu politikalar onun bölgesel güç olmasına hizmet edecek araçsal politikalarlardır (Balcı, 2009: 50). Günümüzde çatışmadan buluşmaya doğru bir evrim yaşanmakta; dünya barışı ve adaletinde önemli misyonları yerine getiren Osmanlı Devleti'nin bu misyonu, şu anda onun mirası üzerine kurulu Türkiye ile gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (Bağcı, 2007: 375). Türkiye'nin bu projeyi yerine getirebilecek tarihsel tecrübesi, akademik ve bürokratik altyapısı mevcuttur. Türkiye'nin artan gücü, küresel politikadaki oynadığı aktif rol ve aldığı inisiyatiflerle bölgesel güç olması bu yaklaşıma dayandırılmaktadır. Böyle projeler sayesinde Türkiye, küresel siyasi sorunların çözümünde önemli bir parça olacaktır. Türkiye, bu proje ile Batıyla olan ilişkilerini yeniden tanımlamakta, kendi otantik kimliğinin tanınmasını istemekte ve artık Batı'ya, ulaşılacak yegane hedef gözüyle bakmamakta; onu daha çok medeniyetler diyalogunda bir muhatap olarak görmektedir. Türkiye bu yeni söylemiyle, AB üyelik sürecine de farklı bir boyut kazandırmakta, AB'ye bütünleşme için farklı bir teklifte bulunmakta, AB üyeliğiyle çatışmanın değil çözümün muhatabı olarak görülmesini istemektedir (Kösebalaban, 2009: 53). Davutoğlu'nun geliştirdiği bu proje ile Türkiye, Batı ile olan ilişkilerinde ticaret, eğitim, ulaşım, iletişim ve politikaya kadar birçok alandaki başarısıyla beraber büyük bir özgüvenle hareket etmektedir. Ayrıca

Türkiye, Batı ve diğer medeniyetlerin sorun ve çözümünde İslam ve Türk medeniyetinin de katkı yapabileceğini göstermeye çalışmaktadır.

Küresel adaletsizlikler ve eşitsizlikler devam ettiği sürece Batılı olmayan toplumların “tarih bitmedi; çünkü bizim hâlâ üstümüz açık” demelerinden daha doğal ne olabilir (Kalin, 2009: 46). Dolayısıyla dünyadaki eşitsizlik ve gelir adaletsizliği, Batı’nın dışındaki dünyada medeniyetler arası ittifak ve diyalog faaliyetini başlatan etkin faktör olmuştur. Gelir ve adalet dengesizliği, uluslararası örgütlerde tüm devletlerin eşit biçimde temsil edilmemesi ve ABD gibi güçlü devletlerin zaman zaman, Irak’ın işgalinde olduğu gibi, BM’den bağımsız hareket etmesi medeniyetler arasında ittifak arayışlarını teşvik etmektedir.

#### 2.2.1. Davutoğlu’nun insan tasavvuru

Davutoğlu paradigmasının insan anlayışı, diğer insanlara saygılı, diğerinden üstün ve hakim olmayan, eşit değerlere ve imkanlara sahip insan varlığının kabulüne dayanmaktadır. Diğer insanlara saygılı olmayı ve onlarla beraber barış içerisinde yaşamayı gerektiren bu anlayış, herhangi bir din, medeniyet ve ırk ayrımı olmadan birlikte üretebilmeyi, eşit koşullarda kolektif güvenlik anlayışını ve dünya tarihine işbirlikçi pozitif katkı yapmayı gerektirir. İnsanların ayrıcalıklı olmayıp, eşit olmaları sosyo-politik ve sosyo-ekonomik olarak İslam medeniyetinin ayırt edicili bir özelliğidir. Bu, aynı zamanda ontolojik boyutun aksiyolojik sonucudur. Ontolojik boyut ile siyasi hiyerarşi birbirleriyle paraleldir; Allah’ın mutlak hakim güç olması ve insanoğlunun da yeryüzünde O’nun halifesi olması ve O’na itaat etmesi bu paralelliği kanıtlar. Davutoğlu paradigmasının dayandığı İslam medeniyeti bağlamında Müslüman bireyin hayatında üç temel ölçü vardır. Bunlar, dünyadaki ölçüsü helal-haram ile adalet, sorunların çözümündeki ölçüsü metafizik değerler, toplumsal ilişkilerde ölçüsü ise organik ilişkiye dayalı eşitlikçi bakış açısıdır. Müslüman birey, kendini toplum içinde feda etmeye ve hiyerarşiyi korumaya çalışmaktadır (Çetin, 2007: 52-54).

Huntingtonyan medeniyet anlayışındaki akılcı ve sorgulayıcı insan anlayışına benzer biçimde Davutoğlu’nun birey tasavvuru da sorgulayıcı ve akılcıdır. Ancak bu

tasavvur aklın sınırlı olduğunu kabul etmekte, aklın açıklama getiremediği noktada Allah'a teslim olmaktadır. Davutoğlu'na göre, İslam medeniyet inancında Allah'ın yarattığı evrenin sınırsız, insanın aklının sınırlı olduğu kabulü vardır. Dolayısıyla sınırsız olan evrende sınırlı olan akılla her şey anlaşılıp idrak edilemez ve her şey gözle görülemez. Böylesi bir birey, aklın açıklama getiremediği noktalara hikmet nazarında yaklaşmaktadır. Yani, Davutoğlu'nun birey anlayışında akıl ve din hükümleri keşiştirilmeye çalışılmakta, din ile madde arasında ayrılık yerine bütünlük oluşturulmaktadır. Asıl olan iman ve inanç ilkelerini fenni ve sosyal bilimsel araçlarla açıklamaya çalışmakta; bu noktada fenni ve sosyal bilimlerin Müslümanlarca en iyi biçimde öğrenilmesi ve bu konularda bilgi sahibi olması, araştırma yapması günümüz şartlarında onun sorumluluğu olmakta, bu çağ onun sırtına bu yükümlülüğü yüklemektedir. Buna Müslümanlar için farz olan orucu sadece din bilginlerinin açıklamasıyla değil, aynı zamanda doktor, diyetisyen ve spor alanındaki uzman açıklamasıyla daha hikmetsel, determinist açıklama getirilerek anlatılması örnek verilebilir. Sonuç olarak Davutoğlu paradigmasının kaynağı olan İslam dini, evrensel olduğu ve kıyamete kadar var olacağı için günümüz koşullarına uygun kural ve inançlara sahiptir, ancak bu kural ve koşulların araştırılması ve çağımız insanının ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde sunulması ve yorumlanması gerekmektedir.

Davutoğlu paradigmasındaki insan tasavvuruyla ilgili bir diğer nokta ise, hayattan alınan zevk ve tatmin düzeyiyle ilgilidir. Hayattan zevk almak, zevklerin peşinde koşmak ve bu zevkler için çalışmak Batılı bireyin en önemli amacı iken; Müslüman birey hayattan alacağı zevkin sınırlı olduğunu, gerçek zevkin ve lezzetin tam olarak ahirette alınacağı inancını taşımaktadır. Dolayısıyla onun bu dünyadaki gerçek amacı yaratanın rızasını kazanmaktır. Bu bağlamda, medeniyet hedeflenen bir gaye değil, tabii ve meşru bir sonuçtur (Bulaç, 2010: 27). Diğer bir deyişle, İslam medeniyetine göre en güzel şekilde yaratılan dünyanın sınırlı, kusurlu olduğu kabul edilirken, mükemmel ve kemale ermiş hayat ahirette yaşanacaktır. Dünya hayatı, insan için dini görevlerini yerine getirerek Allah'ın rızasını kazanacağı bir araç olmaktadır.

Davutoğlu'nun birey tasavvurunda kişi, elindeki sınırlı imkanla daha az eşya ve dünya malı elde etmesine rağmen Batılı bireyden daha mutlu olabilmektedir. Bu durum

Huntington insanının kendisini boşlukta hissetmesine, Davutoğlu insanının ise hayattan daha fazla zevk almasına sebep olmaktadır. Batı medeniyetindeki aşırı tüketim ve insanın arzularının peşinde koşması yerine İslami paradigmada ahiret inancı, dünyada dengeli yaşama ve israfın yasak olması, insanın ihtiyacı kadar tüketmesi kurallarıyla bir düzen kurulmaktadır. İlaveten İslami inançta toplumsal değerleri kemirip bitiren alkol, uyuşturucu, evlilik dışı cinsel ilişki yasaklanmıştır. Sonuç olarak, Davutoğlu düşüncesinin fikirsel dayanakları olan İslam medeniyeti, postmodern dönemle beraber akıl-metafizik ilişkisinde akıl ile dini kesiştirmekte, aklın açıklama getiremediği noktaya dini inançlarla tatmin edici cevaplar sunmaktadır. Din, günlük yaşamdan çıkartılmadan ahiret inancıyla paralel biçimde ve toplumun tüm kesimleri için aynı kuralları emrederek yaşam içerisindeki yerini almaktadır. Davutoğlu'nun medeniyet perspektifi bir anlamda İslam medeniyetinin modern yorumuna bir önsöz mahiyetindedir. Davutoğlu, modern birey ve devlet idealine ilişkin alternatif çözümler üretmiş ve krizin çözümüne yönelik başlangıç oluşturacak adımlar atmıştır. İslam medeniyetinin modern yorumu, Davutoğlu gibi yorumlar yapan diğer entelektüellerin açtığı kapıdan sürdürülmeyi bekliyor. Sonuçta İslam medeniyetinin, yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, bu ve benzeri yorumlar sayesinde, kökündeki sağlamlık ve canlılık (Özakpınar, 1997) ile bugünkü krizin üstesinden gelecek potansiyelde ve insanlığın çeşitli alanlardaki arayış ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek konumda olduğu görülmektedir.

Davutoğlu'nun medeniyet anlayışında fertlerin Allah karşısında eşit olması anlayışı söz konusudur. Ümmet üyeliği ile kabilecilik yerine bir nevi ideolojik birliktelik kurulmuştur. Kabile ve soy üstünlüğü yıkılmış, yerine ümmet üyeliğine dayalı birliktelik getirilmiştir. Ümmet temelli siyasi birliktelik, daha çok Kuran'ın "mü'minler ancak kardeşirler" ayetine dayandırılmaktadır. Dolayısıyla dine, bir devlet, coğrafya ve/ya bölgedeki bireyleri birleştiren ve tek bir kimliğe büründüren bir siyasi çimento misyonu yüklenmektedir. Müslümanların Allah katında eşit olması ve peygamberin hadisiyle "birbirlerinin kardeşleri" olması, İslam medeniyetindeki birey tasavvurunu Batı medeniyetindeki birey anlayışından farklı kılmaktadır. Kuran'ın evrensel karakter taşıyan değerleri ve ana konusunun insanlığın evrensel doğası olması Kuran'ı, insanlığın şu anki kriz ortamında aradığı değerler haline getirmektedir. Bütün

insanlığın ihtiyacı olan bu değerlerin başında ve bilgi taraftarı olmak gelmektedir (Sönmez, 2003: 13). Başka bir deyişle, Kuran'ın birey tasavvurunun insan fitratıyla uyumlu olması onu diğer medeniyetlerdeki birey tasavvurundan farklılaştırmaktadır.

Birbirleriyle kardeş olan bireyler diğer bireylere karşı duyarlı davranmakta, onların haklarını gözetmekte ve onların sevinçlerini ve üzüntülerini paylaşmaktadırlar. Bu ilke, Müslüman bireyi dayanışmacı yaparak kendisini toplum içerisinde diğer kardeşleriyle kaynaştırmaktadır. Önemli olan, Müslümanların kendi değerlerini ve inançlarını doğru bir biçimde anlatmaları, bu değerleri yaşamaları ve medya kanalı aracılığıyla aktarmalarıdır. Özellikle Müslümanların, Batılı insanların kafalarında karışıklığa yol açan cihad, çok evlilik, İslami çalışma anlayışı, tevekkül ve kader gibi konuları doğru ve net bir biçimde anlatmaları çok önemlidir. Örneğin cihad ile İslam dininde kastedilenin kişinin dini hürriyetini, vatanını ve toplumunu savunması anlamında kullanıldığı (Esed, 1988: 150) anlatılacak hakikatlerden sadece bir tanesidir. Bu prensipler İslam dışındaki dünyaya, doğru anlatılıp aktarıldığında ve Batı ülkelerindeki Müslümanlarca örnek olarak yaşandığında Batı'nın krizi kendisine daha iyi gösterilmiş ve onlara tekrar geleneksel değerlere dönme alternatifi sunulmuş olur.

### 2.2.2. Davutoğlu'nun devlet tasavvuru

Davutoğlu paradigmasının devlet tasavvurunda, dünyada tek bir medeniyetin varlığına dayanan hakim/baskın medeniyet anlayışının söz konusu olmadığı, diğer medeniyetlerin de dünyada var olması gerektiği, bu medeniyetlerin de değerler üretmesi ve ürettiği değerlerle dünya tarihine katkı sağlayıp varlığını sürdürmesi gerektiği anlayışını savunan çoğulcu (*pluralist*) yaklaşım söz konusudur. Çoğulculuğun devlet ve toplum yapısına yansımaları ise, Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında ayrım gözetilmemesi, herkesin eşit bir devlet yapısı içerisinde yaşamasıdır. İyi bir Müslüman, gayrimüslimlerin dinlerine saygılı olan, onlara karşı hoşgörü içerisinde bulunan ve bu kişilerin hak ve sorumluluğunu tanıyan kişidir (Barry, 1999: 15-16). Geçmişte bu hoşgörü ve gayrimüslim hak ve özgürlüklerin tanınması Peygamberin Medine dönemi, Abbasi Devleti, Endülüs ve Osmanlı Devleti'nde fiili olarak uygulanmıştır. İslam'ın bu hoşgörü anlayışı sayesinde İslam medeniyeti içinde kalmış Yahudi ve Hristiyan

milletlerin pek çok medeniyetsel değerleri yıkıma ve tahrife uğramadan günümüze ulaşabilmiştir. İslam devletleri, seküler ve etnik değil, dinsel kimlikleri merkeze alan “millet sistemi” ile azınlıklara kendi değerlerini yaşatmaları için imkan tanımış; gayrimüslimlerin İslami değer, yasa ve yönetim biçimini uygulamak için baskı yapmamıştır.

Kuramsal olarak İslam medeniyetinde etkinin yönü ontolojiden epistemolojiye, epistemolojiden aksiyolojiye, aksiyolojiden siyasete, siyasetten de ekonomiye (maddi dünya) doğru formüle edilebilir (Davutoğlu, 1994a: 153). Etkinin bu şekilde sıralanması devlet anlayışının Allah inancından başlayıp, Kuran bilgisine, oradan İslami ahlak ve sünnet anlayışına en son olarak da toplumsal ve ekonomik hayatın düzenlenmesine inmektedir. İdeal İslam devletinde asıl maksat, iyiliği emredip kötülükten men etmektir; siyasi kurumlar (devletler) ise bu güzel amaç için birer araç olarak tasavvur edilmiştir (Esed, 1988: 39-40). Peygamber kurduğu devlete İslam devleti demedi; çünkü onun asıl gayesi biçimlerle uğraşmak değil, norm yerleştirmekti. Onun inşa etmek istediği model psikolojik, ekonomik, ahlaki ve ideolojik tüm sahaları kapsamaktaydı (Kahveci, 1996: 68). Siyaset, ekonomi, din ve sosyal ilişki sıralamasında her bir birim diğerine zincirin halkalarının kopmadan bağlanması gibi bağlanmakta ve aralarında karşılıklı bir döngü oluşmaktadır. İdeal İslam devleti Ekonomiden, siyaset ve ahlaka kadar bütüncül bir yapıdan meydana gelmektedir. Bu bütüncül yapıda, hem bilimsel araştırmaya teşvik, hem iktisadi gelişim için Ar-Ge yapılması gerekliliği, hem de gelir adaletsizliğini önlemek için iktisadi ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma mevcuttur.

Davutoğlu’nun çerçevesini belirlediği İslam paradigması yorumuyla modern ve ideal bir İslami devlet anlayışı çizilmeye çalışılmakta ve bu alandaki çalışmalar için Müslüman entelektüeller cesaretlendirilmektedir. Önemli olan ne körü körüne Batılı değerleri taklit ne de İslamı, İslami değerleri değişen koşullara adapte etmeden ilk yıllarındaki gibi statik bir biçimde yaşamaktır. Temel İslami değer, ilke ve kurallara bağlı kalınarak modern ve ideal İslami devlet anlayışını bulmak için araştırma yapmak, düzeyli tartışmalar yapmak ve farklı ülkelerdeki Müslüman/İslami devlet anlayışı üzerine çalışan yabancı akademisyenleri biraraya getirmek bu konuda atılacak ilk adımlar olabilir. Önemli olan Müslüman-gayrimüslim ayrımı yapmadan pek çok meslek

grubundaki uzmanlardan oluşan, geniş yelpazedeki insanların fikir ve önerilerinden istifade edebilmektir. Yapılması gereken bir diğer girişim ise, İslam'ın mahiyetini anlama yolunda Kuran'ı Kerim'in içeriğine ilişkin bir anlam haritası çıkarmak ve alan ayrımı yapmak, ardından siyasal ve hukuksal alana yönelik hükümlerin bu anlam haritası içindeki yerini belirlemektir. Böylece hukuki kavramların pratik kullanımı ile çağdaş kavram ve kurumlardan olan demokrasi, sivil toplum ve özgürlük gibi değerlerin hangi düzlemde ne ile karşılaştırılacağı ve ilişkilendirileceği daha net anlaşılır (Apaydın, 1999: 79). Davutoğlu'nun, İslami değer ve inançları bir paradigma haline getirmesi, geliştirilecek İslami devlet modeli için yapılmış örnek bir girişim olarak da düşünülebilir.

Davutoğlu, İslam medeniyetindeki devlet kavramını yorumlarken hâkimiyetin kaynağını Allah olarak atfetmekte ve ontolojik bir hiyerarşi ile Allah-insan-doğa tanımlamasına gitmektedir. Ayrıca, tevhid ve tenzih prensibi Allah-insan-doğa arasında ontolojik bir yakınlaşmanın oluşmasına set çekmiştir (Davutoğlu, 1994a: 49). Dolayısıyla, Davutoğlu'nun devlet anlayışı, devletin otonomluğunun aşınması karşısında devlete bağlılık için yeni bir alternatif sunmaktadır. Bireylerin devlete olan bu bağlılığı İslami kurallar çerçevesinde ne devlete aşırı ve körü körüne sadakati ne de tamamen devlet aygıtını by-pass eden bir devlet düşüncesini içerir. Kısaca bireyler ne devlete tapar ne de devleti yok sayar.

Kuran'da üzerinde durulan biat kavramı modern anlamda olmasa da toplum sözleşmesine benzemektedir. Çünkü biat kurumunda da insan iradesine değer verilmektedir. İnsan sahip olduğu bazı hak ve hürriyetleri kendi iradesi ile merkezi bir otoriteye (devlete) devretmekte, tüm işlerini organize edecek merkezi otoriteyi tanımaktadır (Kahveci, 1996: 61). Devlet gücünün mutlakiyeti, Allah'ın mutlak hakimiyeti ile sınırlandırılmakta, adalet Allah'ın Kuran ve sünnet kurallarıyla kurulmaya çalışılmaktadır. Allah'ın hâkimiyeti fikri tek bir kişinin, diğerleri üzerindeki üstün hâkimiyetini reddetmekte, iktidarı halkın yapma amacında iken, siyasi idare halkın iradesine verilmiştir (Kahveci, 1996). Batı medeniyetinin krize girmesine yol açan küreselleşme süreciyle birlikte mevcut siyasal ve ekonomik kargaşada birey-devlet ilişkisi yeniden düzenlenmekte; bu düzenleme de toplumsal, kültürel ve ekonomik yapı

korunarak yapıldığı için paradigmatic birimler arasında bir bütünlük içerisinde ve çelişkisiz olarak yapılmaya çalışılmaktadır. Yeni dünyada bireylerin ilişkileri menfaat, fayda ve pragmatist temel yerine sevgi, dayanışma ve insanların birbirine yaklaşması üzerine kurulmaktadır. Böylesi dayanışmacı ve sevgi temelli bireysel birliktelik; güçlü toplumu, güçlü toplum da güçlü devleti neticelendirir. Böylesi bir toplumun küresel düzlemde yansıması ise toplumlar arası yaklaşmayı, dayanışmayı ve diyalog ortamını güçlendirir.

İslam paradigmasının devlet teorisinde, iktidarın yetkileri Kuran ve sünnet ile sınırlandırılmış ve keyfilik yasaklanmıştır. Kuran'ın halk için en kötü saydığı durum sosyal düzensizlik, kaos ve kargaşadır. Kuran siyasi iktidara halkın katılımı hakkının verilmesini emretmiş ve halkın iktidar üzerinde baskı grubu görevi yapmasını istemiştir (Kahveci, 1996: 61). Öte yandan ülkeyi yönetecek emir, sultan ya da imamın ve onun kuracağı hükümetin halkın güvenini kazanması ve onları temsil edebilmesi için seçimle işbaşına gelmesinin gerekliliği Kuran'da ifade edilmektedir (Esed, 1988: 92). Devletin hakimiyetini dine dayandırması rekabet ve ihtilaf duygularını ortadan kaldırmakta, insanlar arasında kardeşlik duygularının gelişmesine vesile olmakta; anarşi ve kargaşa ortamı yerine uzlaş, barış ve insanlar arası yardımlaşmanın olduğu toplum ve devlet yapısını ortaya çıkarmaktadır (Toku, 2002). Böylesi bir devlette kişisel menfaatler ve planların yerine Allah rızası, adaletin tüm dünyada tesis edileceği ve güzel ahlaklı bireyler ön plana çıkacağı için devletin amacı ve fonksiyonu farklı düzlemde yeniden tesis edilecektir.

İslami devlette şura ilkesi her işte egemen olduğundan siyaset de şuraya dayanmakta; kanun yapma ve yasama gücü de halkın seçeceği Şura Meclisine verilmektedir (Esed, 1988: 105). Dört büyük halifeden Hz. Ebu Bekir'in Şura Meclisi kabile reisleri ve boy temsilcilerinden oluşmaktaydı. Bu kişilerin görüşleri önemli ölçüde kabilelerinin görüşlerini yansıtıyordu. Şeriat, Şura'nın aldığı kararları uyulmasını gerekli kılmaktadır (Esed, 1988: 105). Halifenin seçiminden, yürütme işlerinin işleyişine kadar bir taraftan yönetim tabana indirgenmekte, diğer yandan da halkın yürütmeyi denetlemesine imkan tanınarak o dönemde günümüze model olacak bir yönetim örneği sergilenmektedir. Davutoğluyan devlet anlayışı ile o dönemdeki

model devlet anlayışı, günümüzün şartlarına ve yeni değerlerine adapte edilerek bugünün ihtiyacı olan ideal İslam devleti oluşturulabilir. Öte yandan bugünün Müslüman dünyasındaki devlet yapılarının İslam devleti olarak alınamayacağı ve kesin bir İslam devleti modelinin olmadığı da bir gerçektir (Demir, 1999). Buna karşılık ideal bir İslam devletinin olabileceği; bu ideal İslam devleti için bir arayışa, entelektüel bir tartışma ortamına da ihtiyaç duyulmaktadır. Batı paradigmasında Fransız Devrimi'yle başlayan eşitlik, vatandaşların yönetime katılması ve ondan hesap sorması İslami paradigmada Hz. Peygamber ile başlamıştır. İnsanlar öteki ile beraber barış içerisinde yaşamakta, üstünlüğün ise takvada, yani nitelikli iyi iş yapmada, olduğu prensibini kabul etmektedirler. Böylesi bir toplumun küresel düzlemde yansması toplumlar arası yakınlaşma, dayanışmanın kurulması ve diyalog ortamının güçlenmesidir.

Son olarak, İslam medeniyetinin devlet anlayışını incelerken Davutoğlu'nun, Türkiye ile ilgili devlet tasavvuruna da birkaç cümleyle değinmek gerekir. Öncelikle Türkiye'nin, kadim Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olduğu ve bu mirasın ona küresel politikaya aktif olarak katılma imkanı tanıdığı belirtilmelidir. Türkiye, farklı kültürel değerlere sahip grupları içselleştirmeyi büyük ölçüde başararak evrensel Batı medeniyetine somut bir örnek olmaktadır. Coğrafyası büyük ve önemli medeniyetlere (Ortodoks, Hristiyan ve Balkanlar) beşiklik yapmış olan (Davutoğlu, 2002) Türkiye'de İstanbul, Hatay ve Mardin gibi şehirlerde kültürel çoğulculuğu ve tarihteki farklı medeniyetlere ait mirasları görmek mümkündür. Zaten şu anda Batı medeniyetindeki büyük devletlerin yaşadığı en önemli sorun, farklı grup ve kültürlerin bir değerini içselleştirememesi ve farklılıkların bir arada yaşatılamamasıdır. Türkiye bu konuda farklı ve alternatif bir model olarak küresel politikaya çok önemli katkı sağlayacak bir potansiyele sahiptir.

### 2.2.3. Davutoğlu'nun uluslararası sistem tasavvuru

Davutoğlu'nun uluslararası siyaset ve toplum anlayışında, diğer medeniyetlere ve devletlere karşı üstün ve hâkim olmak yerine, diğer devlet ve medeniyetlerle beraber eşit, birlikte, barış içerisinde yaşamayı gerektiren bir dünya düzeni söz konusudur. Bu anlayış, insanları sömürgeci düşünceden uzaklaştırır ve güvenliğin daha farklı araçlarla

sağlanmasını sağlar. Bu araçlar gelişmiş silahlar, nükleer teknoloji ve üstün, güçlü, ekonomik araçlar değil; bilgi, değer paylaşımı ile tüm insanların güvenliğini sağlamayı gerektiren, ekonomik değer ve faydaların paylaşımını öngören ve sorunlara karşı birlikte çözümler üreten politikalar geliştiren bir felsefi düşünceyi içermektedir. Yine bu anlayış içerisinde çevrenin ortak kullanımı, korunması ve doğaya hâkim olmadan onu bir emanet gibi görerek kullanma söz konusudur. Özetle, İslam medeniyetinde kanıtlanmış, küresel ölçekte uygulanabilecek gerçek bir medeniyetsel çoğulculuk bulunmaktadır (Davutoğlu, 1994b: 26).

Davutoğlu paradigması içerisinde uluslararası sistemde mutlak gücün ve hakimiyetin Allah'a ait olması fikri aynı zamanda hem dünya üzerindeki ekonomik gücün hem de siyasi statünün geçici ve göreceli olduğunu ima etmektedir. Böylece gücün kullanılması yalnızca mutlak güç sahibi Allah'a yakarış sayesinde, Allah'a ve peygamberine itaat emri sonucunda ortaya çıkabilir. Bu düşünceden hareketle küresel yönetimde keyfilik önlenmekte, yönetimde daha adil olunmakta ve tüm insanlığı kucaklayıcı bir medeniyet anlayışı sunulmaktadır.

Kozmolojik teolojinin uzantısı olarak sosyo-politik bir düzen sağlamadaki titizlik, teoride ve İslam siyaset tarihinin uygulanmasında önemli sonuçlara sahiptir. (i) Ekonominin politikaya boyun eğmesi ve (ii) maddi gücün sosyo-ekonomik dağılımını temel alan sosyo-politik ve bağımsız kurumsallaşmış bir çoğulculukla karşılaştırıldığında siyasi düzeni sağlamak için hükümet organlarının kurumsal merkezileştirme aracılığıyla güce odaklanması söz konusu olmaktadır. Ekonominin politikaya boyun eğmesi, sosyal istikrar ve düzenin adalet merkezi gibi değerlendirilmesi Müslümanlara evrensel adalet sağlama görevini vermektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi, kuramsal olarak İslami yapının sıralaması varlık biliminden bilgi bilimine, bilgi biliminden değer felsefesine, değer felsefesinden siyasete ve siyasetten de ekonomiye (maddi dünya) doğru formüle edilebilir (Davutoğlu, 1994a: 153). İslam medeniyetinin birimleri arasındaki düzen onu farklı kılmakta; ancak bu, onun modern değerlerle, doğru bir şekilde okunması ve yorumlanmasıyla anlaşılmaktadır.

Davutoğlu'nun uluslararası düzen anlayışı, İslam medeniyetinin modern bir yorumudur. Davutoğlu'nun medeniyet ve İslamiyeti yorumuna bu gözle bakmak gerekir. Batı'ya cevap verirken evrensel değerlerle yerel değerleri harmanlayan, Türkiye'nin tarihi ve coğrafi derinliğini göz önünde bulundurarak Batı'ya yeni bir üslupla cevap veren bir söylem geliştirmiştir. Davutoğlu'nun yorum ve uygulamaları, Osmanlı Devleti'nin kültürel çoğulculuğunun modern yorumu, İslam medeniyetinin mevcut kriz ve kargaşalarına çözüm üreten yerelden evrensele doğru gidecek bir söylem ve uygulama niteliğindedir.

Müslüman ülkelerdeki karışıklığı ve onların sahip olduğu stratejik coğrafi konum ve enerji kaynakları göz önünde bulundurulduğunda tüm bunların, Müslümanlara aslında önemli fırsatlar sunduğu görülür. Enerji kaynakları; ekonomik üstünlük kurulmasında ve dünyanın merkezindeki coğrafi konum ile de tüm dünya ile kolayca iletişime geçme ve sorunlara müdahale etme fırsatı vermektedir. En nihayetinde tüm bu unsurların toplamı İslam medeniyetinin, küresel güç olmasına ve küresel politikaları aktif olarak etkilemesine imkan tanımaktadır. Bu konudaki en büyük eksiklik, İslam medeniyetinde güçlü ve yönlendirici bir devletin olmamasıdır. Türkiye; böylesi bir güç olmak için tarihsel bir birikime, stratejik coğrafyaya ve zengin bir felsefi sisteme sahiptir. Sonuçta Davutoğluyan medeniyetin genel olarak böyle bir sonuca ulaşacağını söylemek afaki olmasa gerek. Ancak, böylesi bir projeye uzun vadeli bakılmalıdır ve bu proje kısa süre içerisinde sonuç alınacak bir politikalar zinciri gibi görülmemelidir. Siyasi iradelerin bu politikaları kararlılıkla sürdürmesi ve daha sonra gelecek hükümetlerin de bunları aynı şekilde desteklemeleri gerekmektedir. Son olarak, Davutoğlu'nun medeniyet perspektifinin uluslararası düzen anlayışını, onun kendi ifadesiyle, diğer medeniyetlerin de sözcüsü (Davutoğlu, 2002) olan ve “adaletli paylaşımın olduğu uluslararası düzen” olarak tanımlamak mümkündür.

### 2.3. Huntington ve Davutoğlu Anlayışlarının Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi

Bu bölümde tüm bu yazılanlardan hareketle Huntington ve Davutoğlu'nun birey, devlet ve uluslar arası sistem tasavvurlarının genel bir değerlendirmesi yapılacak, her

iki düşünürün bu tasavvurları karşılaştırılacaktır.

### 2.3.1. Huntington ve Davutoğlu'nun birey tasavvurlarının karşılaştırılması

Davutoğlu medeniyet anlayışında dayanışmacı ve sorumlu birey(ler) söz konusuysen, Huntington medeniyet anlayışında rekabetçi, hakimiyet peşinde koşan ve ben-merkezli insan anlayışı mevcuttur. Davutoğlu'nda sorumlu birey anlayışının kaynağı insanın yeryüzünde Allah'ın halifesi olmasıysen, Huntington'da ise bu dayanak Aydınlanma Dönemi ilkeleri ve Hobbesçu düşünce varsayımlarına dayanmaktadır. Bu iki anlayıştaki farklı insan prototipleri, kişilerin rekabetçi ve çatışmacı ve/ya işbirlikçi ve dayanışmacı olmasına neden olmaktadır. Huntingtoneyan insan düşüncesinde kendi varlığını üstün görme ve bu üstünlüğün diğer insanlarca tanınmak istenmesi hegemonist bir birey ortaya çıkarmaktadır. Davutoğlu birey düşüncesinde ise, üstün ve hakim olan Allah'tır, bütün insanlar Allah karşısında eşittir, insanlar arasındaki üstünlük ise ancak yapılan güzel iştedir. Huntingtoneyan ve Davutoğluyan, Batılı ve İslam, insan prototiplerinin bir diğer farklılığı ise, Huntington bireyinin her zaman akıllı ön planda tutmasına ve aklın açıklama getiremediği konulara tesadüf diyerek dini yok saymasına karşılık, Davutoğlu bireyinin akıl ve dini birlikte kullanması, aklın açıklama getiremediği konularda dini kullanarak akıl ve dini birleştirmesidir.

İslam medeniyetinin çalışma anlayışı ile Batı medeniyetindeki çalışma anlayışı arasındaki farklılık onların devlet ve uluslararası sistem yapısını da etkilemektedir. Bugün, Batı'dan başlayarak dünyanın geri kalanına yayılan insanlar ve toplumlararası bir gelir adaletsizliği vardır. Bu gelir adaletsizliği devletlerde ve uluslararası sistemde kargaşa ve çatışmalara neden olmaktadır. Müslüman birey gerekli olan, ihtiyacını karşılayacak kadar çalışmayı (geri kalan vakitlerin Allah'a ibadet için ayrılması gerektiğini) salık verirken, Batılı birey için çalışmak hayatın amacıdır. İdeal İslam devleti, ekonomiyi ahlaka ve bazı ruhi kurallara tercih eden, insanı milli devlete katkı sağlayan bir alet olarak gören sosyalizme de taban tabana zıttır (Esed, 1988: 68). Batı insanının bu anlayışı Kalvinizmle uyumludur ve günün hiçbir anı mecbur kalınmadıkça dinlenerek geçirilmez anlayışını desteklemektedir. O, zihninde beliren, arzuladığı her istediğini yapmanın yollarını arar (Çetin, 2007: 58). İki medeniyet arasındaki bu

farklılık aynı zamanda bize devlet ve uluslararası sistem krizleri için çözüm sunmaktadır. İnsanın, kendisi ve birkaç kuşak sonra gelecek nesli için servet biriktirme hırs ve arzusu bu sistemin krizinin bir yanı ise, bu krizin diğer yanı dünyanın Afrika başta olmak üzere geri kalanının temel ihtiyaçlarının karşılanmamasıdır. İslam paradigmasındaki, kişinin ihtiyacı kadar kazanması ve fazlasının zekât mekanizmasıyla fakir insanlara dağıtılması prensibi gelir adaletsizliğine en güzel reçetedir. Bu anlayışın Batı medeniyetine olumlu katkısı ise Batı insanının aşırı istek ve arzularını törpülemek olacaktır. Davutoğlu'nun medeniyet perspektifi ve Osmanlı Devleti örneği ile bu İslami mekanizma tüm dünyaya alternatif bir yaklaşım olarak sunulabilir.

### 2.3.2. Huntington ve Davutoğlu'nun devlet tasavvurlarının karşılaştırılması

Hem Davutoğlu hem de Huntington Soğuk Savaş Sonrası dünyada klasik realist anlayıştaki devlet düşüncesini genişletmekte, devletin yerini daha büyük bir üst birim olan medeniyetin aldığını iddia etmektedirler. Buradan hareketle bireylerin bağlılığı ve halkların mevcut coğrafyası genişlemekte aynı kültür, inanç ve değerleri paylaşan insan ve halklar kaynaştırılmaktadır. Bu olguyu küreselleşme süreci de desteklemekte, böylece devletlerin sınırları çok daha geniş coğrafyalara uzanmaktadır.

Huntington'un devlet düşüncesi rekabetçi bireylerin oluşturduğu çatışmacı toplum yapısından beslenmekte, bu toplum yapısına paralel biçimde devlet de rekabetçi ve çatışmacı olmaktadır. Ayrıca Huntington düşüncesindeki devlet düşüncesini meydana getiren ilkeler olan kanun hakimiyeti, bireysellik, temsil kurumları, sosyal çoğulculuk ve laiklik kavramlarının tamamı yalnızca Batı'da bulunmaktadır. Bunların bileşimi Batı'ya aittir ve onun ayırıcı vasfını oluşturmaktadır. Huntington'un çatışmacı ve rekabetçi devlet anlayışına karşılık Davutoğlu'nun devlet anlayışı ise işbirlikçi, dayanışmacı ve karşılıklı bağımlılığı esas almakta ve küresel sorunlara diğer devletlerin katkısıyla çözüm üretmeyi önermektedir. Huntington devlet düşüncesi, emperyal amaçları olan hegemonik bir devleti doğurmakta; bu devlet kendi refahını en üst seviyeye çıkartmak için her türlü yöntemi mübah görmektedir. Davutoğlu'nun devlet düşüncesi ise, devletlerin karşılıklı olarak birbirini desteklemelerini öngörmekte, bu şekilde İslam paradigmasının modern yorumuyla ideal devlet anlayışına ulaşmaya

çalışılmaktadır. Ayrıca bir devletin üstünlüğünü diğer devlete dayatması kabul edilemez olarak görülmektedir, çünkü bu anlayışa göre mutlak hâkimiyetin devlette değil Allah'ta olduğu düşünülmektedir. Sonuçta, Huntington düşüncesindeki ferdiyetçi devlet pek çok açıdan krizde olmasına karşılık, Davutoğlu düşüncesindeki dayanışmacı ve işbirlikçi devlet anlayışı bugün tarihin sonundaki liberal devletin girmiş olduğu krize alternatif oluşturmaktadır.

Bu varsayımlardan hareketle iki medeniyet arasındaki bakış açısı farklılığı dikkate alındığında Batı medeniyetinin küreselleştikçe diğer medeniyetlerin tarihi alanlarını da daraltmaya başladığı görülür. Eğer Batı medeniyeti diğer kültürlerin varoluş alanlarını tanımlar ve onları tarihi sürece çekerse ancak o zaman bu kültürler küreselleşmelerini başarı ile sürdürürler (Davutoğlu, 2006: 50-53). Bugün artık bilim ve teknoloji Batı medeniyeti ile sınırlanamaz; İslam bilginlerinin, diğer medeniyetlerin bilime ve tekniğe olan katkılarının da göz önünde bulundurulması gereklidir. Diğer taraftan, bugün ulaşılan gelişim sürecini Batı'nın tekelci medeniyetine hasretmek, Batı medeniyetinin küreselleşme sürecinde gerilemesi ve zarar görmesi demektir. Bir kişi dünya tarihini Aristo ve Platon gibi filozofların yanı sıra, İbni Haldun ve Farabi'den; yani eski Yunan medeniyetine ilaveten İslam ve Uzak Doğu medeniyet tarihlerini de okuyarak öğrenmeli ve dünya tarihine çok medeniyetli bir bakış açısıyla bakıp, değerlendirme ve analizlerini de buna göre yapmalıdır. Bunun için de Batılı entelektüel ve akademisyenlerce diğer medeniyetlere edilgen, sömürgeleştirilecek toplumlar gibi bir bakış açısıyla bakmaktan vazgeçilmelidir.

### 2.3.3. Huntington ve Davutoğlu'nun uluslararası sistem tasavvurlarının karşılaştırılması

Davutoğlu ve Huntington'un uluslararası siyaset tasavvurlarındaki ortak nokta her iki akademisyenin de Soğuk Savaş sonrası Yeni Dünya Düzeni'ni tanımlamaya çalışması, bu yeni dönemle ilgili alternatif fikirler öne sürmeleridir. Her iki düşünür de Yeni Dünya Düzeni'nin değer ve kültürel sistem yapısını tartışmakta ve yeni dönemde küresel politikaların bu değerler üzerinden belirleneceğini ileri sürmektedirler. Ancak bu konuda Davutoğlu'nun Huntington'dan önemli bir farkı bulunmaktadır. Bu fark da Huntington'dan daha köklü ve daha kapsamlı bir değişim olan paradigmatik dönüşüm

yapılması gerektiğine işaret etmesidir. Davutoğlu, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte sadece sosyalist-marksist gelenek değil, bütün bir Batı medeniyetinin, yani hem sosyalist-marksist hem de liberal-demokratik geleneğin birlikte, krizde olduğundan bahsetmektedir.

Huntington uluslararası sisteme hakim ve güçlü bir devlet perpektifinden bakmaktadır. Soğuk Savaş sonrası kurulmak istenen Yeni Dünya Düzeni'nde ABD'nin küresel politikadaki etkinliği ve gücü Yeni Dünya Düzeni'nin şartlarına uygun olarak şekillendirilmeye çalışılmaktadır. Bu çabaya en güzel örnek, ABD'nin uluslararası örgütlerdeki etkinliğini sürdürmek için etkili uluslararası örgütlere ABD'nin küresel çıkarlarına göre roller biçilmesidir. Davutoğlu'nun uluslararası sistem tasavvuru ise, çoğulcu medeniyet yapısında, diğerinin kültürel ve felsefi değerlerine saygının olması ve küresel sorunların çözümünde işbirliğinin esas alınması söz konusudur. Davutoğlu'nun küresel yönetim anlayışında mutlak gücün Allah'a ait olduğu inancı söz konusudur. Bu ilke Huntington'un hegemon ve tekelci anlayışının aksine küresel yönetimde keyfiliği önlemekte, adil, katılımcı ve işbirlikçi bir küresel yönetim anlayışıyla sonuçlanmaktadır.

Soğuk Savaş'tan sonra bir dünya düzeni henüz kurulmadı. Otuz yıl savaşlarından sonra modern dönemin uluslararası düzeni Westphalia düzenlemeleri ile kuruldu. Fransız Devrimi ve Napolyon savaşları sonrasında Viyana düzenlemeleri ile uluslararası düzen (Avrupa Uyum) oluşturuldu. Dünya düzeni Birinci Dünya Savaşı sonrası Milletler Cemiyeti ile İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise BM (Birleşmiş Milletler) ile kurulmuştu. Soğuk Savaş döneminde sömürge düzeni, yerini uluslararası hukuk temelli BM'ye ve ekonomik anlamda ise IMF (Uluslararası Para Fonu) ve Dünya Bankası gibi kuruluşlara bırakmıştı (Davutoğlu, 2006). Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ise dünya, küresel düzeni kuramamanın ve ortak bir değerler sisteminin etrafında birleşememenin sancısını çekmektedir. Soğuk Savaş bitti, fiili bir ateşkes var, ancak yeni döneme ilişkin bir Viyana ya da Westphalia gibi uluslararası düzene ilişkin bir anlaşma, konsensus ve/ya hukuki yapılanma yoktur (Davutoğlu, 2006: 75). Eski sistem için oluşturulan mevcut büyük kurumlar içerisinde ise oligarşik ve tekelci bir yapı vardır. Örneğin, BM Güvenlik Konseyi'nde herhangi bir Müslüman devlet temsil

edilmemekte ve Dünya Bankası ile IMF kuruluşlarında ise daima Batılı yöneticiler hakim olmaktadır. Dolayısıyla temsil edilmeyen ve kendisine söz hakkı tanınmayan Çin ve İslam medeniyetleri kaçınılmaz bir biçimde Batı devletleriyle sorunlar yaşamaktadır.

Davutoğlu'nun kültürel anlayışında yerel ile küresel değerler harmanlanmakta kültürel çoğulcu toplum/devletler meydana getirilmeye çalışılmaktadır. Davutoğlu, tarihte Osmanlı Devleti ve İslam medeniyetindeki çeşitli devletlerde örnekleri bulunan bu çoğulcu toplum yapısının küreselleşen dünyanın devlet yapılarına uyarlanması için alternatif bir model sunmaktadır. Doğu'dan Batı'ya gerçekleşen göçün sonucunda Amerika ve Avrupa'nın merkezinde bir "İslam merkezi" ve "China Town" bulunmakta ve bu insanlar buralarda kendi yerel kültürel değerleriyle beraber aynı zamanda Batılı değerleri yaşamaya çalışmaktadırlar (Davutoğlu, 2006: 15). Bu durum Batı'da yabancı düşmanlığının, aşırı milliyetçiliğin ve ötekileştirmenin artmasına neden oldu. Batı medeniyeti aslında çoğulculuk, kapsayıcılık ve içselleştirme problemleriyle daha 1960'larda tanıştı. Londra ve Paris gibi şehirler ilk kez 1960'larda kitlesel yabancı insanlar gördü. Bu şehirler bir İngiliz ve bir Fransız kenti olmaktan çıkmaya başladılar (Davutoğlu, 2006: 15). Örneğin, ABD yüzyıllardır ülkede beyazların hakimiyetinde yaşayan siyah insanları hala içselleştiremedi.

Batı medeniyetinin geleceği ve bu medeniyetin gücü burada kendisini gösterecektir. Ayrıca bu medeniyetin kültürel çoğulculuk yapısını gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği onun geleceğe daha güvenle bakabilmesi ve gelecekte varlığını sürdürmesi açısından önemlidir. Huntington'un tezi bir bakıma Amerika'nın çoğulcu toplum yapısını çözecek nitelikte bir tezdır ve Amerika'nın kendisini güçlü kılacak unsuru zayıflatmaktadır. Çünkü ABD'yi anlamlı kılan çoğulcu toplumsal yapısıdır. Öyle ki dünyada ne kadar etnik grup varsa günümüzde Amerika'da da o kadar sayıda etnik grup vardır (Davutoğlu, 2006: 83). Davutoğlu'nun Batı'ya önerisi, Batı ve ABD'nin Hint, Çin ve İslam medeniyetiyle kendi medeniyetini harmanlayacak ve sentezleyecek bir yapı ve değerler üreterek buradaki insanlarla kendi halkını kaynaştırmasıdır. Batı'nın Müslüman ülkelerden aldığı göçle gelen halkı, kendi halkına entegre etmesi ve bu halkı içselleştirmesi bu ülkelerde Batı aleyhine terörist faaliyetlerde bulunacak kişi ve grupların hareketini de önleyecektir. Çünkü insanları bombalı eylemlere iten ve terör

faaliyetinde bulunmalarına yol açan sebepler göçle gelen kişi ve grupların yaşadığı yalnızlık, işsizlik ve mutsuzluktur. ABD gibi devletler, bu kişilerle ilgilenip sisteme entegre etmeyince devreye Batılı ülkelerdeki radikal dini liderler ve fundamentalistler girmekte ve bu sistem mağduru kişileri kendi din dışı amaçları için kullanmaktadırlar.

Huntington, İslam coğrafyasının kanlı sınırlara sahip olduğunu, dünyayı biz ve onlar biçiminde böldüğünü iddia etmektedir. Ayrıca İslam ile Hristiyanlık arasındaki ilişkinin doğduğu tarihten bugüne problemlili olduğunu ve bu problemin Soğuk Savaş dönemindeki ideolojik mücadeleden daha keskin olduğunu ileri sürmektedir. Davutoğlu İslam'ın küresel siyasete etkisinin ise sahip olduğu jeopolitik ve jeoekonomik önemden kaynaklandığını iddia etmektedir. Günümüz dünyasında İslam coğrafyası önemli enerji kaynaklarına ve bu enerji kaynaklarını dünya pazarlarına ulaştıracak yollara sahiptir. İslam coğrafyası hem ekonomik yönden hem de ulaşım bakımından önemli geçiş yollarındaki dokuz boğazdan sekizine sahiptir. Öte yandan Davutoğlu, İslami ilke ve değerleri bir paradigma haline getirerek onun sahip olduğu önermelerin hayatın her yönüne bakan bir sistem içerdiğini göstermektedir. Dolayısıyla Davutoğlu, İslami değerlerin bir problemi olduğu şeklinde değil de İslami değerleri günümüz şartlarına göre yorumlayacak entelektüel insanların bulunmadığını ispatlamaktadır.

Huntington'un İslam medeniyetine bakışının başka yönleri de kusurludur. İslam medeniyetini tekdüze ve totalistik bir biçimde ele alan Huntington, İslam'daki çeşitliliği, bu bağlamda İslami fundamentalizmin içe dönük yüzünü görememektedir. Örneğin, el-Kaide lideri Usame bin Ladin için Suudi Arabistan'ın da en az Washington kadar düşman bir ülke olduğunu dikkate almamaktadır (Karlsson, 2006: 20). Yani İslam dinine mensup bazı fundamentalist gruplar, kendi medeniyetlerindeki insanlara da zarar vermekte ve böylece İslam'ın özüyle ters düşmektedirler. Bazıları açısından böyle bir hareketin İslam dışında görülmesi ve İslam'ın devlet sistemi, birey sistemi ve uluslararası sistemiyle ilişkilendirilmemesi daha sağlıklı görünmektedir. Davutoğlu'nun modern İslam medeniyeti yorumu, her iki medeniyette de bulunan radikal dini yorumları bir tarafa bırakarak, bunlara karşı alternatif İslam paradigması yorumunu önermektedir. Bu yorum eğer gerçekten krize karşı bir çözüm üretmek isteniyorsa, o zaman dinleri aslına ve özüne uygun şekilde yorumlamak ve değerlendirmek gerektiğini

iddia etmektedir.

Davutoğlu'na göre, dünyanın arzuladığı ve ihtiyacı olduğu medeniyet, birbirlerini dışlayan ve ötekileştiren bir toplum ve medeniyet değil, bir diğerini içselleştiren, diğeriyle beraber barış ve işbirliği içerisinde yaşayan medeniyet ve toplum yapısıdır. Bir devlet dünyanın süper gücü olarak tüm dünyayı yönetiyorsa, tüm dünya üzerinde meşruiyeti olmalı, bütün gruplara eşit mesafede durarak dengeli bir yönetim sergilemelidir. İslam medeniyeti, doğduğu günden bugüne bazı sorunlarla karşılaşsa da istikrarlı bir biçimde varlığını sürdürerek bugüne getirmiştir. Bu, onun gelecekte de sorunlar ve problemlerle başa çıkabileceğini, onun medeniyet yapısının gelecekte muhtemel kriz ve sorunlara karşı çözüm ve alternatif üretecek potansiyele sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

Özetle, Batı medeniyetinde çok Tanrı ve panteist ontolojide yaşayan mutlak bir varlık olarak herhangi bir ontolojik varlığın üstünlük fikrinin yokluğu, Tanrı'nın ve diğer varlıkların gücünün aynı ontolojik evrende, herhangi bir hiyerarşi olmaksızın aynı seviyede yorumlanmasına sebep olmaktadır. Davutoğlu bu yaklaşımın yol açtığı sorunlara temelli bir çözüm bulmak amacıyla paradigmatik bir değişim öngörmekte ve İslam medeniyeti başta olmak üzere Batı-dışı medeniyetlerin katkılarının da dikkate alınmasını önermektedir. Özellikle İslam medeniyetinden hareketle geliştirdiği yaklaşım, dünyadaki medeniyetler arasında karşılıklı bağımlılığın ve diyalogun geliştirilmesini gerekli görerek mevcut küresel ekonomik ve siyasal krizlere bir çözüm yolu sunmaktadır.

## BÖLÜM III

### 3. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MEDENİYET SÖYLEMİ VE YENİDEN YAPILANMA

Türk dış politikasında Davutoğlu liderliğinde AK Parti iktidarıyla birlikte yeni bir yapılanma gerçekleştirildi. Geleneksel sıfır-toplamlı (*zero sum*) ve Huntington'un çatışmacı realist anlayışı yerine kazan-kazan (*win win*) stratejisine dayalı, medeniyetler diyalogu söylemini içeren ve işbirliğini ön plana çıkaran bir dış politika yürütülmeye başlandı. Bu söyleme dayalı dış politika stratejisinde Türkiye, Kemalist dönemde sıklıkla dile getirilen “köprü ülke” pasif konumundan ülkeler, bölgeler ve medeniyetler arasında aktif bir biçimde köprüler kuran, diyalog ortamını hazırlayan, sadece Doğu ülkeleri ile değil hem Doğu hem de Batı ülkeleri ile işbirliği yapan politikalar uygulamaya başladı. Bu işbirliği anlayışıyla Türkiye, çevresinde bir istikrar kuşağı oluşturmakta, her türlü “öteki” ile diyalog kurmakta ve sorunları diyalog yoluyla çözmeye çalışmaktadır.

Türkiye'nin tarihsel dış politika eğilimi dikkate alındığında; cumhuriyetin ilk yıllarından 1990'lı yıllara kadar güvenlik anlayışıyla hareket eden, yakın havzasında ortak değerler paylaştığı ve akraba devletlere uzak duran politika anlayışından, risk ve inisiyatif alan, kendi menfaatlerini ön planda tutan aktif bir politika anlayışına geçiş söz konusudur. Cumhuriyetin kuruluşundan 1980'li yıllara kadar Türkiye'nin dış politikası, eklemlenmek istediği Batı medeniyetine bağımlı olmuştur ve Türkiye bu medeniyetin üyesi olabilmek için Batılı ülkelerle siyasi, ekonomik ve askeri alanda yoğun bir işbirliği yapmıştır (Ataman, 2007: 282). Misak-ı Milli sınırlarını ve ulus devleti müdafaa stratejisi ile Batı ekseninin bir üyesi olma arzusu Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin iki önemli ilkesiydi. Cumhuriyet döneminde Osmanlı mirası reddedilerek yeni bir siyasi kültür oluşumu süreci başlatıldı ve yeni bir siyasi ve kültürel kimlik

arayışına girildi. Bu amaçlarına ulaşmak isteyen Türkiye, toplumsal yapıdan ekonomiye, siyasetten eğitim yapısına varıncaya kadar tüm devlet yapısını Batılı değerlere göre yapılandırırken, Batılılaşmayı aynı zamanda önemli bir güvenlik stratejisi olarak da görmekteydi (Oğuzlu, 2007: 84). Böylece Türkiye, kendi medeniyetinin zayıf devleti olmaksızın hakim Batı medeniyet havzasının güvenlik şemsiyesinde bölgesel güç olmayı amaçladı (Davutoğlu, 2006: 144). Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminin de etkisiyle Türk dış politikası statükocu, risk almayan ve kendi içerisine kapanık bir yapıda seyretti. Kuzeyden Sovyetler Birliği tehlikesine karşı Türkiye, NATO şemsiyesi altına girmiş, bunun gereği olarak Batılı devletler tarafından kurulan askeri, ekonomik ve siyasi örgütler içerisinde yer almış, kimliğini Batı'nın bir parçası olarak görmüş ve bu hedeflerine ulaşmak amacıyla da siyasi seçkinler tarafından Batı medeniyetine eklemlenme stratejisi yürütülmüştür. Bu dönemdeki güvenlik anlayışına göre, içeride güçlü bir ordunun varlığı, dışarıda ise NATO şemsiyesi altında güvenliğin sağlanması söz konusuydu (Oğuzlu, 2007: 84). Türkiye'nin bu geleneksel dış politikası ilk kez 1980'li yıllarda Özal liderliğinde önce onun kurduğu hükümetlerle sonra da Özal'ın cumhurbaşkanlığı dönemi ile birlikte yeniden yapılandırıldı (Ataman, 2002).

Cumhuriyeti kuran yönetici seçkinlerin ve aydınların siyasi tercihleri milliyetçilik ve Batıcılık esasına dayanmaktaydı. Türk modernleşme ve Batılılaşmasının özünde, laik bir ulus devletin kurulması ve toplumun siyasi, sosyal ve kültürel dönüşümünün gerçekleştirilerek topyekun Batı medeniyetine entegre edilmesi söz konusudur. Bu durumun doğal sonucu olarak İslami inanç ve ilkeler siyasi ve sosyal hayattan dışlanarak insanın vicdanına sıkıştırılmıştır (Bozdağlıoğlu, 2007: 399-401). Türk devletinin yeniden ulus temelli inşa sürecindeki dış politikasında, Batı devletleri ile her alanda işbirliği yapılmış, Batı tarafından kurulan örgütlere katılmış, diğer yandan ise Ortadoğu coğrafyasından bir kaçış ve uzaklaşma süreci yaşanmıştır. Bu kaçışın Ortadoğu ülkelerindeki algısı ise, Türkiye'nin Batı'nın sözcüsü olduğu ve Batılı ülkelerle birlikte emperyal amaçları olan politikalar izlediği şeklindeydi. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye iki kutuptan birine, Batıya yanaştı. Neticede Türkiye; genelde Batı'nın özelde ise ABD'nin bölgesel ve küresel siyasetinde eksen ülkesi olarak ortaya çıktı. Ancak 1980'li yıllarda Özal dönemi ile beraber Türkiye'nin eksen ülke olmaktan

çıkarılarak bölge ve dünya siyasetinde söz sahibi olmaya başladığı, önemli bir bölgesel güç olma çabası ile Türk dış politikasının ekonomik ve kültürel değerler etrafında yeniden yapılandırılmaya çalışıldığı görülmektedir (Ataman, 2007: 287). Özal dönemi ile birlikte Türk dış politikasının ilgili olduğu alanlara, Batı'ya ilaveten Balkanlar'dan Orta Asya ve Ortadoğu'ya kadar uzanan coğrafyalarda girmiş, Türk dış politikasının vizyonu genişlemiştir (Kösebalaban, 2008; Ataman, 2009a). Kemalist dönemle birlikte muasır medeniyet seviyesine ulaşmak için Batı yanlısı olan Türk dış politikası Özal dönemiyle birlikte coğrafi etki alanı bakımından çeşitlendirilmeye ve tarihsel mirasının olduğu alternatif coğrafyalarda etkin olmaya yönelik olarak farklılaştırılmaya çalışılmaktadır (Ataman, 2009a: 44). Bu durum Türkiye'ye hem itibar hem de zengin bir vizyon kazandırmaya başladı.

1990'lı yıllara kadar Türkiye'nin siyasal yönetsel anlayışı ortak yarar etrafında şekillenmekte, içeriği de cumhuriyetçi idari yapının siyasal seçkinler sınıfı tarafından doldurulmaktaydı. Ayrıca vatandaşlar bu ortak yarara uymak zorunda bırakılarak yönetimin belirlediği bir kalıp içerisinde yaşamlarını devam ettirmekteydi. Ama 1990'lı yıllardan itibaren yaşanan değişim ile birey, her şeyin siyasal olarak algılandığı ortamın dışında değerlendirilmeye ve bireyin belirli bir ulusal kalıba yerleştirilmesinden uzaklaşmaya başladı. Buna paralel biçimde toplum yapısı da siyasal yapı tarafından belirlenme şansını kaybetti (Okutan ve Ereker, 2005: 200). Böylesi bir cumhuriyetçi siyasi yapı üzerine kurulan Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan 1980'li yıllara kadar, dış politika belirlemede, ittifak arayışlarında ve ticaret ortakları bulmada sürekli Batılı ülkeleri tercih etti. Türkiye'nin ısrarla Batılı bir ülke konumuna getirilmesi, muasır medeniyet seviyesinin yakalanması hedefinin gerçekleşmesi anlamında algılanmaktaydı. 1980'li yıllara kadar ülkenin dış politikasını belirleyen asıl alan da güvenlik (Ataman, 2007: 289). Güvenlik öncelikli dış politika stratejisinin tercih edilmesinde cumhuriyeti koruma düşüncesi ve ulus inşa süreci etkili olmaktadır (Okutan ve Ereker, 2005: 193).

Soğuk Savaş sonrası dönemde ideoloji yanında pragmatizm, güvenliğin yanında ise ekonomi de dış politika eğilimini belirleyen ölçütler oldular. Böylece cumhuriyetçi dış politika ilkeleri değişerek siyasi yönetimin amaçları arasında uluslararası rekabet,

ticari değişimlerin dengelenmesi ve ulusal paranın değerinin korunması gibi ilkeler de girmeye başladı (Okutan, Ereker, 2005: 199). Küreselleşen dünya şartlarında devletin güvenliğini sadece askeri araçlarla korumanın imkansızlaşmasıyla birlikte Türk dış politikası da Özal döneminde serbest piyasa ekonomisi şartlarına uygun olarak yapılandırılmaya başladı (Ataman, 2010a). Devletin bağımsızlığını ekonomik ve kültürel araçlarla da koruyacak biçimde stratejiler geliştirildi. 1980’li yıllarda serbest piyasa ekonomisine geçiş, 2000’li yıllarda AK Parti hükümetiyle birlikte karşılıklı bağımlılığı artıracak dış politikalar izlenmesi, Özal ve AK Parti dönemlerindeki ekonomi-politik stratejileri oluşturmaktadır. Karar alma süreçlerinde TÜSİAD (Türkiye Sanayici İşadamları Derneği) ve MÜSİAD (Müstakil Sanayici İşadamları Derneği) gibi ekonomik aktörlerin etkinliği giderek artmaktadır. Uluslararası gelişmeler takip edilerek ülkenin çıkarlarının korunması doğrultusunda her kesimden veya bölgeden devletle diyaloglar başlatıldı (Ataman, 2007: 289).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye, statükocu anlayışı terk ederek gündem belirleyen ülke olmaya başlamış ve aktif, atak ve yüksek profilli bir söylem geliştirmiştir. Uluslararası örgütlenmelerin öncülüğünü yapma ve uluslararası gelişmeler karşısında aktif politika izleme bunlara örnektir (Ataman, 2007: 293). Türkiye, ABD’nin tek başına nizam vermeye çalıştığı dünya sistemine güçlü bir aktör olarak girmekte ve ABD’ye olan bağımlılığını azaltılmasıyla birlikte hegemonu hayır diyebilme gücüne kavuşarak AB, Rusya, İslam dünyası ve Asya ile Afrika ülkelerine açılımlar gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Ataman, 2007: 301). Davutoğlu dönemiyle birlikte Türkiye, Soğuk Savaş yıllarından kalan Doğu ile Batı, Müslüman dünyası ile Hristiyan dünyası arasındaki köprü misyonunu terk etmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra Türkiye’ye Doğu’da Doğulu gibi ve Doğulu değerlere uygun olarak; Batı’da ise Batılı gibi ve Batılı değerlerin gerektirdiği şekilde davranılarak Türkiye’ye merkezi bir rol biçilmekte ve Türkiye’nin merkez ülke konumuna getirilmesi için çalışılmaktadır (Kösebalaban, 2008: 23).

2002 yılında AK Parti iktidarıyla birlikte Davutoğlu’nun etkisinde geliştirilen ve günümüzde de uygulanan Türk dış politikasının ilkeleri küreselleşmenin getirdiği şartlara uygun politikalardır. Bu politikalar ile Türk dış politikasına esneklik ve ivme ile

birlikte kapsamlı ve kuşatıcı nitelikler kazandırılmaktadır. Bu dönemde izlenen politikalara güvenlik yanında kültürel ve ekonomik bileşenler eklendi, sorunların çözümünde aktif olarak yer alındı, gerektiğinde risk alarak pek çok bölgede Türkiye'nin aktif katılımı sağlandı ve ilişkiler hem aktör hem de coğrafi alan olarak çeşitlendirildi. Demokrasinin güçlenmesi, güçlenen demokrasinin güçlü ekonomi ve politika ile birleşmesi (Aras, 2009: 5) ve iç ve dış politikada ahengin sağlanması ile birlikte Türkiye hem bölgesel politikaları etkilemeye hem de küresel politikalarda etkin olmaya başlaması ülkeye büyük güç ve saygınlık kazandırmaktadır. Tüm bu unsurlar Türkiye'yi medeniyetsel bütünlük konusunda ve küresel aktörler ile ilişkilerde güçlü kılmakta, Türk dış politikasına da saygınlık kazandırmaktadır.

11 Eylül saldırıları sonrasında dünyada genel olarak güvenlik politikaları ağırlık kazanmasına karşın Türkiye, güvenlik alanı yanında özgürlük alanını genişleten tek ülke olmuştur (Davutoğlu, 2008: 78). Türkiye'nin dış politikasındaki temel değişim; 2002 yılında AK Parti iktidarıyla birlikte özellikle Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya ve Afrika'da daha aktif bir politika izlemek ve Avrupa Birliği üyelik sürecinin aksamadan sürdürülmesini sağlamak olmuştur. Bu yıllarda Türkiye, ülkenin menfaatlerinin ön planda tutulduğu, hem Doğu'da hem de Batı'da Türkiye'nin itibarının arttığı, Türkiye'nin çevre ülkelerdeki gelişmeleri yakından takip ettiği ve gelişmelere hızlı biçimde müdahale ettiği dış politika stratejileriyle birlikte Türk dış politikasında yumuşak bir dil kullanan yeni bir söylem geliştirilmiştir (Ataman, 2010b). Osmanlı Devleti ile Türk dış politikasında daha önce var olunan, tarihi ve coğrafi olarak Osmanlı hinterlandını kapsayan coğrafyalarda tekrar aktif politikalar izlenmektedir. Böyle bir politika izlenmesinde ortak değerlerin fazla olması, aynı medeniyete mensup olma, Türkiye ve bu bölgenin çizilen suni sınırlarla birbirinden ayıramayacağı düşüncesi, yani Davutoğlu doktrini hakimdir. Bu doktrine göre, yeni bir medeniyet söylemi ile birlikte, Türkiye'nin yeri ve kimliği Batıcılık, Yeni-Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi siyasi akımların ana argümanlarını içeren yeni bir sentezle ifade edilmeye çalışılmaktadır. Bu yeni söylem ile Türkiye, küresel politikanın aktörü olma bilinç ve özgüveni içerisinde hareket etmektedir. Bu özgüven Türkiye'ye tarihte özne olma, küresel politikada aktif olma ve sorunlara müdahil olma rolünü biçmektedir (www.mfa.gov.tr, 06 Mayıs 2011 tarihinde erişildi). Medeniyet söylemini içeren yeni

dış politikada, AB-ABD ile ilişkiler boyutuyla Batıcı yanın; Balkanlar ve Ortadoğu boyutuyla Yeni-Osmanlıcı unsurun; İslam dünyasıyla geliştirilen ilişkiler yönüyle İslamcı yanın ve son olarak da Orta Asya boyutuyla Türkçü öğenin harmanlandığı ileri sürülebilir (Duran, 2009: 389; Ataman, 2009a: 40).

Bu bölümün girişinde önce Türk dış politikasının Cumhuriyetin ilk yıllarında geçirdiği derin dönüşümden sonra 1980’li yıllarda Özal Dönemi ile bir yeniden yapılanma çabasına sahne olduğu ifade edilmiştir. Devamında AK Parti Döneminde Ahmet Davutoğlu liderliğinde yaşanan dönüşüm kısaca özetlenmiştir. Bölümün devamında ise Davutoğlu’nun önce Başbakan Başdanışmanı daha sonra da Dışişleri Bakanı olarak teorik temelini oluşturduğu ve uygulamasını gerçekleştirdiği Türk dış politikasındaki açılım ve yeniden yapılanma, farklı konulardan hareketle, analiz edilmiştir.

### 3.1. Komşularla İlişkiler: Sıfır Sorundan Maksimum İşbirliğine

Ahmet Davutoğlu’nun medeniyet söyleminin bir gereği olarak Türkiye geleneksel, kapalı ve dış gelişmelere duyarsız bakışını değiştirerek komşularıyla ilişkilerini yeniden yapılandırdı. Davutoğlu’nun medeniyet anlayışı işbirliğini ve birlikte hareket etmeyi gerektirir, diğerini ötekileştirmez, bilakis kendi bünyesine dahil eder. Önce komşularla ikili ilişkiler kazan-kazan stratejine uygun bir biçimde çatışmacı olmaktan çıkarıldı. Bunun için de komşularla sıfır sorun iddiasıyla komşularla sorunlar çözüm yoluna konuldu. Bütün komşularla yapıcı ilişkilerin geliştirilmesinden sonra da komşularla maksimum işbirliği sağlama süreci başlatıldı. Uzun bir süredir uluslararası sistem bakımından istikrarsız olarak tanımlanan bölgelerin kavşağında bulunan Türkiye, kendi güvenlik ve istikrarının bu bölgelerdeki gelişmelerle yakından ilişkili olduğundan hareketle, sadece komşularıyla değil çevresindeki diğer ülkeler kuşağı boyunca da bir istikrar platformu oluşturmayı amaçlamaktadır. Davutoğlu’nun Türkiye coğrafyası algısında bu coğrafyayı tek bir kıta ile değil Balkan, Kafkas ve Ortadoğu bölgeleriyle ilişkilendirmesi ve bu ilişki içerisine kültürel yapının ve paylaşılan ortak tarihi değerlerin eklenmesi söz konusudur (Davutoğlu, 2008: 81). Davutoğlu komşu

kavramını bile geleneksel “bitişik ülke” tanımlamasından çıkararak yakın ve uzak komşu kavramlarıyla daha geniş bir ölçekte aktif olma imkanı veren yeni bir tanımlama ile yapmıştır.

Komşularla ilişkilerin geliştirilme sürecinde ulusal güvenlik yeniden tanımlandı, ülke içerisinde ekonomik ve politik istikrar için girişimlerde bulunuldu, bu istikrarın daha sonra dalga dalga bölge ülkelere yayılması için dış politika stratejileri geliştirildi (Aras, 2009: 6). Devleti değil bireyi önceleyen, özel girişimi ve rekabeti teşvik eden, serbest pazar ekonomisine ve ihracata dayalı ekonomik kalkınmayı esas alan politikalar ülke içerisinde istikrarı sağlayan ana unsurlardır. Bu unsurlar zaman içerisinde komşu ülkelerden başlayarak bölgenin geri kalan ülkelerine ulaştırılmakta; böylece bölgede Türkiye önderliğinde medeniyetsel bir birlik oluşturulmaktadır.

Buradan hareketle önce Türkiye’nin komşularıyla “düşman” algısı üzerine kurulu ilişkiler yeniden yapılandırıldı. İlişkiler güvenlik odaklı perspektiften karşılıklı işbirliği ve dayanışmanın olduğu, karşılıklı bağımlılık çerçevesinde tarafların kazancının maksimize edildiği bir çerçeveye oturtuldu ve ilişkilerin bu boyutunda Türkiye ölçek genişletti. Bu ölçek ile Türkiye, Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya bölgelerine medeniyet perspektifinden bakarak kendi komşularından başlayıp bölgenin diğer ülkelerine uzanacak biçimde ilişkilerini geliştirdi. Türkiye Davutoğlu ile birlikte Soğuk Savaş’ın küresel parçalanmaya dayalı küresel sisteminden uzlaşıya dayalı dış politika anlayışına geçmektedir. Bu uzlaşi için ekonomik ve kültürel boyutu ağır basan siyasal bütünleşmenin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefin doğal sonucu ise komşularla ilişkide ilk etapta sorunların sıfırlanması daha sonra ise maksimum işbirliğine gidilmesidir (Davutoğlu, 2009b: 68).

Öte yandan Türkiye Soğuk Savaş yılları boyunca doğu ve güney komşularıyla ilişkilerinde (İran, Irak ve Suriye) Batının temsilcisi ve sözcüsü gibi algılanmıştır; hatta bu ülkeler Batı’nın kendilerini Türkiye üzerinden sömürgeleştireceklerini, emperyal amaçlarını gerçekleştireceklerini düşünmüşlerdir. Tüm bunlar Türkiye’nin Ortadoğu’daki imajını olumsuz etkilemiş, kredibilitatesini düşürmüş ve bölgedeki ülkeleri sosyalist ve komünist gelişme yörüngesine itmiştir (Oğuzlu, 2007). Osmanlı sonrası

bölge ülkelerini yönlendirecek ve onlara liderlik yapabilecek bir ülkenin olmaması nedeniyle oluşan boşlukta bölge ülkeleri büyük güçlerin etkisi altında kalmış, onların çıkarları doğrultusunda dış politikalar izlemişlerdir. Sonuç olarak AK Parti hükümeti döneminde Davutoğlu etkisiyle Türkiye'nin komşularına bakışı Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasya bölgesi ile Türkiye'nin paylaşılan değerler etrafında bir bütün olduğu şeklinde değişmiştir. Değişen bu bakış açısı, bu bölgelerle kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkilerin en üst seviyeye çıkarılarak aralarında medeniyetsel değerler etrafında bir bütünleşmeyi öngörmektedir. Türkiye ekonomik, kültürel ve siyasi birlikteliği lider ülkenin gerektirdiği şekilde harmanlamakta, bölge ülkeleri ile birlikte büyük küresel güçlerin çıkarlarına karşı kendi menfaatlerinin gerektirdiği dış politika stratejilerini geliştirmeye çalışmaktadır.

Türkiye, Osmanlı Devleti'nden miras kalan Anadolu coğrafyasında komşularıyla coğrafi bütünlüğe sahiptir. Cumhuriyet dönemi Türkiye'si döneminde kopan bu bütünlük, Davutoğlu döneminde güney komşularından Irak ve Suriye ile sınırların anlamsızlaşmasıyla yeniden sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda, Davutoğlu bakış açısına göre, bir bütün olan Kuzey ve Güney Mezopotamya ile Filibe'den Balkan Dağlarına kadar bütün bir ova olan Doğu Trakya ve Batı Trakya coğrafyasını ulus devlet mantığındaki sınırlarla bölmek anlamsızdır. Türkiye ulus devlet olarak Balkanlardan (örneğin Bosna ve Kosova'dan) ve Ortadoğu'dan kopmaya çalışsa da kopamamaktadır. Çünkü onu bu coğrafyaya bağlayan bir coğrafi bütünlük ve tarihsel bağ söz konusudur (Davutoğlu, 2006). Irak, Suriye ve Gürcistan ile ilişkilerde kültürlerin ve şehirlerin homojenliği birbirine yakın olması unutulmamalıdır, tarihte Diyarbakır-Kerkük, Halep-Antep ve Trabzon ile Batum hep birlikte var olmuştur; bunları birbirinden ayrı düşünmek imkansızdır (Davutoğlu, 2006: 179-181).

Öte yandan Türkiye, Davutoğlu liderliğinde AK Parti döneminde bu bölgelerle ilişkilerini geliştirirken geleneksel Batı politikasını tamamen terk etmemekte, Batıyla ilişkilerini koparmadan geleneksel tek yönlü Batı politikaları alternatif coğrafyalarla ilişkiyi de geliştirecek biçimde yürütmektedir (Kösebalaban, 2008). Bu duruma en güzel örnek 2005 yılı sonunda AB ile müzakerelere başlanmış olmasıdır. Türkiye, Batı ile olan ilişkilerinde artık çok daha fazla kendisine güvenen, kendine has bir kimliği ve

belli coğrafi bölgelerde etkisi olan bir devlet olarak yeni bir söylem ve strateji kullanmaktadır. Tüm bu politikalarda Türkiye'nin jeokültürel yapısı, Kafkasya, Avrupa, Balkanlar ve Ortadoğu coğrafyası ile köklü ve çok yönlü bir bağının olduğu göz önünde bulundurulmakta, aynı zamanda Türkiye'nin tüm bu bölgeler ile ortak medeniyetsel değerlere sahip olduğu düşüncesinden hareket eden dış politika anlayışı mevcuttur (Bozdağlıoğlu, 2008: 70). Türkiye İslam, Batı ve Slav medeniyet değerleriyle iç içe özgün ve derin bir medeniyet yapısını yansıtmakta, medeniyetlerarası işbirliği ve diyalog için önemli bir fırsatı küresel politikaya sunmaktadır.

Türkiye AK Parti döneminde Ortadoğu politikasını ABD ve Batı'nın sözcüsü olmadan ya da onların istekleri doğrultusunda hareket etmeden, bölgede son hükümlan devlet olan Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olarak çok boyutlu ve proaktif bir şekilde yürütmektedir. Türkiye bu bölgeyle olan fiziki sınırları esneterek kültürel etkileşimi en üst düzeye çıkarmaya ve insan hareketliliğini sağlamaya, canlı bir ekonomik ilişki ile bölgede etkisini artırmaya çalışmaktadır. Daha önce bölgedeki ülkeler arasındaki ikili anlaşmalar ile ilişkiler yürütülmekte iken Türkiye, bu ilişkileri çoklu yapıya ulaştırmaya çalışmakta; daha önce varolan Türkiye-Suriye gibi ikili ilişkilere ilaveten Türkiye-Suriye-Suudi Arabistan-Ürdün gibi çoklu devlet düzeyinde ilişkiler yürütmektedir (Davutoğlu, 2004: 44-45). Esneyen sınırlar, artan etkileşim, kültürel, ekonomik ve siyasi işbirliğinin artması bölgede bütüncül, medeniyetsel, ilişkinin oluşturulmaya çalışıldığını göstermektedir. Türkiye ülke içerisinde gerçekleştirdiği demokratikleşme çabaları ve AB ile geliştirdiği kurumsal ilişkilerle Ortadoğu bölgesine örnek olurken, kendi demokratikleşme hareketini ve istikrarlı yapısını bu bölgeye yaymak için çalışmaktadır. Türkiye'nin medeniyetsel söylem ile Ortadoğu bölgesinde geliştirdiği kapsamlı ilişkilerin dış ticarete yansımaları ise 1995-2009 yılları arasında yapılan dış ticaretin 6 kat artması, 9,5 milyar Dolardan 67,6 milyar Dolara yükselmesi şeklinde olmuştur. Azerbaycan-Nahçıvan, Gürcistan, Bulgaristan, Irak, İran, Suriye ve Yunanistan ile toplam dış ticaret hacmi 2000-2009 yılları arasında yüzde 445 oranında artış gösterdi, 2000 yılında komşu ülkelere ihracatın, genel ihracat içindeki payı binde 5 iken, 2009 yılında bu oran %13'e yükseldi. 2010 yılında Irak'a yapılan ihracat 919,4 milyon Dolar artışla 6 milyar Dolar, İran'a 1 milyar Dolar artışla 3 milyar Dolar, Suriye'ye 427,5 milyon Dolarlık artışla 1,8 milyar Dolarlık ihracat yapıldı

(www.radikal.com.tr, 08 Mayıs 2011).

Türkiye'nin medeniyetsel söylem ile yürüttüğü dış politikadaki değişim dış dünyadaki Türkiye algısını olumlu yönde değiştirmekte ve geleneksel olumsuz algıyı dönüştürmektedir. Fatih Üniversitesi'nin komşu ülkelerdeki Türkiye algısı üzerine yaptığı bir araştırmada Türkiye zor günlerde sığınılacak bir ülke olarak görülmektedir. Yunanistan, Bulgaristan, Gürcistan, Ermenistan, İran, Irak ve Suriye'de yaşayan akademisyen, yönetici, gazeteci ve yazarlardan oluşan 318 kişi ile kendi dillerinde yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye'nin komşuları dünyada daha fazla söz sahibi olan Türkiye'yi kendi ülkeleri açısından fırsat olarak görmektedirler. Bu sonuçlardan en dikkat çekici olanı ise, "kendi ülkelerinde bir iç savaş çıkması halinde hangi ülkeye sığınacaksınız" sorusuna verilen yanıtta Türkiye cevabının ilk sırayı almasıdır. Bu çalışmadan çıkan bir diğer dikkat çekici sonuç ise, "yeni bölgesel güç hangisidir" sorusuna verilen cevabın Türkiye, İran ve Rusya olmasıdır. Araştırmada Suriye, Irak ve Bulgar katılımcılar Türkiye'yi en iyi komşu ülke olarak görmektedir (www.zaman.com.tr, 23 Mayıs 2011). Türkiye bölgesinde yumuşak güç kullanabilen, bölge ülkelerine liderlik yapabilecek, komşuları ile güvenlik, ekonomik, kültürel ve siyasi entegrasyonu gerçekleştirebilecek, komşularını dışlamak yerine kucaklayabilecek merkezi bir ülke olacak biçimde küresel politikada Türk-İslam medeniyetinin hakim devleti olarak ortaya çıkmaktadır.

Soğuk Savaşın bitmesiyle beraber Kemalist Türkiye'nin komşu ülkeleriyle ilişkilerinde iç faktörlere veya tehditlere bağlı olarak "düşman komşu" ülke algısı söz konusuydu. Bu tehditlerden en önemlileri "radikal İslami hareketler" ve "etnik ayrılıkçı Kürt hareketi" idi. İran ile ilişkilerde bu ülkeden Türkiye'ye radikal İslami rejim ihracı korkusu, Irak ve Suriye ile ilişkilerde ise bu ülkelerin ayrılıkçı Kürt hareketi PKK'yı (Kürdistan İşçi Partisi) desteklediği ve Türkiye'yi bölmek istediği algısı söz konusuydu. Türkiye, 1998'in sonunda Suriye topraklarındaki teröristlerin barınmasından dolayı Suriye'yi uyardı ve Suriye ile Türkiye savaşın eşiğine geldi. Türkiye, Suriyeli yetkililer Öcalan'ı kovmazsa, Türk ordusunun Suriye sınırındaki birliklerle Suriye'ye askeri hareket düzenleyeceği tehdidini yaptı (Oğuzlu, 2007: 86). Türkiye için 2000'li yıllara kadar öteki ve düşman olan Suriye, AK Parti hükümetiyle birlikte aynı değerleri

paylaşan ortak tarih, kader ve gelecek bilinciyle, medeniyetsel söylem etrafında Türkiye ile ilişkilerini derinleştirmektedir. 2004 yılında Erdoğan'ın Suriye ziyareti ile Türkiye-Suriye arasındaki su sorunu gündeme gelmiş ve taraflar sorunun çözümü için anlaşacak şekilde masadan ayrılmışlardır. Suriye Cumhurbaşkanı Beşşar Esad'ın 16-19 Ekim 2007 tarihlerinde düzenlediği Türkiye ziyaretinde iki ülke arasında, "İşbirliği Mutabakat Zaptı" imzalanmıştır. Mutabakat Zaptı'nda "Siyasi ve Güvenlik", "Ekonomi" ile "Enerji ve Su" başlıkları altında yürütülen ve gerçekleştirilebilecek projelere dair karşılıklı atılacak adımlara yer verilmiştir. İmzalanan "Mutabakat Zaptı" ile Türkiye-Suriye ilişkileri ekonomik, siyasi ve kültürel düzeyde kurumsallaştırılmaya çalışılmaktadır. Suriye ile Türkiye ekonomisi Serbest Ticaret Anlaşması'yla entegre edilerek iki ülke ilişkileri tüm bölgeye örnek olacak bir seviyeye ulaştırılmaya çalışılmaktadır (Davutoğlu, 2008: 80).

Türkiye-Suriye arasında 2007 yılında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması ile birlikte 2006 yılında 797 milyon Dolar olan dış ticaret 2007'de 1,2 milyar Dolara, 2008'de 2 milyar Dolara ulaşmıştır. Suriye ile imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması'nın ardından Türkiye'nin, Suriye'ye ihracatı %40, Suriye'nin Türkiye'ye ihracatı ise %70 oranında artmıştır (www.stargazete.com, 16 Mayıs 2011). İlişkinin bu şekilde ilerletilmesi bu iki ülke halkı arasındaki etkileşimi artırmakta, sınır ticaretini canlandırmakta ve bu durumdan yöre insanları kârlı çıkmaktadır. İki ülke arasındaki vizesiz seyahat sonucunda her gün 100-150 kadar insan Halep'ten Gaziantep'e gelmekte, burada konaklamaktadır (Davutoğlu, 2010). Suriye ile geliştirilen somut işbirliği projelerine bir diğer örnek ise Asi Nehri üzerinde kurulmakta olan Asi Dostluk Barajıdır. Daha önce Asi Nehri, zaman zaman su taşkınları ve kurak zamanlarda mahsullerin zarar görmesine sebep olduğu için Türkiye ile Suriye arasında gerginliğe sebep olmaktaydı. Bu nedenle 6 Şubat 2011'de elektrik üretme ve su taşkınlarından koruma amacıyla 20 milyon metreküp sulama kapasiteli Asi Dostluk Barajı'nın temeli atılmıştır. Bu baraj Türkiye'nin sınır aşan su politikaları açısından gerilim ve çatışmanın işbirliğine dönüşmesine örnek olacaktır (<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1488>, 29 Mart 2011 tarihinde erişildi).

16 Eylül 2009 tarihinde Türkiye ile Suriye arasında Yüksek Düzeyli Stratejik

İşbirliği Konseyi'nin kurulması anlaşması imzalanmıştır. Başbakanlar düzeyinde eşbaşkanlık sistemini öngören Konseyin dışişleri, içişleri, enerji, savunma ve tarım bakanlarının da bulunduğu sekiz bakandan oluşması öngörülmüştür. Kurulan bu Konsey ile birlikte ilgili bakanlıklar kendi aralarında işbirliğini güçlendirici plan ve projeler hazırlayacak ve söz konusu projeler başbakanlar düzeyinde gerçekleşecek toplantılarda gündeme gelecektir. Bu çerçevede Türkiye ile Suriye arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin bakanlar düzeyindeki ilk toplantısı da 13 Ekim 2009 tarihinde ve Gaziantep'te gerçekleştirilmiştir (Ayhan, 2009: 45).

Türkiye'nin Irak politikası uzunca süre güvenlik perspektifinden yürütüldü, Türkiye Irak'a komşu olunmasına rağmen diğer Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerdeki gibi Irak ile ilişkilerde de Batılı kimlik nedeniyle mesafeli durmuştur. Irak'ın Kuveyt'i işgali sırasında Türkiye, ABD'nin yanında yer aldı ve ilerleyen yıllarda BM kararları doğrultusunda Irak'a ambargo uygulamak zorunda kalarak büyük bir ekonomik kayba uğradı. Ayrıca Körfez Savaşı sonrası Kuzey Irak'ta otorite boşluğu oluştu, Türkiye bu boşluk karşısında güvenlik odaklı politikalar izleyerek zaman zaman PKK'ya karşı sınır ötesi hareketler düzenledi ve bu operasyonlarda Irak'ın hava sahasını kullanmak zorunda kaldı. Ancak bu ve bunun gibi diğer çabalar sonucunda Türkiye ne PKK ile mücadelede başarılı olabilmiş ne de Kuzey Irak'ta etkili politikalar geliştirebilmiştir. AK Parti iktidarının ilk yıllarında en önemli dış politika sorunu ABD'nin Irak'ı işgali ve bu durum karşısında Türkiye'nin nasıl bir yol izlemesi gerektiği idi. Irak'a yönelik operasyonda, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması için Hükümete yetki verilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresi'nde, Meclisin evet veya hayır kararına hazırlıklı olunarak hem Irak'taki gruplar hem de ABD ile görüşmeler sürdürüldü ve her iki duruma hazırlıklı olarak esnek politikalar yürütüldü. Meclisten çıkan "Hayır" kararı sonucunda Türkiye-ABD ilişkileri kopma noktasına gelmemiş ve ilerleyen süreçte Irak'ta ABD ile stratejik işbirliği yapılmaya devam edilmiştir (Davutoğlu, 2004).

Bir yanda PKK'nın ülke içerisinde artırdığı şiddet eylemleri, diğer yanda ise PKK sorununa bağlı olarak Türkiye'nin Kuzey Irak Yönetimi ve ABD ile ilişkilerinde gergin bir seyir mevcuttu (Davutoğlu, 2008: 80-81). Türkiye, hem ABD ve Irak merkezi

hükümeti ile iyi ilişki yürüttü hem de PKK'nın provakatif eylemlerine karşı sağduyulu hareket etti; sadece güvenlik parametresiyle değil ekonomik ve kültürel değerleri de içeren çok yönlü bir politika izledi. İzlenen bu politikalarda Türkiye-Irak ilişkileri belli bir düzen içerisinde yürütüldü, iki ülke arasındaki ekonomik ve kültürel etkileşimin artması ile gergin ilişkiden gelişen ilişkiye doğru ilerleme kaydedildi. Türkiye'nin Davutoğlu dönemindeki Irak politikası merkezi yönetimle ilişkileri genişletmek, diğer bütün unsurlarla iyi ilişkiler içinde olmak, siyasal süreçlere katılımı teşvik etmek ve ülkede istikrara katkı sağlamak üzerine kuruludur (www.setav.org, 18 Mayıs 2011). Türkiye'nin Irak politikasında daha önce olduğu gibi sorunlara karışmama, sadece resmi düzeyde ve devletin en üst kademesindeki aktörlerle ilişki içerisinde bulunma gibi bir ilişki söz konusu değildir. Türkiye geliştirdiği dış politika vizyonu ile Irak'taki Sünni grubu seçime girmeye ikna etti, Iraklı Şii lider Mukteda el-Sadr'ı Türkiye'de ağırladı ve Amerikan işgali sonrasında Irak'taki pek çok sorunun çözümüne aktif biçimde katıldı.

2010 yılında Türkiye-Irak ilişkisine kazandırılan ivme sonucunda, iki ülke arasında Türk hükümeti bakanlarının yarısının katıldığı ve tek toplantıda 48 anlaşmanın imzalandığı Yüksek Düzeyli İşbirliği kurulmuştur (Davutoğlu, 2010: 48). Üstelik bu anlaşma Irak'ta tam güvenliğin sağlanamadığı ve zaman zaman Türkiye'de PKK saldırılarının yaşandığı dolayısıyla da Irak ile ilişkilere hala güvenlik penceresinden bakıldığı bir konjonktürde gerçekleştirildi. Neticede Irak'ın işgali ile oluşan kriz çok iyi yönetilmenin ötesinde kriz fırsata dönüştürüldü ve bu durumdan ABD, Türkiye ve Irak'taki tüm kesimler karlı çıktı. PKK bu üç ülkenin de ortak düşmanı haline geldi.

Türkiye'nin komşuları arasında en uzun süre geçerliliğini sürdüren 1639 Kasr-ı Şirin Anlaşması ile Türkiye İran arasındaki sınır 372 yıl önce belirlenmiştir. Kasr-ı Şirin Antlaşması günümüzde de geçerliliğini koruyan, tüm Ortadoğu ülkeleri arasındaki sınır anlaşmaları göz önünde bulundurulduğunda en istikrarlı sınır anlaşmasıdır. Türkiye'nin İran ile ilişkileri köklü bir geçmişe, ortak kültür ve din bağına dayanmaktadır. Geçmişten günümüze kadar her iki ülke yoğun etkileşim içerisine girmiş; ancak bu etkileşim her iki ülkedeki farklı rejimlerin kurulması ve bu rejimlerin algılamaları dolayısıyla azalmıştır.

Öte yandan Avrasya bölgesindeki küresel güçlerin rekabeti bölgesel güç olan İran ve Türkiye'yi işbirliği yapmaya itmekte ve iki ülkeyi de İslam medeniyetinin diğer medeniyetler üzerinde nüfuzunun artması için işbirliğine zorlamaktadır. Bu işbirliğinin ilk adımı 1997 yılında Erbakan hükümeti döneminde D-8 örgütünün kurulması ile atılmış ancak örgüt ile gerçekleştirilmek istenen amaçlar arasında büyük farklar ortaya çıkmış dolayısıyla bu örgütün etkisi sınırlı olmuştur. İran'ın nükleer enerji sorununda Türkiye, zayıf kalan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 5 Daimi üyesi (ABD, İngiltere, Fransa, Çin, Rusya Federasyonu) ile Almanya'nın (P5+1 grubunun) yerine geçerek inisiyatif üstlenmekte, sorunun çözümünde yapıcı diyalogdan yana tavır almaktadır. Türkiye, İran'ın NPT (Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi) antlaşması ve sisteminin tam ve eksiksiz uygulanması için İran ile P5+1 grubu arasında diyalog kapısının açık kalması için uğraşmış; İslam medeniyetinin hakim, etkin gücü olarak İran ile Batı arasında yumuşatıcı ve yatıştırıcı bir rol oynamıştır. Türkiye'nin bu siyaseti izlemedeki temel amacı çok uzun yıllar ortak bir geçmişi paylaştığı ve kültürel olarak kendisine oldukça yakın olan İran'ın uluslararası toplumdan tecrit edilmemesi ve Ortadoğu coğrafyasında herhangi bir devletin nükleer silaha sahip olmamasıdır. Böylece Türkiye, siyasal ve özellikle ekonomik kalkınmasına zarar verecek olan dış müdahalelere engel olmaya ve çevresindeki siyasal istikrarın ve ekonomik dinamizmin durdurulmamasını sağlamaya çalışmaktadır (Davutoğlu, 2010: 44).

2009 yılı, Türkiye ile İran arasında 1959 yılında imzalanan Kültür İşbirliği Anlaşması'nın 50. yılı vesilesiyle iki ülke arasında kültür yılı olarak ilan edilmiştir. Türk dış politikasındaki bu yeni anlayışın hakimiyeti döneminde hem hükümetlerarası hem de toplumlararası ilişkilerde giderek artan bir eğilim söz konusudur. Örneğin, İran'dan Türkiye'ye gelen turist sayısı 2003 yılında 494 bin 977 iken, 2010 yılında bu sayı 1 milyon 649 bin 148'e yükselmiştir. Diğer taraftan, Türkiye ile İran sınır ticaretini canlandırmak için Sarısu, Sero-Esendere ve Razi-Kapıköy'de serbest ticaret merkezleri açılmıştır. 2010 yılı itibarıyla Türkiye ile İran arasındaki ticaret hacmi 10 Milyar Dolara ulaştı. Türkiye, İran'ı Orta Asya'ya yapılan ticarete ve buradaki enerji hatlarının Batı'ya ulaştırılmasında önemli ortak olarak görmektedir. 1996 ile 2003 yılları arasında Türkiye'nin İran'a yaptığı ihracat 2 milyar Dolar iken, 2004 ile 2008 arasında 5,9 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. 1996-2003 yılları arasında Türkiye'nin İran'dan

yaptığı ithalat 6,7 milyar Dolar olarak gerçekleşirken, 2004 ile 2008 arasındaki dönemde 25,3 milyar Dolar olmuştur. Dış ticaretten sorumlu Devlet Eski Bakanı Kürşad Tüzmen'in 8-9 Mayıs 2009 tarihindeki ziyareti ile 60 milyon Dolar tutarında yatırım imkânı ortaya çıkmış; Hayat Kimya Şirketi İran'ın Zencan bölgesinde çocuk bezi ve kadın pedi üretmek için yatırım anlaşması imzalamıştır (Türk, 2010: 47). Ayrıca İran'ın en büyük gübre kompleksi Rıza Petrochemical'in özelleştirme ihalesini Gübretaş önderliğindeki konsorsiyum kazandı.

Kasım 2007'de Türk Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile İran Elektrik Bakanlığı arasında yapılan anlaşma her biri 2 bin megavat güce sahip toplam üç termik santralin kurulması planlandı. Bunlardan başka İran'da 10 bin megavat gücünde hidroelektrik santrallerinin yap-işlet-devret yöntemiyle yapılması da öngörülmüştür. 2007 yılında Türkiye ile İran Avrupa'ya doğalgaz ihracatını içeren bir ön anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre İran ve Türkmenistan'dan gelen 30 milyar metreküp doğalgaz Türkiye üzerinden Avrupa'ya ihraç edilecektir. Bu anlaşma ayrıca Güney Pars sahasındaki 22, 23 ve 24. fazların Türkiye'ye ihalesiz olarak verilmesini de öngörmektedir. Ancak İran'ın uyguladığı “geri alma (*buy back*)” yöntemi nedeniyle Güney Pars sahasındaki 22, 23 ve 24. fazların Türkiye'ye ihalesiz olarak verilmesi gerçekleşmemiştir.

Gürcistan ile ilişkilerde de geleneksel güvenlik perspektifi yerine karşılıklı bağımlılık çerçevesinde ilişkiler geliştirilmiştir. Yeni dönem ilişkilerde Türkiye, Gürcistan'a herhangi bir emperyal amacı olmadığını göstermiş ve Batum Havalimanı iki ülkenin iç havalimanı gibi kullanılmaya başlanmıştır. BTC (Bakü-Tiflis-Ceyhan) petrol boru hattı, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi ile ilişkilere kapsamlı ve çok boyutlu bir yapı kazandırılmaya çalışılmaktadır (Davutoğlu, 2008: 80). Son dönemde imzalanan antlaşma gereği Türkler Gürcistan'a sadece kimlikleri ile gidebilmektedirler. Türk vatandaşların nüfus cüzdanıyla Gürcistan'a gidebilmesi iki ülke arasındaki ekonomik, kültürel ve siyasi etkileşimi arttırmıştır. Türkiye böylece Gürcistan ile ilişkilerinde ve Gürcistan üzerinden Orta Asya ve Rusya ile daha kolay, hızlı ve etkili bir ilişki ağı geliştirecektir. Tüm bunlar ile Türkiye'nin bu bölgedeki medeniyetsel ilişkisinin hem Türkçülük boyutunun derinleşmesine hem de Rusya gibi Slav

medeniyetinin hakim devleti ile etkili ilişki kurulmasına katkı sağlayacaktır.

Yunanistan ile 1990'lı yıllarda Ege Denizi'nde bulunan Kardak kayalıkları yüzünden krizin eşiğine gelen Türkiye, 2010 yılında sorunları diplomasiyi kullanarak ve karşılıklı bağımlılığı artıracak araçlarla çözmek için çabalamaktadır. Bu doğrultuda iki ülke arasında Yüksek Düzeyli İşbirliği anlaşmaları imzalanmakta, iki ülke arasında enerji, ulaştırma ve vizesiz seyahat anlaşmaları ile Türkiye-Yunanistan arasındaki etkileşim arttırılmaya çalışılmakta, dostluk pekiştirilmekte, ülkelerin karşılıklı olarak birbirini algılamaları pozitif yönde ilerlemektedir. Davutoğlu'nun iki ülke ilişkilerine bakışı, Ege bölgesi ile Yunan adalarının bir bütün olduğu ve iki ülke arasında uzun bir tarihsel geçmişe dayanan bir ilişkinin bulunmasının kabulüne dayanmaktadır. Bu bakış açısına göre, iki ülkenin birlikte barış ve huzur içerisinde yaşama, işbirliği ve kazan-kazan stratejisiyle çok yönlü ve kapsamlı ilişkiler geliştirebileceği ve etkileşimin artırılabilceği belirtilmektedir (Davutoğlu, 2010: 45). Dışişleri Bakanı iken Türk-Yunan ilişkilerinin gelişmesinde önemli rol oynayan Yorgo Papandreu, 2009'da Başbakan seçilince ilk ziyaretini Türkiye'ye gerçekleştirmiştir. Türkiye ile işbirliğine önem veren Papandreu, İsmail Cem ile beraber diktikleri barışı simgeleyen zeytin ağacından getirdiği dalları İsmail Cem'in mezarına bırakmıştır (Bal, 2010: 50).

Türkiye'nin medeniyetsel vurgu yaparak izlediği ve ilişkisini değişen şartlara uygun olarak düzenlediği bir diğer politika alanı ise Kıbrıs'tır. Türkiye bu konuda sorun çıkaran konumdan çıkmış, çözümden yana olan taraf olarak kendini kabul ettirmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs politikasında daha önce öteki olarak gördüğü, düşman olarak algılanan ülkelerle diyaloga geçme ve sorunu diyalog ile çözme stratejisi ön plana çıkmakta, dolayısıyla uzun süredir izlenen çözümsüzlük politikası terk edilmektedir. Bu yüzden Türkiye'nin medeniyetsel çerçevede geliştirdiği ilişkilere Kıbrıs da dahil edilmiştir. Kuzey Afrika, Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya ve Avrupa Birliği ülkeleriyle geliştirilen ilişkilerde Kıbrıs sorunu sıklıkla gündeme getirilmekte, adanın problemlerinin çözümü için bölgedeki ülkelere yardım ve destek istenmektedir. Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'de doğal üs konumunda olması ve Türkiye'nin turizm, ticaret ve enerji (Antalya, Mersin, İskenderun) yatırımlarının yoğunlaştığı illerin adaya yakınlığı gibi sebeplerden ötürü Kıbrıs, Türkiye için birincil derecede önem arz

etmektedir (Davutoğlu, 2009b: 177-179). Türkiye, Kıbrıs'a sadece Batı dünyasıyla ilişkileri yürütme bakımından önemli olduğu düşüncesiyle değil, Doğu Akdeniz politikaları açısından da bakmaktadır. Mısır, Suriye ve İsrail ile ilişkilerini de etkileyecek bir yapıda olduğunu düşünerek Kıbrıs politikalarında bu yapıyı göz önünde bulundurarak yürütmektedir. Bu doğrultuda Kıbrıs'ı tecritten kurtaracak, çözümden yana tarafın Türkiye olduğunu ispatlayacak ilk adım 2004 Annan Referandumu sırasındaki olumlu tavrıdır. Daha sonraki süreçte Kıbrıs'ın, İslam Konferansı Teşkilatı (İKÖ) ile ilişkilerinin geliştirilmesi, BM nezdinde yeni girişim için kulis yapılması ve Kıbrıs'ı Ortadoğu ülkeleri ile yakınlaştıracak çeşitli politikaların izlenmesi gibi çalışmalar yapılmıştır.

Davutoğlu döneminde Annan Planı konusunda yapılan referandum sonrasında Körfez ülkeleri Kıbrıs'ta ticari ofisler açtı, KKTC (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti) Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat Pakistan'da devlet başkanı olarak kabul gördü. KKTC, İKÖ'ye gözlemci-devlet sıfatıyla üye oldu ve Gazimağusa-Lazkiye arası deniz seferleri başladı (Davutoğlu, 2008: 95). Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili ilk önerisi BM denetim ve gözetiminde çözüm yolunun bulunmasıdır. Bu bağlamda iki devletli çözüm için tarafların ortak paydada birleşmesi planlanmakta ancak bu konuda Güney Kıbrıs Rum yönetimi hali hazırdaki AB üyeliğinin etkisiyle isteksiz davranarak BM çatısında değil de AB önderliğinde çözüm yollarını desteklemektedir (Uslu, 2011: 264). AK Parti iktidarı ile birlikte Türkiye, Kıbrıs'ı Doğu Akdeniz havzasının istikrarı açısından ele almakta, sorunun çözümüne komşularla sıfır problem politikasını burada uygulayıp işbirliğini artırarak yaklaşmakta, bu politika ile bu bölgede işbirliği imkânlarının artırılmasını planlamaktadır. Kıbrıs'taki çözümün Türkiye'nin Suriye, Mısır ve İsrail ile iyi ilişkiler kurularak medeniyetlerarası işbirliği yapılmasının, bölgede barış ve refah ortamının tesis edilmesinin yolunu açması düşünülmektedir. Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili politikasında İKÖ-Kıbrıs ilişkisinin geliştirilmesi, İKÖ ülkeleri ile Kıbrıs arasında sportif, kültürel faaliyetler ve üst düzey ilişkilerin gerçekleştirilmesi planlanmaktadır (Uslu, 2011: 275). Doğu Akdeniz Havzasındaki istikrarın sağlanması bu havzanın tam ortasında yer alan Kıbrıs adasında yıllardır devam edegelen bu medeniyetlerarası sorunun çözüme kavuşturulması beklenmektedir.

Türkiye medeniyetsel komşuluk çerçevesinde “komşu” tanımını genişletmekte, Karadeniz üzerinden komşusu olan Ukrayna ile de ilişkisini Stratejik Konsey kurarak geliştirmeye çalışmaktadır. Türkiye, Davutoğlu’nun 5-6 Mayıs 2010 tarihindeki Ukrayna ziyareti ile iki ülke arasında Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey kurulmasına ilişkin açıklamayı parafe etmiştir. Başbakan Erdoğan’ın 25 Ocak 2011 tarihindeki ziyareti ile Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kurulmasına ilişkin mutabakat zaptı imzalanmıştır. Bu mutabakat zaptına göre, enerji ve ulaştırma dahil 6 alanda işbirliği yapılması ve karşılıklı olarak vizelerin kaldırılması konusunda iki ülke anlaşmaya varmıştır (www.bugun.com.tr, 14 Mayıs 2011). Türkiye, Ukrayna ile hem Serbest Ticaret Anlaşması’nı yürürlüğe koymayı planlamakta hem de bu ülke ile vize serbestliği getirerek Karadeniz üzerinden komşuluk ilişkilerini canlandırmaya çalışmaktadır. Böylece Afro-Avrasya bölgelerinde farklı kültürleri barındırabilen medeniyetsel bir bütünleşmeyi gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu planlar ile iki ülke arasındaki ekonomik, siyasi ve kültürel etkileşimi daha da artırmak için Samsun-Sivastopol arası karşılıklı gemi seferleri yapılması, Sinop-Yalta gemi seferleri gibi projeler ile Karadeniz üzerinden iki ülkenin birbirine bağlanması planlanmaktadır.

Türk dış politikasında “komşularla maksimum işbirliği” ve “diğerini ötekileştirmeyen” dış politika anlayışının bir diğer halkasını da Türkiye’nin Ermenistan ile kurduğu ilişkiler oluşturmaktadır. Türkiye Ermenistan ile olan ilişkilerini, sadece paylaşılan uzun bir tarihi geçmişleri olduğu için değil, aynı zamanda iki ülkenin müzikten mimariye, siyasetten diplomasiye ortak bir kültürü de paylaştıkları için geliştirmeye çalışmaktadır (www.setav.org, 19 Mayıs 2011). Türkiye-Ermenistan ilişkileri de birbirini düşman olarak algılayan iki devletten, açılımlar sonucunda iki ülke arasında diyalogun kurulduğu bir yapıya kavuşturulmuştur. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Ermenistan’ın başkenti Erivan’a iki ülke futbol milli takımları arasındaki karşılaşmayı izlemek için gitmesiyle başlayan “futbol diplomasisi” iki ülke ilişkilerinde yeni bir süreci başlatmıştır. 10 Ekim 2009’da İsviçre’nin Zürih kentinde iki ülke ilişkilerinin normalleştirilmesi için imzalanan protokol ile iki ülke arasındaki kopmuş olan ilişkinin yeniden kurulması ve ilerletilmesi hedeflenmiştir. Bu protokol, iki ülke arasındaki ortak sınırın Ermenistan tarafından tanınması, karşılıklı diplomatik temsilcilikler açılması ve ortak tarih komisyonunun kurulması gibi konuları içeren 22

Nisan 2009 tarihli “Yol Haritası”nın taraflarca uygulanabilirliğini göstermesi bakımından önem arz ediyor. Bu durum, yapılan görüşmelerin konjonktürel olmaktan çok yapıcı ve çözüm odaklı olduğunu ortaya koymaktadır (www.setav.org, 20 Mayıs 2011).

Türkiye Ermenistan ile ilişkilerini normalleştirmeye çalışırken Kafkasya bölgesindeki hassas dengeleri gözetmekte; müttefiki Azerbaycan’ı kaybetmeden Ermenistan ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu durum da Ermenistan ile ilişkilerdeki normalleşme sürecinin uzun vadeye yayılmasına ve hassas bir dengede ilerlemesine neden olmaktadır. Türkiye’nin Ermeni açılımının iç ve dış olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. İç boyutu ulusal kimliğe, ülke içerisindeki Ermenileri ötekileştirmeden sağlıklı iletişim kurulmasına onları kucaklayarak onlarla sorun çözücü kapsamlı ilişki kurmaya dayanmaktadır. İlişkinin dış boyutu ise, Ermenistan ile uzun vadede sınırların açılmasını, kapsamlı ekonomik ilişki içerisine girilmesini, Ermenistan ile başta demiryolu olmak üzere ulaşım alanında işbirliği yapılmasını ve enerji nakil ilişkilerini kapsamaktadır. Ayrıca Türkiye, Ermenistan üzerinden Orta Asya’ya ulaşmak için alternatif ve daha kolay ulaşılacak bir güzergah elde edecektir. Bu protokol uluslararası arenada Türkiye açısından önemli bir mesele olan Ermenistan’ın soykırım iddiası konusunda değişiklik yapılabileceğini ve iki ülkenin sınırını karşılıklı tanıma konusundaki politika değişikliklerini üstü kapalı olarak varsayması bakımından önem arz etmektedir.

Davutoğlu etkisindeki dönem ile birlikte Türkiye-Azerbaycan ilişkileri geçmişte “bir millet-iki devlet” şeklinde kullanılan söylemin altı somut projelerle doldurularak iki ülke arasındaki ilişkiler stratejik ortaklığa doğru ilerlemektedir. İki ülke arasında Bakü-Tiflis-Ceyhan, BTE (Bakü-Tiflis-Erzurum) doğalgaz boru hatları ve Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi bu somut projelere birer örnektir. Bu projeler ile Türkiye enerji güvenliğini sağlamak, enerji arzına çeşitlilik katmak gibi faydalar sağlarken, Azerbaycan ise enerjisini pazarlamada Rus tekelinden kurtulmak gibi bir avantaj elde etmektedir. BTC projesi, Hazar bölgesinde Rusya’nın by-pass edilerek gerçekleşen, Rusya’nın Kafkasya’daki tekeli kırarak önemli bir projedir. Gerçekleştirilen bu proje Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan’ın petrol ve doğalgazını Batı’ya ulaştırmada

diğer projeler için mihenk taşı olacaktır. Türkiye ile Azerbaycan ilişkilerinin ekonomik boyutunda 2 milyar Doları aşan ticaret hacminin yanı sıra 3 milyar Dolara yakın doğrudan Türkiye firmalarının Azerbaycan'a yatırımları ve 5,1 milyar Doları bulan müteahhitlik projeleri bulunmaktadır.

Türkiye'nin Rusya ile ilişkileri de medeniyetlerarası diyalog ve iyi komşuluk çerçevesinde gelişmektedir. Bu komşuluğu Davutoğlu bizzat kendisi "Türkiye ABD'nin müttefiki, ama Rusya'nın komşusudur" (Davutoğlu, 2004: 43) şeklinde ifade ederken Rusya'nın Türkiye açısından ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Türkiye-Rusya ilişkileri, medeniyet söylemi çerçevesinde medeniyetler ittifakı stratejisi ile çok daha sağlam bir yapıdadır ve iki ülkenin birbirini tarihsel geçmişten gelen düşman algısının dost algısı olarak değişmesi ile sonuçlanmaktadır. Rusya Türkiye'yi Türk-İslam medeniyetinin lider ve etkin gücü olarak kabul ederken, Türkiye de Rusya'yı Avrasya bölgesinde Çin ile beraber etkin iki güçten birisi olarak görmektedir. Avrasya bölgesi her iki ülke için çatışma alanı değil, işbirliği içerisinde birlikte hareket edilecek çalışma alanı haline getirilmeye çalışılmaktadır. Bu durum, iki ülkenin kazançlarını maksimize etmekle sonuçlanmaktadır. AB, ABD ve Çin gibi küresel aktörlerin bu bölgedeki hamlelerine karşılık Türkiye, karşılıklı bağımlılık ilişkileri içerisinde Rusya ile ilişkilerini geliştirmekte ve bu ilişkilerin yol haritası niteliğinde Avrasya Ortak Eylem Planı hazırlanarak ortak çıkar alanı genişletilmektedir (Davutoğlu, 2004: 43-45).

2011 yılı Nisan ayında turistik gezilerde vizelerin kaldırılması ile iki ülke vatandaşları, 90 gün içinde 30 günü geçmeyen seyahatlerinde vize almadan giriş yapma hakkına kavuştu. Böylece Türkiye ile Rusya arasındaki ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkilerin daha fazla derinleşerek iki ülkenin yoğun bir etkileşime girmesi beklenmektedir. Rusya'dan Türkiye'ye gelen turist sayısı son 12 yıl içinde %460 arttı. 1998 yılında Rusya'dan Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısı 676.183 iken, 2002 yılında bu sayı 946.511 ziyaretçi, 2010 yılında bir önceki yıla göre %10,8 artışla 3 milyon 107.047 ziyaretçi sayısına ulaşmıştır (www.turkrus.com, 5 Haziran 2011). Ayrıca Türk inşaat sektörü aynı dönemde Rusya'da 20 milyar Dolar civarında yatırım gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin 2010 yılında Rusya ile olan ticaret hacmi 26 milyar Dolar iken, 5 yıl içinde bu rakamın 100 milyar Dolara ulaştırılması hedeflenmektedir. İki ülke arasında

karşılıklı etkileşimin artması ile Türkiye'nin, Rusya ile ilişkileri medeniyetsel ve coğrafi bütünlük, sadece Batı medeniyeti ile değil Rusya gibi Slav medeniyetleri ile de işbirliği yapan ve diyaloga geçen bir ilişki içerisinde olan bir görüntüsü vermektedir. Türkiye'nin merkez ülke konumunu güçlendiren bu ilişki ile Rusya'nın, dış politika stratejisinde İtalya ve Almanya'nın ardından üçüncü stratejik ortağı Türkiye olmuştur. Türkiye'nin medeniyetsel söylemde güven veren ilişkisinin gelişmesi 2009 yılında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Rusya ziyaretinde kendisini göstermiştir. Moskova yönetimi Cumhurbaşkanı Gül'e bu ziyaretinde Rusya Federasyonu içerisinde en büyük özerk cumhuriyet olan ve nüfusunun büyük çoğunluğunu Müslüman Tatar Türklerinin oluşturduğu Tataristan'ı ziyaret etme imkânı sunmuştur. Cumhurbaşkanı Gül'ün Kazan'a ziyareti Türkiye'nin merkezi hükümet dışında bölgesel birimlerle de ilişkilerini geliştirmesi açısından ve Türkiye ile Rusya arasında karşılıklı güven ortamının artık doğmaya başladığını göstermesi bakımından son derece önemlidir (www.turksam.org, 4 Temmuz 2011).

Türkiye, AB üyelik sürecine medeniyetsel vurgu yapmakta, Türkiye'nin AB'ye girişimi ile AB'nin medeniyetsel yapısının tek Hristiyan medeniyetçi yapıdan çoğulcu bir medeniyet sistemine kavuşacağı ve Türkiye'nin Batı toplumları ile Müslüman dünyası arasındaki iletişimde önemli roller oynayacağını ileri sürmektedir. Diğer yandan Türkiye, bu söylemi geliştirmek amacıyla İspanya ile birlikte ve BM'nin himayesinde Medeniyetler İttifakı'nı yürütmektedir. Başbakan Erdoğan, İngiltere gezisinin ardından bu projenin önemiyle ilgili çarpıcı açıklamalarda bulunmuştu. Le Monde Gazetesinde 27 Temmuz 2005 tarihinde yayınlanan açıklamasına göre, Erdoğan "Avrupa, Medeniyetler İttifakı olmadan dünya çapında bir güç olamaz ve Türkiye'nin medeniyetler ittifakı girişiminde yer alması AB için bir fırsattır ve AB'yi bir dünya gücü yapacaktır" sözleri ile medeniyetler ittifakının önemine vurgu yapmıştır (Balcı ve Miş, 2008: 393). AB hem kendi içerisindeki 15 milyon civarındaki Müslüman nüfusla barış içerisinde yaşaması hem de dünyanın stratejik coğrafyasında yaşayan Müslümanlarla aktif ve derin ilişki kurması için Türkiye'nin varlığına ihtiyaç duymaktadır. AB, Türkiye aracılığıyla hem Müslüman nüfusun yoğun olduğu Ortadoğu ülkeleri ile daha etkili ve doğrudan diyalog kurmak ve İslam coğrafyasına açılma fırsatı yakalamak hem de Türkiye'nin medeniyetsel ilişkilerinde soy bağı nedeniyle güçlü

olduğu Orta Asya ülkelerine açılabilmek için Türkiye'den yardım alabilecektir.

AK Parti iktidarıyla birlikte ekonomisi güçlenen, demokrasisi derinleşen, medeniyetsel ilişkileri gelişen, kısaca Afro-Avrasya anakarasında İslam-Afrika medeniyetlerinin sözcüsü konumuna gelen Türkiye, AB için gözardı edilmeyecek ülke konumuna gelmektedir. Soğuk Savaş döneminde Avrupa ülkeleri Türkiye'ye daha çok güvenlik anlamında ihtiyaç duymakta ve Türkiye'yi Ortadoğu ve SSCB tehdidine karşı tampon devlet olarak görmekteydi. Oysa 11 Eylül sonrası yaşanan gelişmeler ve Londra ile Madrid bombalı saldırıları AB'nin Türkiye'ye güvenliğin ötesinde kültürel, ekonomik ve siyasi olarak da ihtiyaç duyduğunu kanıtladı (Keyman, 2007). Türkiye sahip olduğu köprü misyonunu 11 Eylül saldırılarından sonra güvenliğin yanında siyasi, kültürel ve ekonomik alanlarda arttırarak, Batı ile İslam dünyası arasında köprü kurarak bu iki medeniyetin sorunlarını diyalog yoluyla çözmek için çalışmaya devam etmektedir. Ayrıca Türkiye; AB'nin çok kültürlü yapısının gelişiminde, genç nüfusuyla ve güçlenen ekonomisiyle ekonomik bağlamda, geliştirdiği Ortadoğu politikalarıyla Birliğin bu ülkeler ile iletişimde önemli roller oynayacak konuma gelmektedir. Türkiye'nin AB ile ilişkileri güvenliğin yanında ekonomik ve kültürel yapıyı da kapsayan geniş bir yelpazede, medeniyet düzeyinde gelişmektedir. İddia edilenin aksine Türkiye'nin dış politikası Doğu'ya kaymamakta Doğu ve Batı dünyasının merkezinde her iki medeniyetle işbirliği ve uyum içerisinde sürdürülmektedir. Sonuçta Türkiye-AB ilişkilerinin medeniyet çerçevesinde Ortadoğu ülkelerine bakan yönü Batının İslam karşısı olmadığı, her iki medeniyetin etkileşimi ile küresel barışa olumlu katkılar sunabileceği; Batı'ya bakan yönü ise, Müslümanın terörist ve saldırgan olmadığı, sorunların diyalog aracılığıyla çözülebileceği, Türklerin barbar ve savaşçı insanlar olmadığı şeklindedir. Kısaca Türkiye, İslam ile Batı arasında artan gerginlikte medeniyet söylemiyle bir açılım ülkesi olmaktadır.

Dünya genelinde ülkeler arasındaki ticaret oranına bakıldığı zaman, devletlerin komşularıyla gerçekleştirdikleri yüksek ticaret hacmi göze çarpar. Oysa bu oran Türkiye'de beklenen ve istenen düzeye gelmemiştir. Türkiye'de yaşanan ekonomik canlılık, 61 ülkeyle vizelerin karşılıklı olarak kalkması, çok uluslu şirketlerin Afro-Avrasya bölgeleri(ni) yönetecek ofislerini İstanbul'da üst üste açmaları, yine büyük

taşımacılık şirketlerinin Türkiye’yi lojistik üsleri ilan etmeleri komşularla maksimum işbirliği politikası sonucu gelişen ekonomi-politik gelişmelerdir. Bugün, geçmişte komşularıyla savaşın eşiğine gelen ve onlarla ilişkilerinde kırmızı çizgilere sahip olan bir ülkeden, komşularının ve Türkiye’den çok sayıda bakanın katılımıyla yapılan Yüksek Düzeyli İşbirliği toplantılarına uzanan yeni bir Türk dış politikası mevcuttur. Türkiye artık hem çevresinde hem de dünyanın kendisine uzak olan yerlerinde bile etkin ve inisiyatif alabilen politikalar üretmektedir.

### 3.2. Uluslararası Örgütlerde Aktif Rol

Davutoğlu’nun “*Alternative Paradigm*” kitabından başlayarak günümüze kadar olan dönemde ortaya koyduğu akademik çalışmalarda, uluslararası düzenin yeniden yapılandırılması, Soğuk Savaş sonrası dünya siyasetinde bir düzen biterken yeni konjonktür ve şartlara uygun uluslararası bir yapılanmanın/sistemin gerçekleştirilememiş olması, BM Güvenlik Konseyi’nde farklı medeniyet, bölge ve dinlerden devletlerin de temsil edilmesi gibi ortaya koyduğu alternatif tespitler ve geliştirdiği tezler mevcuttur. Bu alt başlık altında; 2002 yılında AK Parti ile başlayan dönemde Davutoğlu etkisinde Türkiye’nin uluslararası örgütlerdeki rol ve etkinliğinin diğer ülkelerin dış politikalarına ve uluslararası politikaya etkileri, Türkiye’nin Afro-Avrasya coğrafyasında üstlendiği misyonlar ve oynadığı roller irdelenecektir.

AK Parti hükümeti döneminde Davutoğlu liderliğindeki Türkiye, uluslararası örgütlerde düzen kurucu rol oynamaya ve buna paralel olarak da uluslararası örgütlerde aktif görevler üstlenmeye, sadece kendisini değil Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu bölgelerindeki pek çok ülkeyi temsil etmeye başlamıştır. Uluslararası örgütler, Davutoğlu vizyonu içerisinde Türk dış politikasında Türkiye’nin diplomatik alandaki taktik manevra kabiliyetini artıran ve dış politikaya esneklik sağlayan stratejik araçlar olarak görülmektedir (Akgün, 2009: 27). Türkiye, Davutoğlu dönemindeki bu yeni yaklaşımı ile bir yanda Batılı müttefikleri ile daha önce kurduğu bağı zayıflatmadan Soğuk Savaş yıllarındaki gibi ilişkilerini sürdürmekte, diğer yanda ise kendi çevresinde Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri ile uluslararası sistemin

hegemonik güçlerinden nispeten bağımsız hareket etme serbestisi kazanmaktadır (www.selcuksam.edu.tr, 04 Nisan 2011). Hegemonik güçlerden bağımsız hareket serbestliği Türkiye'ye dünya ile medeniyetsel söylemde siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerini meşru zeminde geliştirmeye olanak tanımaktadır. Sonuçta meşru zemindeki yapıcı ilişkiler tüm dünyada Türkiye'ye olan bakış açısını olumlu yönde değiştirmekte ve Türkiye'nin dünya kamuoyunun takdirini kazanmasına sebep olmaktadır. Türkiye; geliştirdiği yeni diplomatik söylem ile uluslararası camiada dostluğu ve desteği aranan, barışçı çözümler üreten bir diplomatik ortak olarak görülmeye başlanmıştır. Örneğin, İran'ın nükleer programı nedeniyle ortaya çıkan krizde, İsrail-Filistin ihtilafında, küresel terörle mücadelede ve Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili sorunlarda olduğu gibi Türkiye, uluslararası örgütlerdeki konumunu aktif ve yapıcı bir biçimde kullanmaktadır.

Türkiye'nin Davutoğlu etkisindeki yeni dönemde yine güvenlik merkezli politikalar izlemekte ancak dünya güvenliğini temel alan, tüm dünyanın güvenliği için çalışan ve küresel barışa katkı sağlayan politikalar geliştirmektedir. Daha önce Türkiye'nin temel hedefi Batılı devletlerce kurulan siyasi, ekonomik ve askeri tüm örgütlere katılmak iken, Davutoğlu vizyonundaki yeni dönem Türk dış politikasında ise Ortadoğu, Afrika, Doğu Asya ve Pasifik bölgelerindeki örgütlerle işbirliği kurulma çabası söz konusudur. Bu bağlamda Türkiye Batılı devletlerce kurulan NATO, Avrupa Konseyi, AGİT ve BM gibi uluslararası örgütlere bu örgütlerin kurulduğu ilk yıllarda üye oldu; ancak Soğuk Savaş sonrası dönemle birlikte kendi bölgesinde uluslararası örgütlerin kurulmasına öncülük etmeye başladı. KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği), ECO (Ekonomik İşbirliği Örgütü) ve D-8 gibi bölgesel örgütler buna örnektir. Tüm bu politikalar için Türkiye uygun siyasi zeminleri en iyi biçimde kullanmakta, bu amacı gerçekleştirirken uluslararası örgütlere aktif biçimde katılmakta ve kendi çözüm önerilerini burada dile getirmektedir. Türkiye; çözüm için öneriler ürettikçe, kendi vizyonu çerçevesinde hareket ettikçe ve arabuluculuk faaliyetlerine girmeyi sürdürdükçe yeni dünya düzeni üzerinde söz sahibi olma ve küresel meselelerle ilgili konularda yapıcı rol oynama fırsatı kazanmaktadır.

Türkiye, AK Parti iktidarı ile birlikte Davutoğlu liderliğindeki dış politika eğilimi, çevresindeki ülkelerde yaşanan pek çok gerilim ve çatışmada arabuluculuk

faaliyeti yürütmekte, bölgenin istikrar ve barışına katkı sağlamakta, yapılan bu katkı onun küresel politikalarda özellikle de Afro-Avrasya coğrafyasında prestijini artırmaktadır. Bu arabuluculuk faaliyetlerine birkaç örnek ise şunlardır: Suriye-İsrail, el-Fetih-Hamas, Iraklı Sünni-Şii güçleri, Pakistan-Afganistan, Bosna Hersek-Sırbistan, Gürcistan-Rusya (Kohen: 2009). Örneğin, 19 Ağustos 2009'da Irak'ta oldukça iyi korunan hükümet ile yabancı misyon temsilciliklerinin bulunduğu Yeşil Bölge'de meydana gelen patlamalar dolayısıyla Irak ile Suriye arasında gerginlik meydana gelmiştir. Maliki hükümeti saldırıların ardından önce Baas üyelerini ardından da Suriye rejimini suçlamıştır. Irak ve Suriye arasındaki gerginliğin artması üzerine devreye giren Türkiye, iki ülke arasındaki sorunların giderilmesi ve bölgede istikrarın tesisi için hem Iraklı yetkililer hem de Suriyeli yetkililerle doğrudan görüşmeler gerçekleştirmiştir. Arabuluculuk görüşmelerinde Şii gruplar üzerinde etkili olan İran ve Sünni gruplar üzerinde oldukça etkili olan Suudi Arabistan'ın yerine Türkiye'nin tercih edilmesi Türkiye'nin bölgedeki artan gücünü, bölgede barış ve istikrar için Türkiye'ye olan ihtiyacı, Türkiye'nin medeniyetsel söylemle geliştirdiği yapıcı ilişkileri göstermektedir (Ayhan, 2009: 14).

Orta Asya'da Azerbaycan ile Türkmenistan arasında Hazar Denizi'nin statüsünün belirlenmesi konusundaki anlaşmazlıkta Abdullah Gül'ün Kasım 2008 tarihindeki ziyaretinde Türkiye arabuluculuk yapmıştır. Ayrıca Orta Asya ülkeleri arasındaki su sorununun çözümünde aracı olmak isteyen Türkiye, Mayıs 2008'de Bişkek'te Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Azerbaycan, Afganistan, Ermenistan, Gürcistan ve İran'ın katıldığı bir konferans düzenlemiştir. Türkiye'nin düzen kurucu rolünün artmasının Orta Asya'daki bir diğer örneği ise, Türkçe konuşan Ülkeler Parlamenterler Asamblesi'nin 21 Kasım 2008 tarihinde İstanbul'da kurulmasıdır. Bunun yanı sıra Türkiye; Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan gibi ülkelerin katılacağı ve bu ülkelerin hizmetinde olacak bir "Türk Dünyası Atom Ajansı" kurmayı planlamaktadır. Ayrıca 15-16 Aralık 2007 tarihleri arasında İstanbul'da Avrasya Yazarlar Birliği tarafından Türk dünyası edebiyat dergileri editörlerinin katıldığı "Birinci Türk Dünyası Edebiyat Dergileri Kongresi" yapılmıştır (Türk: 2010: 3-5).

Türkiye pek çok uluslararası zirveye ev sahipliği yapmakta, ülkesinde çeşitli ülkelerden liderlerle arabuluculuk görüşmeleri gerçekleştirmektedir. Bu nedenle Ankara pek çok dünya liderinin ziyaret ettiği önemli başkentlerden birisi haline gelmiştir. Türkiye'yi dışarıda temsil eden Cumhurbaşkanı, Başbakan, Dışişleri Bakanı ve Bakanlar uluslararası forumlara özel konuşmacı olarak davet edilmekte; Türkiye'nin düzen kurucu rolünü, dünya barışı için hazırladığı projeleri buralarda anlatmaktadırlar. 2004 Haziran ayında İKÖ Dışişleri Bakanları toplantısı ve NATO Zirvesi yapılmış, Eylül ayında AB-İKÖ Ortak Forumu ve Irak'a komşu ülkeler toplantısı düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye, bilimsel ve kültürel alandaki uluslararası kongrelere de ev sahipliği yapmıştır (Davutoğlu, 2004). Türkiye medeniyetlerarası diyalogu ülke içerisindeki zirveler ile somutlaştırmakta, dış politikasındaki medeniyet söylemi bu zirvelerde ittifaka dönüşmektedir. 2009 yılında İstanbul'da düzenlenen Dünya Su Forumu, 9-13 Mayıs 2011 tarihindeki Birleşmiş Milletler En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ) Zirvesi, 18-21 Ağustos 2008'de İstanbul'da yapılan Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi ve 22-24 Ağustos 2008 tarihindeki Türkiye-CARICOM (Karayip Topluluğu ve Ortak Pazarı) Yüksek Düzey Toplantısı'nın yanı sıra 7 Haziran 2010 tarihinde İstanbul'da yapılan Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı ile 9-11 Nisan 2008'de yine İstanbul'da düzenlenen Türkiye-Pasifik Adaları Dışişleri Bakanları Toplantısı (Pasifik Adaları ile yapılan ilk resmi temas olması bakımından önem arz etmekte) bunlara örnek zirvelerdir.

Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilmesi, Arap Birliği ve Karayip Devletler Topluluğu gibi örgütlerde gözlemci olması, Körfez İşbirliği Konseyi ile stratejik ilişki geliştirmesi ve İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) genel sekreterliğine iki defa üst üste bir Türk'ün seçilmesi son dönem Türk dış politikasının uluslararası örgütlerdeki başarılarından (Aras, 2009: 8). Türkiye, Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı dönem başkanlığını 7 Haziran 2010'da gerçekleştirilen zirvede kurucu ülke Kazakistan'dan devralmıştır. Birleşmiş Milletler En Az Gelişmiş Ülkeler Zirvesi'ne (EAGÜ) 48 üye ülkenin dışında pek çok ülke ile uluslararası örgüt temsilcisinin katılması, BM'nin Eylül ayında gerçekleştirilen Genel Kurul toplantılarından sonra en geniş katılımlı toplantısı olması ile Türkiye'yi medeniyetlerin buluştuğu, medeniyetlerarası diyalogun mümkün kılındığı, Türkiye'nin Asya-Pasifik ve

Afrika ülkeleri ile çok boyutlu ilişkiler geliştirdiği zirvelerden birisi olması bakımından önem arz etmektedir. Uluslararası örgütlerle Türkiye'nin geliştirdiği ilişkinin bir diğer örneği ise, Ocak 2008'de Addis Ababa'da gerçekleşen Zirve'de, Türkiye'nin Afrika'nın stratejik ortağı olduğunun teyit edilmesidir. Ayrıca Türkiye 2005 yılını Afrika yılı ilan etti. Tüm bunlarla Türkiye; uluslararası arenada sesini duyuracağı platformları genişletmekte, artan gücünü kanıtlamaktadır. Küresel anlamda BM Güvenlik Konseyi Üyeliği, bölgesel anlamda da İKÖ genel sekreterinin bir Türk olması Türkiye'nin uluslararası arenada elde ettiği prestijin göstergesi ve uluslararası alandaki gücünü pekiştirme arayışının sonucudur.

Ekmeleddin İhsanoğlu 16 Haziran 2004 tarihinde İKÖ Genel Sekreterliğine seçilmiş ve Mart 2006'da gerçekleşen Hartum Zirvesi'nde Türkiye, Arap Ligi'nde daimi gözlemci statüsü elde etmiştir. Türkiye, 2007 yılında Arap Ligi ile imzaladığı Çerçeve Anlaşması sonucunda aralarındaki mevcut işbirliğini kurumsallaştırarak Türk-Arap İşbirliği Forumu'nu hayata geçirmiştir. İlaveten Türkiye, 23 Temmuz 2010 tarihinde ASEAN (Güney Doğu Asya Ülkeleri Örgütü) ile Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalamıştır ([www.mfa.gov.tr](http://www.mfa.gov.tr), 27.04.2011). Türkiye imzaladığı bu anlaşma ile beraber ASEAN örgütüne gözlemci statüde üye olmuştur. Ayrıca 2010-2011 yıllarında bazı önemli uluslararası örgütlere Türk temsilciler seçilmiştir. Bu görevler ve bu görevlere seçilenlerin bazıları şu şekildedir: NATO Genel Sekreter Yardımcılığına Hüseyin Diriöz'ün getirilmesi, BM Genel Sekreterliği'nin Pakistan BM Özel Temsilcisi olarak Engin Soysal'ın, BM Kimyasal Silahlar Önleme Örgütü Başkanlığı'na Büyükelçimiz Ahmet Üzümcü'nün atanması, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Başkanlığı'na Mevlüt Çavuşluğunun ve Dünya Belediyeler Birliği Başkanlığı'na Kadir Topbaş'ın seçilmesi gibi. Bu örgütlerde üstlenilen tüm bu görevler sayesinde Türkiye hem tezlerini uluslararası platformlara doğrudan aktarma imkanına kavuşmakta hem de bölgesel ve küresel barış ve istikrara katkı sağlamaktadır. Türkiye'nin yaptığı bu katkılar ile onun bölgesel ve küresel platformlarda etkisi artmakta, vizyonu genişlemektedir.

Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemi içerisinde durağan ve pasif olan ECO (Ekonomik İşbirliği Örgütü) ile ilişkileri AK Parti iktidarıyla birlikte yeni bir ivme

kazanmıştır. Türkiye bu örgüte işlerlik kazandırmak ve Orta Asya ülkeleri ile ekonomik entegrasyon sağlayacak biçimde ilişki kurmak için bu örgüt nezdinde aktif girişimlerde bulunmaya başlamıştır. 14 Eylül 2004'te Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de devlet veya hükümet başkanları nezdinde toplanan 8. ECO Zirvesi'nde, "2015 yılına kadar ECO Bölgesi'nde bir Serbest Ticaret Sahası'nın gerçekleştirilmesi" kararı alınmıştır. ECO zirvesi, bu kararı da içine alan ECO Ticaret Antlaşması'nın üye devletler tarafından acil biçimde imzalanarak onaylanması için çağrıda bulunmuştur. Ayrıca bu zirve ile bölge içinde ticaret ve taşımacılığın gelişmesine yönelik olarak "Transit Ticaret Çerçeve Antlaşması'nın en hızlı biçimde onaylanıp hayata geçirilmesi hususuna da güçlü bir vurgu yapılmıştır. 2015 yılına kadar bölge içindeki ticaret engellerinin kaldırılmasına yönelik gelecek vizyonu, tarifelerin uyumlaştırılması girişimleri, yatırımların karşılıklı korunması, çifte vergilendirmenin önlenmesi gibi gelişmeler, bölge içi ticaretin artmasına imkân sağlayacaktır. İran, Türkiye ve Pakistan arasında mutabakata varılan ve çok yakın gelecekte faaliyete geçmesi beklenen ECO Re-assürans Sigorta şirketi, ticaret ve yatırım alanları ile ilgili çalışmalara destek verecektir. Mart 1995'te imzalanan ve henüz üye devletler tarafından onaylanmamış olan "ECO Ticaret ve Kalkınma Bankası'nın temel görevi bölge içi ticaret ve kalkınma projelerine finansman sağlamak olacaktır. Nisan 2004'te Ankara'da toplanan Geçici Komite Toplantısı, bankanın kısa sürede açılmasını mümkün kılacak prosedürlerin ivedilikle yerine getirilmesine karar vermiştir (Şen, 2005: 184-185). Ortaya konan tüm bu hedeflerin gerçekleşmesinde örgüte üye olan devletlerin alınan kararların arkasında istikrarlı biçimde durması, üye ülkeler arasındaki sorunların bu örgütün çalışmasına zarar vermeyecek biçimde çözülüp, aralarındaki rekabetin engellenmesi bu örgütün çalışmaları açısından önem arz etmektedir. Türkiye'nin İran ve Pakistan ile köklü ilişkileri, Orta Asya Türki Cumhuriyetleri ile 1990'lı yıllardan itibaren yakın ilişki kurması ve AK Parti iktidarı ile yakaladığı ekonomik ve siyasi istikrar ile aktif dış politikası bu örgütün hedeflerinin gerçekleşmesi ve işlevsel bir örgüt olması için avantaj sağlayacak unsurlardır.

Bağlantısızlar hareketinin oluşumunda önemli bir yeri olan 1955 Bandung Konferansı'na katılan Türkiye, Üçüncü Dünya ülkelerini eleştirmiş ve Batı yanlısı bir tutum takınmıştır. Türkiye'nin bu tutumuyla Bağlantısızlar Hareketi'yle bozulan ilişkileri 11 Eylül 2006'da Havana zirvesine katılmasıyla normalleşmeye başlamış;

Türkiye bu zirveye gözlemci statüsüyle ve üst düzeyde temsille Başbakan Yardımcısı Abdüllatif Şener ile katılmıştır (www.milliyet.com.tr, 27.04.2011).

Türkiye, kuruluşunda aktif olarak yer aldığı Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci'nde ikinci kez dönem başkanlığını üstlenmiştir. Bu dönem başkanlığı ile Türkiye sadece kendi değerlerini paylaştığı, kendine yakın ülkeler ile değil Sırbistan ve Hırvatistan ile de ilişkiler geliştirmektedir. Bu ilişkilerde Türkiye ortak geçmişten hareketle bölgenin daha istikrarlı ve barışçıl olması için çaba harcamaktadır. Türkiye, Bosna-Hersek ve Sırbistan arasında devam eden üçlü görüşmeler neticesinde İstanbul deklarasyonu yayımlanmış ve bu üçlü görüşmeler cumhurbaşkanlığı düzeyindeki toplantılarla devam etmiştir.

TOBB T(ürkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin) ev sahipliğinde, 27 Nisan 2005 tarihinde Türkiye, İsrail ve Filistin Ticaret Odaları Başkanları ile iş adamlarının Ankara'da bir araya gelmeleriyle "Filistin, İsrail ve Türkiye Arasında Ekonomik İşbirliği İçin Ankara Forumu" girişimini başlatmıştır. Ankara Forumu çerçevesinde Türkiye, Batı Şeria'da sanayi bölgesi kurulması ve Doğu Kudüs'te Erez sanayi bölgesinin canlandırılması girişiminde bulundu (www.mfa.gov.tr, 04.05.2011). Bu forum Filistin-İsrail-Türkiye arasında diyalog platformu kurulması ve bu üç ülke arasında ekonomik, siyasi ve kültürel etkileşimi artırması bakımından önemli bir dış politika girişimidir. Ancak güzel ve büyük hedeflerle başlanan bu girişim İsrail'in 2008 yılı sonunda Gazze'ye düzenlediği saldırı ve Davos'ta Türkiye ile İsrail arasında yaşanan kriz nedeniyle beklenen amaçlara ulaşamadan yarıda kalmıştır.

Türkiye yeni dış politika söylemi ve bölgesel istikrar çerçevesinde Irak işgali öncesinde Irak'a komşu ülkeler girişimi başlattı. İlk toplantı İstanbul'da 23 Ocak 2003 tarihinde gerçekleştirildi. Dışişleri bakanları resmi olarak 11 kez, gayri resmi de 3 kez olmak üzere toplam 14 toplantı gerçekleştirdi. Toplantılarda Irak'ın bütünlüğü, savaşın önlenmesi ve Irak'ın istikrarı görüşüldü. Toplantıda AB Komisyonu temsilcisi, Arap Birliği ve İKÖ temsilcileri ile BM temsilcisi de yer aldı (Aras, 2009: 12). Bu toplantıların en büyük zaafiyeti ise Irak'ın geleceği için kapsamlı bir yol haritası sunamaması ve Irak'ta savaş sonrası dönemde BM'ye büyük rol biçilmesinden

kaynaklanmıştır (Ayman, 2006: 13-15). Türkiye bu girişimiyle bölgesel istikrarı ve barışı hedeflemekte ve Ortadoğu bölgesine bütüncül bir bakış açısıyla bakarak AK Parti iktidarının daha ilk yıllarında medeniyetsel işbirliği projelerini kurumsal düzlemde gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Yapılan bu girişim ile Türkiye, bölge ülkelerinin ve dünyanın takdirini kazanmaya başladı. Ayrıca Türkiye, Irak'ın istikrarını kendi istikrarı için önemli görerek argümanlarını BM ve AB kuruluşları altında da dile getirerek yeni dönem dış politikalarının ipuçlarını o zaman vermeye başladı.

Eğitimlerini Türkiye'de tamamlayan Arap işadamları çok boyutlu medeniyetsel dış politikaya, "Türkiye'ye vefa girişimi" inisiyatifi ile Türkiye-Ortadoğu ilişkilerine somut katkı sağlamaktadırlar. Bu işadamları aynı zamanda Arapların tatilini Türkiye'de yapmaları için tanıtım ve Arapların Türk malı satın alınmasını özendirme faaliyetlerinde bulunmaktadır. Öte yandan Türkiye, Körfez ülkelerinde biriken 1,5 trilyon Dolar tutarındaki fonları Türkiye'ye çekebilmek için 2006 ile 2008 yılları arasında toplam üç tane Türk-Arap Ekonomik Zirvesi düzenlemiştir. Bu zirve gerek Türkiye'ye ilgi duyan Arap yatırımcılar açısından gerekse Arap ülkelerinde işbirliği fırsatları arayan Türk yatırımcılar için önemli bir işbirliği zemini oluşturmaktadır (Türk, 2010: 61).

Türkiye, BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliği ve G-20 gibi uluslararası örgütlerde sadece kendi komşularının değil bir bütün olarak medeniyetsel perspektifte Balkanlar, Kafkasya ve Afrika ülkelerinin de sözcülüğünü üstlenmekte, fakir Afrika ülkelerinin kalkınması için Batı ve gelişmiş Asya ülkelerine çözüm önerileri sunmaktadır (Davutoğlu, 2010: 44). Türkiye'nin bu sözcülüğü BM Güvenlik Konseyi seçiminde 192 oyun 151'ini alarak pekiştirilmiştir. Türkiye bu seçimde, Latin Amerika'dan Pasifik ve Karayipler'e, Afrika'dan Asya'ya kadar geniş bir yelpazeden destek bulmuştur. Türkiye bu üyelik süresince uluslararası barış ve güvenliğin güçlendirilmesi, barışı koruma-barışı inşa konusunu ön planda tutmuş, bunu somut biçimde gerçekleştirmeye yönelik oturumlar tertiplemiş ve bu konuda referans niteliği taşıyan bir başkanlık açıklamasını BM'ye kabul ettirmiştir (www.mfa.gov.tr, 03 Mayıs 2011).

Türkiye Cumhurbaşkanı ve Başbakanı Arap Birliği ve Afrika Birliği gibi

bölgesel düzeydeki önemli uluslararası formlara özel konuşmacı olarak davet edilmektedir. Türkiye, Amerikan Devletleri Örgütü, Karayip Devletleri Birliği ve Afrika Birliği'nin faaliyetlerine daimi gözlemci statüsüyle katılmaktadır (www.selcuksam.edu.tr, 04 Nisan 2011).Türkiye, Afrika ve Latin Amerika gibi uzak coğrafyalarda yeni büyükelçilikler açarak bu bölgelerdeki sorunlarla yakından ilgilenmektedir. Türkiye Afrika'da 10 tanesi 2009 yılında olmak üzere toplamda 18, Latin Amerika'da 3, Doğu Asya'da ise 2 yeni büyükelçilik açtı. Ayrıca Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, bölgeye yönelik (Tanzanya'ya) ziyaretler gerçekleştirerek yeni açılımlara destek verdi. Türkiye Afrika'nın kaderi ile kendi kaderini aynı gördüğü için bu coğrafyalardaki sorunlara kendi sorunu gibi yaklaşmaktadır (www.mfa.gov.tr. 05 Mayıs 2011).

Türkiye Davutoğlu liderliğinde diğer medeniyetleri ötekileştirmeden, onlar ile çatışmadan çok yönlü ve çok boyutlu ilişki geliştirmektedir. Türkiye'nin diğer medeniyetler ile olan siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkisi medeniyetsel söylemde tarafların kazancını maksimize ettiği ilişki biçiminde uzak coğrafyalara, Güney Amerika'ya kadar uzanmaktadır. Türkiye, MERCOSUR (Güney Amerika Ortak Pazarı) ile Temmuz 2010 yılında siyasi diyalog sürecini başlattı. Bu diyalog süreci için Aralık 2010 tarihinde bir 'Mutabakat Zaptı' imzalandı (www.mfa.gov.tr. 29 Mayıs 2011). Böylece Türkiye, MERCOSUR ile bugüne kadar bu çerçevede bir işbirliği tesis eden ikinci ülke oldu. MERCOSUR üyesi ülkelerle düzenli siyasi istişareler yapılmasına imkan sağlayacak olan bu işbirliği mekanizmasıyla Türkiye, bu bölge ile olan siyasi ve ekonomik ilişkilerini daha da çeşitlendirerek çok yönlü medeniyetsel derinliği olan ve diğer medeniyetler ile ilişki geliştiren dış politikasını güçlendirecektir.

Türkiye NATO ve BM'nin operasyonlarına destek vermekte; bu operasyonlara asker göndererek bölgesel ve küresel istikrar ve güvenliği sağlamak için yoğun bir çaba göstermektedir. BM barış gücü operasyonlarına askeri düzeyde sağladığı katkılardan bazıları olan Somali, Kosova ve Afganistan'ın ardından 2006 yazındaki İsrail-Lübnan çatışmasından sonra ilan edilen ateşkesi denetlemek üzere kurulan Lübnan barış gücüne de 1000 kişilik bir askeri birlik gönderilmesi olmuştur. Ayrıca Türkiye krizin çözülmesi amacıyla her iki tarafla görüşmeler gerçekleştirmiş ve Lübnan'ın yeniden imarı için 50

milyon Dolar yardım taahhüdünde bulunmuştur. Türkiye İsrail'in Gazze saldırısı sırasında İsrail'in ateşkes anlaşması yapması için diplomatik inisiyatif yürüten tek ülke olmuştur. Bu inisiyatif ile Erdoğan Ortadoğu turuna çıkmış Suriye, Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan ülkelerini ziyaret etmiştir. Tüm bunlar Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri ile kurduğu güçlü ilişkinin altyapısını ispatlamaktadır. Pakistan ve Afganistan arasında 2500 km'lik sınırın kontrol edilememesi ve Taliban terörünün Pakistan tarafından desteklenmesi iddiası nedeniyle gerginlik yaşanmaktadır. Türkiye bu gerginlikte iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmek amacıyla üç ülkeyi içeren bir işbirliği platformu kurmuş ve iki ülke arasında diyalog oluşmasına zemin hazırlamıştır. (Akgün, 2009: 25). Bölgesel sorunların çözümü için bölgesel işbirliğinin tesis edilmesinin gerekli olduğuna inanan Türkiye, 29-30 Nisan 2007 tarihlerinde Ankara'da ilk Zirve Toplantısı'nı, 4-5 Aralık 2008'de de İstanbul'da ikinci toplantıyı gerçekleştirerek üçlü işbirliği platformuna işlerlik kazandırmış, iki ülke arasındaki krizin aşılması için çaba göstermiştir (www.mfa.gov.tr, 03 Mayıs 2011).

Türkiye 31 Mayıs 2010 yılında İsrail ordusunun Mavi Marmara gemisine yapmış olduğu saldırı sonrasında uluslararası platformlarda ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde krizi başarılı bir biçimde yönetmiştir. Mavi Marmara gemisi baskını hem sivil toplum kuruluşlarının dış politika gündemini belirleme ve etki etmesi bakımından hem de Türkiye'nin yaşanan sorunlarda BM gibi uluslararası örgütleri kullanması bakımından önemlidir. Türkiye krizin ardından uluslararası kamuoyunu İsrail'e karşı harekete geçirdi; BM Güvenlik Konseyi'ni, İslam Konferansı Örgütü Başkanlar Kurulu'nu ve NATO'yu olağanüstü toplantıya çağırarak bu örgütlerin İsrail'i kınayan bildiriler yayınlamasını sağladı. Ayrıca Türkiye krizden sonra uluslararası hukuk sınırları içerisinde kalacağını belirterek yapıcı bir üslup kullandı. Neticede Türkiye, evrensel değerlerden bahsetti ve sorunu Türk-İsrail krizi gibi değil de, İsrail'in BM değerlerine saldırması şeklinde nitelendirdi. İsrail ile süren gerginliğin bitirilmesi için istenen şartlardan uluslararası komisyon kurulması ve BM soruşturması başlatılması konularında Türkiye başarılı oldu (Bölükbaşı, 2011: 232-236). Sonuçta Türkiye, Ortadoğu bölgesinde İsrail gibi güçlü bir devlet karşısında tepkisini hukuk kuralları ve diplomasi çerçevesi içerisinde ifade etti. Ayrıca Türkiye, gemilerin iadesi ve soruşturma için uluslararası komisyon kurulmasının sağlanması, ABD'ye baskı

yapabilme, krizin Türk-Amerikan ilişkilerine zarar vermeden yönetilmesi ve taleplerinin İsrail tarafından kabul edilmesi gibi somut başarılar elde etmiştir. Elde edilen bu başarılar medeniyet derinlikli politikaların belli etkileme alanına ulaşması neticesinde Türkiye'nin uluslararası krizlerde muhatap alınması ve gözden çıkarılmayacak kadar önemli bir ülke olduğunu gösterdiği için önemlidir.

### 3.3. Çok Taraflı ve Çok Boyutlu Dış Politika

Türkiye'nin çok taraflı ve çok boyutlu politikasının başarıya ulaşması daha çok Davutoğlu'nun medeniyet söyleminin bir sonucudur. Geliştirilen medeniyet söylemi barış ve istikrarı Türkiye'nin çok ötesinde, Afro-Avrasya coğrafyasında, kurmak gibi büyük bir amacı gütmektedir. Türkiye'nin çok taraflı ve çok boyutlu politikasını; tarihsel ve coğrafi derinliğine, kültürel geçişkenliğine ve ekonomik birimlerle irtibatlı olmasına dayandırmak mümkündür. Türkiye, Afro-Avrasya diye nitelendirilebilecek üç kıtaya yakın ve bu kıtalarla irtibatı olan coğrafi konuma sahiptir. Bu konum ona Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya ülkesi olmanın yanında Karadeniz ve Akdeniz ülkesi olmak gibi çok yönlü ve hareket kabiliyetini artırıcı imkânlar sunmaktadır. Türkiye, Orta Asya steplerinden gelmiş, İran medeniyetinden geçmiş, Anadolu'da Roma ve Yunan kültürüyle yüzleşmiş ve en nihayetinde Osmanlı geleneği ile harmanlanmış tarihi sayesinde farklı medeniyetlerin birikimine sahip yeni bir ulus devleti olarak kurulmuştur. Tüm bu unsurlar Türkiye'ye geçişkenlik ve esneklik sağlamakta, Türkiye'yi Anadolu yarımadasına hapsedmeye izin vermemektedir. Bu geçişkenlik onu küçük bir Balkanlar, Ortadoğu ve/ya Kafkasya ülkesi yapmakta ve ona çok yönlü medeniyetsel bir dış politika izleme olanağı sunmaktadır. Türkiye kadim bir medeniyetin, kadim bir kültürün kısaca bütün "kadimin" son merkezi olmuş bir devletin mirasçısıdır. Türkiye, tarih ve coğrafya unsurlarıyla birlikte, kendi kültürünü evrensel kültürle bütünleştirdiği ve geçmişinde kadim medeniyet olarak insanlık tarihine yaptığı katkılardan aldığı özgüven ile evrensel kültür içerisinde aktif katılım sergilediği zaman medeniyetsel çok yönlü dış politikanın üçüncü unsurunu sağlayacak ve Almanya ile Rusya gibi küresel güç olmaya doğru ilerleyecektir (Davutoğlu, 2009b: 66). Davutoğlu tarafından gösterilen bu hedef hem ulusal güvenin ve güçlü ben-idrakının yansıması

hem de ulaşılması gereken yüksek gaye olarak Türk milletini heyecanlandırmakta, ona dinamizm kazandırmaktadır. Sonuçta Türk kimliği post-Kemalist bir söylemle yeniden tanımlanmakta, Türkiye işbirliği ve diyalog temelinde yeni ilişkiler geliştirmeyi arzulamaktadır (Duran, 2009: 390).

Medeniyet eksenli çok boyutlu dış politika anlayışıyla Türkiye'nin ilişkileri sadece devlet düzeyinde ve resmi olarak kalmamakta, Türkiye hem farklı kuruluşlar ile ilişki yürütmekte hem de karşı taraftan ülkelerle resmi kanalların dışında ilişkiye girmektedir. Türkiye'nin bu çok boyutlu, karşılıklı bağımlılık içeren ilişkisinde milli, İşlami, Batılı ve küresel boyutları kapsayan çok yönlü dış politikası ile stratejik vizyonuna medeniyetsel bir derinlik kazandırılmaktadır (Duran, 2009: 397). Soğuk Savaş ve 11 Eylöl sonrası şartlar Türkiye'yi aktif ve demokrasisi güçlü olmaya ve kendi çevresindeki ülkelere model olabilecek politikalar izlemeye zorlamaktadır. Çünkü 11 Eylöl saldırıları ile Müşlölmanlar ötekileştirilerek düşman ilan edildiler. Davutoğlu ile birlikte Türkiye hem Doğu'yu ihmal etmeyen hem de Batı ile kopukluk meydana getirmeyen politikalar izlemektedir. Bu politikalara önce ölke içerisinde demokrasinin güçlendirilmesinden ve derinleştirilmesinden, sivil toplum örgütlerinin devlet üzerinde etkisinin arttırılmasına kadar geniş bir alana yayılmaktadır. Tüm bu politikalar sonucunda ABD, AB ve Rusya gibi tek bir medeniyet veya devlet ile kurulan iyi ilişkilerin yanı sıra Ortadoğu ve Uzakdoğu gibi farklı medeniyetler ile de iyi ilişkiler gelişmektedir (Keyman, 2009: 17-18). Davutoğlu tarafından Rusya ve AB ile eşzamanlı biçimde ortak çıkar alanları geliştirebilmek, komşular ile yakın işbirliği tesis etmek ve bu arada ABD ile stratejik ilişkiyi sürdürmek bir çelişki değil, yeni dönemdeki Türk dış politikasının temel esası olarak görölmektedir (Davutoğlu, 2004).

Türk dış politikasında ilişkiler sadece güvenlik düzeyinde kalmadan ekonomiden kültüre kadar geniş bir yelpazede ve tarafların kazancını karşılıklı olarak maksimize ettiği bir boyutta yürütölmektedir. Bu ilişkiler ile Türkiye hem pek çok devletle kapsamlı ilişkiye girmekte hem de daha köklü ve kazançlı bir ilişki yürütmekte, bunun sonucunda Türkiye küresel vizyon geliştirmekte, uluslararası arenada itibarını arttırmakta ve pek çok devletin güvenliğini ve takdirini kazanmaktadır. Tüm bunların Soğuk Savaşın sona ermesi, 11 Eylöl olayları, Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasya'da

yaşanan gerilimler gibi önemli küresel gelişmelerden sonra gerçekleşmesi, Türkiye'nin böylesi bir gelişme göstermesi onu küresel güç merkezi olma hedefine ulaştıracak adımlar olmakta ve Türkiye'yi güçlü kılmaktadır. Türkiye AK Parti iktidarı ile birlikte etki alanını yeniden tanımlamakta, medeniyetler ittifakının gereği olarak Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu bölgeleri ile daha kapsamlı ilişkiye girmektedir. Tanımlanan bu etki alanı kültürel çevre, ekonomik ve siyasi etki alanı ile stratejik bir yönelişi doğurmaktadır. Türkiye İslam medeniyeti bağı üzerinden Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu bölgelerinde etkin politika üretebilmekte, bu coğrafyalarda dinamik bir medeniyet eksenini oluşturmaktadır. Sahip olunan dinamik coğrafya, dış politika etki alanının genişlemesi ve ülke ekonomisinin küresel ekonomiye entegre edilmesi sonucunda Türkiye çok boyutlu ve çok taraflı dış politika izlemektedir. Türkiye'nin içindeki ufak Rum azınlığı ve Fener Rum Patrikhanesi aracılığıyla ekümenlik iddialarını ortaya atan Yunanistan ve Balkanlar-Kafkasya çemberinde Ortodoks-Slav etkinliği kurmaya kalkışan Rusya karşısında Türkiye, Balkanlar üzerindeki etkinliğini ancak İslam medeniyetinin merkezi bakiyesi üzerinden gerçekleştirebilir (Davutoğlu, 1994c: 43).

Türk Amerikan ilişkileri kilit bölgesel konularda koordineli işbirliğini içeren ortak bir bölgesel vizyonda ilerlemektedir. 9 Haziran 2004'te ABD'de düzenlenen G-8 zirvesine Türkiye'nin "demokratik ortak" sıfatıyla katılımı, ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın göreve gelmesinin ardından çıktığı ilk bölge turu kapsamında 5-6 Şubat 2005'te Türkiye'yi ziyareti ile Türkiye-ABD ilişkileri Türkiye'nin bölgede muhatap kabul edildiği, belli bir etkinliğinin olduğu ve çıkarların tek taraflı olmadığı her iki tarafın kazançlı çıktığı ilişki biçimine dönüşmeye başlamıştır (Arı, 2006: 138). 5 Ekim 2007 tarihinde ABD Başkanı Bush ve Başbakan Erdoğan arasında PKK ile mücadelede işbirliği yapılması, anlık istihbarat paylaşımı ve ABD'nin PKK'yı terörist örgüt ilan etmesi gibi taahhütler iki ülke arasındaki ilişkilerin yeni boyutundaki önemli ve somut adımlardır. Erdoğan 2009 yılında Washington'daki G-20 zirvesinde İran ile ABD arasında Türkiye'nin arabuluculuk yapacağını ilettili. Bu mesaj Türkiye'nin yapıcı rolünün, kendisine olan güveninin ve diyalog yoluyla sorunları çözme isteğinin ifşa edilmesi bakımından önemlidir.

Türkiye, çok uzun süre Batıya bağımlı şekilde politika belirledi. Özellikle ABD'ye karşı askeri, siyasi ve ekonomik bağımlılığı dolayısıyla dış politika davranışlarında serbest davranamadı. Özal ve Erdoğan dönemiyle birlikte Türkiye'nin dış politikasında bir taraftan Batıya olan bağımlılık azaltılmaya çalışılmakta diğer taraftan da dış politika gündemine Afrika, Latin Amerika, Pasifik ve Karayipler yeni dış politika uygulama sahaları olarak girmektedir. Soğuk Savaş sonrası hızlanan küreselleşme çağıyla birlikte dünyada artan bir bölgeselleşme ve medeniyetsel yaklaşma söz konusudur. Soğuk Savaş sonrasındaki konjonktür Türkiye'yi güvenlik alanının dışında ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda da ilişkiler geliştirmeye zorlamaktadır.

Tüm dünyada devletler değişen koşullara tek başına karşılık vermekte yetersiz kalmaktalar, kendilerine yakın değerleri paylaşan ülkelerle yoğun bir ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkiye girmektedirler. Yoğunlaşan bu ilişki ile güvenlik maksimizasyonu daha kolay yapılmakta, ekonomik olarak daha kazançlı hale gelmekte ve devletler küresel zeminde daha güçlü aktörler olarak ortaya çıkmaktadırlar. Yeni dönem dış politika yapımında artık ekonomik çıkarlar ve ekonomik faktörler de göz önünde bulundurulmakta, dış politikanın yapımına ekonomik aktörler de katılmaktadır. Karar alınmadan ve açıklama yapılmadan önce alınacak karar ve söylemin ekonomiye muhtemel etkisi göz önünde bulundurulmakta, kararları verirken ise TOBB, TÜSİAD, MÜSİAD ve TUSKON (Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu) gibi iş dünyasının çatı kuruluşları ile istişare edilerek onların beklentileri de dikkate alınmaktadır (Kirişçi, 2009). Kısaca medeniyetsel birliktelik ile hem güvenlik politikaları hem de ekonomik, kültürel ve siyasi boyuttaki ilişkiler daha güçlü zeminde gelişmektedir. Türkiye çok boyutlu ve çeşitlendirilmiş ilişki ile yumuşak gücünü artırmakta ve bölgesel etki alanını genişleterek küresel politikalarda daha güçlü gözükmektedir (Ataman, 2010b). Davutoğlu etkisinde dış politika belirleyen Türkiye, değişen konjonktüre uygun olarak karşılıklı bağımlılığı artıran ilişkiler geliştirmektedir.

Türkiye; konumu itibariyle dünyanın birçok jeostratejik, jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel bölge, ülke ve denizlerine yakın konumdadır. Bu konumu, ülkeye çok

önemli avantajlar ve dezavantajlar sağlamaktadır. AK Parti'nin iktidara geldiği yeni dönem dış politikalarının hem Doğu'ya hem Batı'ya bakan yönü, hem Doğulu hem Batılı dili ve kimliği bulunmaktadır (Keyman, 2010: 8). Türkiye bu konum ve sahip olduğu değerlerle hem Batı dünyası ile hem de yıllardır ihmal ettiği Ortadoğu, Afrika ve diğer bölge ülkeleriyle küreselleşen dünya şartlarına uygun olarak güçlü ve kapsamlı ilişki geliştirmekte ve bu ilişkinin düzeyi resmi aktörlerle sınırlı kalmamaktadır. Türkiye yeni dönem dış politikasında bir stratejik vizyon geliştirmiş, bu vizyon içerisinde dış politika konuları sadece dışişleri bakanlığını ilgilendiren meseleler olmaktan çıkartılmıştır. Bu bağlamda Ulaştırma Bakanlığının, Enerji Bakanlığının, Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanlığının ve ekonomiyle ilgili bakanlığın dış politika süreci içerisinde yer aldığı bir stratejik vizyon geliştirilmiştir. Ayrıca bu stratejik vizyon içerisinde ihracat hedefleri ve miktarı ile ilgili olarak özel sektör temsilcileri yer almaktadır (www.politikcity.de, 05 Mayıs 2011). Tüm bunların sonucunda Türkiye'nin yurtdışındaki yatırımları artmakta, pek çok Türk şirketi yurtdışında ortaklıklar kurarak Türkiye'yi sermaye ihracı yapan bir ülke konumuna getirmekte, ek olarak THY (Türk Hava Yolları) da 2002 yılında 70 olan dış hat sayısını 2011 Haziran ayı itibarıyla 139'a çıkararak Türk dış politikasına katkı sağlamaktadır. Geliştirilen yeni dış politika vizyonu ile Türk Dışişleri Bakanlığı mensuplarının görev tanımlamaları değişmektedir. Yeni ihracat pazarları açmak, yatırım kredilerinin önündeki engelleri ortadan kaldırmak, ticaret anlaşmalarına zemin hazırlamak, Türkiye'deki yatırım imkanlarını yabancı yatırımcılara anlatmak, Türkiye'deki girişimcileri yurt dışına açılmaları konusunda cesaretlendirmek, Türk ürünlerinin çeşitli fuarlarda sergilenmesi için gerekli çalışmaları yürütmek gibi (Ünay, 2011: 63) yeni uğraş alanları belirlendi ve bakanlık mensupları bu konularda daha duyarlı ve bilgili oldular.

AK Parti iktidarında ve Davutoğlu liderliğinde Irak'a komşu ülkeler toplantısı düzenleyen, 2004 yılında NATO zirve toplantısına ev sahipliği yapan, Sünnileri Irak seçimlerine katılmaya ikna eden ve 2005 yılı sonunda AB'ye tam üyelik için müzakerelere başlayan, hem menfaatleri hem de ilkeleri doğrultusunda politika üreten ve uygulayan, vizyon sahibi yeni bir Türkiye doğmuştur. Kıbrıs'ta kırk yıldır çözümsüzlüğün sebebi ilan edilen Türkiye, bu iddiadan 2004 yılındaki Annan Planı konusundaki referandum ile kurtularak çözümden yana olan ve çözümü isteyen taraf

konumuna geçmiştir. Ayrıca Türkiye 2008 yılında İsrail-Suriye arasında arabuluculuk görüşmelerini başlatmış, bu görüşmelerde etkin ve önemli rol oynamıştır. Türk dış politikasında ABD ve AB'nin istek ve çıkarları doğrultusunda değil, ülkenin kendi menfaatlerine göre belli bir vizyon içinde politikalar üretilmeye ve uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye Ortadoğu politikası ile kriz çıkmadan krizi hissedebilen, ince ayarlı diplomasi ile her an bu bölgeye çözümler getirebilen proaktif bölgesel bir oyuncu rolünü oynamaktadır. Bu rol ona bölgedeki sorunları çok taraflı müzakere süreçleri ile çözme, bölgenin lider ülkesi olma ve ekonomik entegrasyon kurma gibi misyonlar yüklerken diğer yandan Türkiye, ilişkilerini NATO, ABD ve Batıya olan bağımlılık ve tek boyutluluktan çok boyutlu ve karşılıklı bağımlılığa dönüştürmektedir (Duran, 2009). Türkiye'nin Ortadoğu politikası ideolojik değerler ile değil, insani ve evrensel değerler etrafında yürütülmektedir. Bu değerler içerisinde Filistin'e uygulanan ablukaya karşı çıkılması, İsrail'in aşırı güç kullanmasına tepki gösterilmesi, İsrail'de meydana gelen orman yangınında İsrail'e yangının söndürülmesine yardım etmek üzere uçak gönderilmesi de yer almaktadır. Sonuç olarak Türkiye-Ortadoğu ilişkileri Türkiye'nin Ortadoğu coğrafyasına demokrasi, hukuk devleti olma, bölgesel sorunların dünya kamuoyuna duyurulması ve iletişimle çözülmesi gibi bölge ülkelerine medeniyet-içi önderlik yapan ve medeniyetlerarası diyalog yoluyla, diğeriyle iletişim halinde olarak çözme gibi çok yönlü ve kapsamlı bir medeniyetsel çerçevede gelişmektedir.

Türkiye'nin Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar bölgede yürüttüğü otarşik, statükocu ve realist perspektifteki politikaları terkedilerek kazan-kazan ve tüm taraflarla çok yönlü ilişkiler geliştirme stratejilerini içeren yeni dış politika vizyonuna geçilmiştir. Türkiye'nin Ortadoğu bölgesiyle medeniyetsel bağlamda geliştirdiği çok boyutlu ilişki; Türkiye'nin bölgedeki ekonomik varlığının inşaat ve müteahhitlik hizmetleriyle sınırlı kalmayıp savunma ve finanstan hizmet sektörüne, kültürel ve toplumsal faaliyetlere kadar geniş bir yelpazede işbirliği yapması ile sonuçlanmıştır. 2008 yılında Türkiye'nin Ortadoğu ile ticaret hacmi bir önceki yıla göre %5 artarak %18 olmuştur. Aynı dönem içerisinde Türkiye'nin toplam ithalatında Ortadoğu'nun payı da %7,4'den %8,4'e çıkmıştır (Yetim, 2011: 471). Örneğin, 2000-2010 yılları arasında Türkiye'de kurulan

Arap orijinli şirket sayısı 2000'i bulmuştur. Türkiye'nin Suudi Arabistan ile dış ticaret hacmi 1996 ile 2001 arası dönemde 8,3 milyar Doları biraz aşmış iken, iki ülke arasında 2002 ile 2008 yılları arasında 20,3 milyar Dolar seviyesinde bir ticaret hacmi gerçekleşmiştir. Katar ile Türkiye arasındaki dış ticaret hacmi de 2002 ile 2008 yılları arasında 2,5 milyar Doları aşmıştır. Türkiye'nin 1998-2001 yılları arasında Suudi Arabistan'dan yaptığı ithalat 2,9 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıllar arasında Kuveyt'ten yaptığı ithalat 449.346.000 Dolar, Katar'dan yapılan ithalat ise 94.668.000 Dolar iken, 2002-2008 yılları arasında Suudi Arabistan'dan yapılan ithalat 12 milyar Doları, Kuveyt'ten yapılan ithalat 1 milyar Doları aşmış ve Katar'dan yapılan ithalat ise 452.461.000 Dolar seviyesine ulaşmıştır.

AK Parti iktidarı döneminde Türkiye, Davutoğlu'nun belirlediği anlayış doğrultusunda, Ortadoğu ülkeleri ile savunma sanayi alanında da işbirliğini geliştirmiştir. Bu bağlamda Türkiye 23-26 Şubat 2009 tarihleri arasında Abu Dabi'deki IDEX Fuarı'na 38 firmayla katılmış ve bu fuarda Türkiye'den Yonca-Onuk firması ile Birleşik Arap Emirlikleri'nin Abu Dabi Ship Building firması arasında 34 teknenin ortak üretimi üzerine bir anlaşma imzalanmıştır. Ayrıca Nurol Holding Ağustos 2004'ten beri Suudi Arabistan Kara Kuvvetleri'ne ait 300 adet M 113 adlı zırhlı araçları Al Kharj'daki tesislerde modernize etmektedir (Türk, 2010: 59-61). İlişkilerin gelişmesi, vizelerin kaldırılması ve Türk televizyon dizilerinin bölgedeki popülerliğinin artması ile Türkiye'yi ziyaret eden Arap turist sayısında büyük artışlar yaşanmıştır. Öyle ki 2010 yılında Ortadoğu bölgesinden Türkiye'yi ziyarete gelen turist sayısı 3,6 milyona yükselmiştir. 2009 yılında 510 bin Suriyeli Türkiye'yi ziyaret ederken, bu sayı 2010 yılında %77'lik artışla 900 bine yükselmiştir. Benzer biçimde 2009 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Lübnanlı sayısı 71 bin iken, bu sayı 2010 yılında 137 bine yükselerek ziyaretçi sayısında en fazla artış gösteren ülke Lübnan olmuştur (www.samanyoluhaber.com, 24 Mayıs 2011).

Aynı dönemde Türkiye ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişkiler gelişmeye ve ekonomik anlamda büyümeye devam etmiştir. Türk müteahhitler 2007 yılında Katar'dan 2 Milyar Dolar tutarında 12 ihale, 2002-2008 yılları arasında ise toplam değeri 8 milyar Doları geçen 27 proje almışlardır. 2007 yılı rakamları temel alındığında

Katar, Türk müteahhitlerinin en fazla ihale aldığı üçüncü ülke olmuştur (www.zaman.com.tr, 27 Mayıs 2011). Türkiye'nin Kuveyt ile ilişkileri de yine medeniyetsel söylem çerçevesinde her alanda derinlik kazanmaya başlamıştır. Kuveyt Emiri el-Sabah 30 Mart 2008 tarihinde bir haftalık resmi ziyaret için Türkiye'ye geldiğinde iki ülke arasındaki kültürel ilişkileri derinleştirmek amacıyla Kuveyt Üniversitesi'nde Türkoloji bölümü açılmasına karar verilmiştir. Bunun yanında karşılıklı yatırımların artırılması, işadamlarına vize muafiyetinin sağlanması ve Türkiye ile Körfez İşbirliği Konseyi arasında Serbest Ticaret Anlaşmasının süratle sonuçlandırılması hususu üzerinde mutabakata varılmıştır. Öte yandan Kuveytli yatırımcıların Türkiye'deki yatırımları da 5 Milyar Doları bulmuştur. Bu yatırımların başında Kuveyt Katılım Bankası ve Cevahir Alışveriş Merkezi gelmektedir. Kuveyt Petroleum International Limited Şirketi yöneticileri Eylül 2008'de Ceyhan'a gelerek bölgede rafineri kurmak için görüşmelerde bulunmuşlardır (www.radikal.com.tr, 28 Mayıs 2011).

Türkiye-Suudi Arabistan ilişkileri de medeniyetsel dış politika çerçevesinde nitelik değiştirerek klasik inşaat sektöründen, finans, savunma ve bilimsel işbirliği alanlarına doğru kaymaktadır. 40 yıl aradan sonra Suudi Arabistan Kralı Abdullah'ın 2006 yılında yaptığı ziyaretin ardından 2007 yılında Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığına seçilmesi dolayısıyla Kral Abdullah ikinci kez Türkiye'ye ziyaret gerçekleştirmiştir. Cumhurbaşkanı Gül'ün 2009 yılındaki Suudi Arabistan'a gerçekleştirdiği ziyarette Türkiye ile Suudi Arabistan arasında vergi, yatırımlar ve ulaştırma alanlarında üç ayrı anlaşma imzalanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Suudi Arabistan ile kültürel ilişkileri de önem kazanmıştır (Ataman, 2009b: 79-80). Suudi Arabistan, Türkiye'yi 2008 yılındaki geleneksel Canadriye Kültür Festivali'ne onur konuğu olarak davet etmiştir. Festival vesilesiyle iki ülke arasında Turizm İşbirliği Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Ayrıca Suud Üniversitesi ile TÜBİTAK ve İstanbul Teknik Üniversitesi arasında bilim ve teknoloji alanında işbirliği protokolü imzalanmıştır (Türk, 2010: 66-67).

Davutoğlu'yla birlikte Türk dış politikasına sadece güvenlik ekseninde kalmayan, yalnız etnik ve dini düzeyde hareket etmeyen, izlenen politikaların insancıl

bir temeli de olan, kendi çıkarları yanında muhataplarının da çıkarlarını ön planda tutan, yalnız devletlerle değil devlet-dışı aktörlerle de ilişkilerini geliştiren, onlarla birlikte politikalar üreten bir yapı/vizyon kazandırılmaya çalışılmaktadır. Davutoğlu'na göre, küreselleşen dünyada Türkiye'nin geliştirdiği proaktif ve çok taraflı dış politika, küreselleşen dünyanın içerdiği sorunlara ve dünyanın içinden geçtiği değişime rasyonel bir cevap niteliğindedir. Soğuk Savaş sonrası dünyada ekonomilerin küreselleşmesi ile mal ve hizmetler serbest ve hızlı biçimde dolaşmakta, devletler bireyi önceleyen ve demokrasiyi yücelten bir siyasi yapıya kaymaktadır. Ekonomi ve politikanın bu şekilde değişmesi, devletleri içerde daha demokratik ve birey temelli yönetime, dış politikada ise aktif, sorun çözücü ve işbirlikçi politika geliştirmeye zorlamaktadır (Keyman, 2007: 76 ve 82). Türkiye küreselleşen dünyada tüm bu değişime karşı güvenlik ile ekonomik kazancı birlikte geliştiren, sorunların çözümünde önemli arabuluculuk faaliyetleri yapan ve bölgesinde istikrar ve demokrasiyi kurmaya çalışan politikalar geliştirmektedir. Örneğin, İran'ın nükleer faaliyetleri ile ilgili Batı ile İran arasında arabuluculuk görüşmeleri yapması Türkiye'nin hem uluslararası camiadaki ağırlığını hem de BM'deki önemini arttırmıştır. Bu gibi politikalar sonucunda Türkiye, orta büyüklükteki bir güç olacak biçimde gelişme göstererek kendisi ile Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya bölgelerindeki etnik, tarihi, kültürel, ekonomik ve güvenlik bağlarını yeniden keşfetti. Bu gelişmeler ile Türkiye, dış politikasına medeniyetlerarası ve medeniyet-içi bir söylem ve aktivizm ile küresel siyasi istikrarın sağlanmasına yardımcı olan, küresel ve bölgesel dengelerde yönlendirici olan, etkileme sahasının farkında olarak geleceğin küresel gücü olabilecek vizyonunu ortaya koymaktadır.

Türk dış politikasına medeniyetsel çok yönlü dış politika anlayışı ile kazandırılan bir diğer özellik ise özerk, bölgesinde merkezi rol oynayabilen, gerektiğinde ABD gibi küresel güçlere hayır diyebilen, kendi çıkarlarını daha ön planda tutan politika anlayışıdır. Örneğin Türkiye, bu politika anlayışıyla, ABD'nin 2003 yılındaki Irak'ı işgaline 1 Mart tezkeresi ile karşı çıkmış ve 2008 yılındaki Rusya-Gürcistan savaşı sonrası ABD'nin Karadeniz'e donanmasını gönderme isteği karşısında Montrö Antlaşması'nı öne sürerek ABD'ye hayır diyebilmiştir (Bal, 2010: 51). Ayrıca Türkiye, Rusya ile özel ilişkilerinin de etkisiyle NATO'nun Rusya'ya yönelik sert yaptırım taleplerine karşı çıkmış, böylece bölgede tansiyonun daha da yükselmesini

engellemiştir. Türkiye'nin bu bağımsız ve etkili politikaları, Rusya ve İran başta olmak üzere tüm Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'ye olan güvenini artırmış, bu ülkelerdeki olumsuz "Batı dostu Türkiye" algısı yerini, bölge-içi dengelerde kendisine ihtiyaç duyulan, sorunların çözümünde arabulucu kabul edilen ve bölgenin medeniyetsel temsilciliğini üstlenebilen Türkiye imajına bırakmıştır. Bu güvenin sonucu olarak Türkiye-Ermenistan protokolleri imzalandığında Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Andrey Nesterenko, protokoller için "doğru yönde atılmış bir adım" açıklamasını yapmıştır (Köni, 2009: 36). 2008 yılındaki Rusya-Gürcistan krizinde Türkiye, Gürcistan, Azerbaycan ve Rusya gibi bölge ülkelerinden oluşan İstikrar ve İşbirliği Platformu'nun kurulmasını önerdi ve Erdoğan bölge ülkeleri olan Rusya, Azerbaycan ve Gürcistan'a ziyaretler gerçekleştirdi. Bölgede Türkiye'ye yönelik olumlu bakış Türkiye'nin "Kafkasya İstikrar Platformu" kurulması önerisinde de görülmektedir. Türkiye, bu platformun kurulmasını önerdiğinde herhangi bir olumsuz tepkiyle karşılaşmamış, tarafların karşılıklı güvenini kazanmış, Rusya-Gürcistan arasında yatıştırıcı bir rol oynayarak bölgenin istikrar ve barışına somut katkılar sağlayan aktif bir politika uygulamış ve etkili medeniyetsel bir söylem kullanmıştır.

Türk dış politikasına Davutoğlu döneminde kriz zamanında barış ve istikrarın tesisi için her türlü platformun kullanılarak krizin çözümü için somut öneri sunma ve üst düzey ziyaretler gerçekleştiren aktör olma imkanı kazandırıldı. 2008 yılının sonunda İsrail'in Gazze'ye düzenlediği saldırının hemen ardından Erdoğan Arap ülkelerine ziyaretler gerçekleştirdi, Davutoğlu ise Şam ve Kahire arasında mekik diplomasisi yürüttü (Aras, 2009: 9). Kriz zamanındaki bu girişim ve dinamizm Türkiye'nin dış politikasında elde ettiği ölçek genişlemesini, barış ve istikrarın korunması için sahip olduğu hassasiyeti yansıtmaktadır. Üstelik Türkiye bu hassasiyeti sadece Ortadoğu ülkeleri için değil Kafkasya bölgesi için de göstermektedir; sadece İslam medeniyeti coğrafyasının değil diğer medeniyetlerden devlet ve halkların da güvenliğini ve barışını göz önünde bulundurmaktadır.

Türkiye'nin Davutoğlu dönemiyle birlikte stratejik ortaklık kurduğu bir diğer ülke ise İngiltere'dir. AK Parti döneminde bu ülke ile ilk antlaşma Londra'da 2007 yılında imzalandı ve bu anlaşmanın genişletilmesi ise İngiltere Başbakanı David

Cameron'un Temmuz 2010 tarihinde yaptığı ziyaret ile gerçekleşti. Türkiye ile İngiltere arasında imzalanan "Stratejik Ortaklık" Anlaşması ile İngiltere, Kıbrıs'ta çözüm için "siyasi eşitlik" öngörülmesini kabul etmektedir (www.euractiv.com.tr, 14 Mayıs 2011). Bu maddeyle İngiltere, Kıbrıs'ta KKTC liderliğini, Kıbrıs Rum Kesimi liderliği ile eşit düzeyde gördüğünü ortaya koydu. Türkiye, İngiltere ile kurduğu Stratejik Ortaklık sayesinde KKTC'nin Rumlar karşısında cezalandırıldığı, dolayısıyla KKTC'nin desteklenmesi gerektiği, PKK ile mücadele konusunda İngiltere ile işbirliği yapılması, Türkiye'de Türk-İngiliz Üniversitesi kurulması, Türkiye'nin AB'ye üyeliğine İngiltere'den tam destek alınması gibi konularda anlaşma sağladı (www.sde.org, 15 Mayıs 2011). Merkezi ülke konumunu güçlendiren Türkiye ile küresel siyasetin güçlü ülkesi İngiltere arasındaki bu işbirliğiyle birlikte Türkiye, çok boyutlu politika yelpazesini genişletmekte, küresel alanda ve AB ile ilişkilerde kendisini destekleyecek önemli bir ülke ile daha stratejik ortaklık kurmaktaydı.

Türkiye'nin Kafkasya ülkeleriyle ilişkilerinde, karşılıklı bağımlılığı artıracak, bütünleşmeye doğru gidecek çok boyutlu ve kapsamlı projeler gerçekleştiren dış politika vizyonunu görmek mümkündür. Bu doğrultuda çeşitli adımlar atılmaktadır. Kafkasya İşbirliği ve İstikrar Platformu, Ermenistan ile ilişkilerin normalleştirilmesini içeren protokolün İsviçre'nin Zürih kentinde imzalanması, Azerbaycan ve Gürcistan ile Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattı projelerinin gerçekleştirilmesi bunlara örnektir. Bu projeler ile Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan arasında adı konulmamış bir ittifak kurulmaktaydı (Ekşi, 2009: 100). Ayrıca Türkiye, Gürcistan ile Batum Havalimanı'nın iç hat gibi kullanılarak nüfus cüzdanı ile bu ülkeye seyahat edilebilmesi ile Türkiye-Kafkasya bütünleşmesinin temellerini atmıştır.

Orta Asya ve Kafkasya ile ilişkilerine medeniyetsel derinlik kazandıracak bir diğer proje ise, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı projesidir. Bu projenin ekonomik, ticari ve tarihsel önemi vardır. Tüm bu projeler ile tarihi İpek Yolu'nun canlandırılması, Türkiye'nin ticaret merkezi olması yönünde yeni bir adım atılması, Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya ile kapsamlı ve çok yönlü medeniyetsel ilişkisi derinleşerek 2023 yılında küresel aktör olması hedefleniyordu. 1990'lı yılların başındaki

Adriyatik'ten Çin Seddi'ne söyleminin aksine, yeni dönemde ortaya konulan hedefler kademeli ve somut olarak hayalcilikten uzak bir biçimde gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Türkiye'nin Kafkasya ile ilişkilerinde, Ermenistan ile yaşanan sorunların çözümü, sınırların açılıp açılmayacağı, Rusya, AB ve ABD gibi küresel güçlerin bölgeye yönelik politikaları, Rus-Gürcü çatışması sonrası ortaya çıkan yeni siyasi yapı temel belirleyiciler olmuştur. Diğer yandan, Azerbaycan ile söylemden stratejiye doğru geliştirilen ilişkiler ve bu ilişkilerin oturtulacağı zemin gibi çeşitli faktörler Türkiye'nin Kafkasya politikasında göz önünde bulundurulması gereken madalyonun diğer yüzündeki unsurlardır.

AK Parti iktidarında ilişkilerin canlandırıldığı ve aktiflik kazandırıldığı bir diğer bölge ise Balkanlardır. Türkiye, Balkan coğrafyasında “paylaşılan geçmişten ortak geleceğe” gibi medeniyetsel bir söylem ile aktif ve çok boyutlu bir dış politika izlemektedir. Türkiye'nin Balkanlarda Sırbistan, Bosna-Hersek, Makedonya ve Kosova ile ilişkileri geliştirmesi geliştirilen dış politikanın İslami kimlik ile sadece Ortadoğu coğrafyasına özgü olmadığı, çok yönlü medeniyetsel kimlik ve medeniyetlerarası diyalog ile ilişki yürüttüğünün en güzel örneğidir. Yugoslavya'nın dağılması ve Bosna krizinin yaşanmasının ardından bölgede istikrarın tam olarak kurulamamasından dolayı bölgenin etnik ve kültürel yapısına uygun devlet yapılandırılması gerçekleştirilememiştir. Bölgeye Davutoğlu perspektifinden bakan Türkiye'nin siyaseti ise, Türkiye ile Balkanlar arasında tarihsel ve coğrafi bir bütünlük bulunmasından hareketle medeniyetsel ve bütüncüdür. Türkiye bu doğrultuda Bosna-Hersek, Türkiye ve Sırbistan üçlü mekanizmasını kurmuştur. Balkanlardaki istikrarın ancak Sırbistan'ın dahil edilmesiyle mümkün olabileceğini belirten Davutoğlu, 2010 yılında Belgrad'a 5 kez, Saraybosna'ya 6 kez gitti ve Sırp mevkidaşı ile 5 ayda 12 kez bir araya geldi (Davutoğlu, 2010: 45). Türkiye'nin Balkanlar politikasında istikrar vurgusu önemli yer tutmakta ve bu politika Türkiye'yi olayları önceden gören ve bu olaylara müdahale eden, bölgede sorunlara alternatif çözüm üreten akıl bir ülke konumuna getirmektedir. Türkiye, Bosna-Hersek ve Sırbistan ile Türkiye, Bosna-Hersek ve Hırvatistan arasında başlatılan üçlü diyalog girişimleri Balkanlarda iyi komşuluk ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır. ABD'nin girişimleri sonucunda Sırp, Hırvat ve Boşnaklar arasında imzalanan ve Bosna-Hersek devletinin kurulmasını sağlayan Dayton Antlaşması

çözümünden ziyade, Bosna sorununun bugüne kadar çözülmeden ertelenmesine sebep oldu. Ayrıca Türkiye'nin girişimleriyle Bosna-Hersek ve Sırbistan karşılıklı olarak birbirlerine büyükelçi teatisinde bulunarak imkansız gibi görünen bir adım atıldı. Türkiye'nin, özellikle Davutoğlu'nun şahsi çabaları sonucunda Boşnaklar kendilerine soykırım uygulayan bir devlete ve halka barış elini uzatmış oldu. (www.setav.org, 18 Mayıs 2011).

Türkiye medeniyetsel söylem çerçevesinde Osmanlı mirası izlerinin görüldüğü Bosna-Hersek ile ilişkilerini siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda çok boyutlu olarak geliştirmeye özen gösterdi. Türk Hava Yolları'nın Air Bosna Şirketi hisselerinin %49'unu satın alması ve Ziraat Bankası'nın Bosna Hersek'te yeni şubeler açması bu çok yönlü ilişkiye birer örnektir. Türkiye, Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğüne ve istikrarına çeşitli toplantılarda atıfta bulunmuştur. AB ve ABD'den yüksek düzeyli temsilcilerin girişimiyle başlatılan Butmir Sürecine destek verme, Güneydoğu Avrupa İşbirliği dönem başkanlığında Bosna-Hersek'in istikrarına ve toprak bütünlüğüne atıf yapılması, İslam Konferansı Örgütü bünyesinde Bosna Hersek Temas Grubu ülkeleri ile Bosna Hersek üzerinde müspet katkıların sunulması Bosna Hersek'e uluslararası platformlardaki destekler olarak ön plana çıkmaktadır (www.mfa.gov.tr, 22 Mayıs 2011).

Türkiye, 11 Eylül saldırıları sonrası dünya gündeminde önemli yer işgal eden Afganistan ile ilişkilere de büyük önem vermektedir. Türkiye'nin Afganistan ile olan ilişkileri, Afganistan'ın Orta Asya'ya açılan kapı olması, Amerika'nın bölgedeki Taliban örgütü ile mücadelesi ve Çin ve Pakistan ile olan ilişkileri etkilemesi bakımından önem arz etmektedir. Türkiye, Amerika'nın işgali sonrasında 20 Aralık 2001'de BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 1386 Nolu karar ile kurulan Uluslararası Destek ve Güvenlik Gücü ISAF'a 267 kişiden oluşan bir birlikle destek vereceğini açıkladı. Haziran 2002'de Türkiye, BM Güvenlik Konseyi kararıyla ISAF-II'nin komutasını da üstlenmiş ve 11 Ağustos 2003'te NATO'ya devredilen ISAF komutasının ardından bu kez Ocak 2004'te NATO Kıdemli Yüksek Sivil Temsilciliği görevini devralmıştır (Özcan, 2005: 66-67). Türkiye'nin Afganistan politikasında bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanması, ekonomik kalkınma, sivil kayıpların olmaması ve

ülkenin yeni baştan imarı da vardır. Türkiye bu ilkeler doğrultusunda Afgan polis ve jandarmasının eğitimlerine yardım etmiş, TİKA aracılığıyla 27 ilkokul ve ortaokulun yeniden inşası ve onarılmasına katkı sağlamış, kız çocukları için bir lise ve kadın gelişim merkezi açılmasına öncülük etmiş ve ayrıca hastaneler açmıştır (Özcan, 2011: 712). Türkiye tüm bunlarla bölgede etki alanını genişletmiş, bu bölgeyle kapsamlı ve sadece güvenlik düzeyinde kalmayan sosyal ve kültürel değerleri de içeren çok yönlü ilişkiler geliştirmiştir.

Davutoğlu döneminde Türk dış politikasının yeniden yapılandırılmasının bir diğer kazanımı ise yeni aktörlerin karar alma ve amaç belirleme süreçlerine katılmasıdır. Ülke içindeki sivil toplum örgütleri, iş dünyasının çatı kuruluşları olan TUSİAD, MÜSİAD, TUSKON ve son zamanlarda sayıları ve etkileri hızla artan düşünce kuruluşlarının dış politikaya aktif olarak katılması ve küresel-bölgesel politikaların belirlenmesi ve yürütülmesinde yer almaları ülkenin uluslararası platformlardaki görünürlüğünü arttırmıştır (Aras, 2009: 10). Özal döneminde başlatılan farklı kesimlerden insanların katıldığı kalabalık dış gezilere AK Parti iktidarında işadamlarının yanı sıra aydınlar, gazeteciler ve sivil toplum örgüt temsilcileri de eklenerek bu geziler sıklaştırılmıştır. Tüm bu girişimlerin sonucunda Türkiye'nin ekonomisi Batı'ya bağımlı olmaktan kurtulmuş; ülke ekonomisine çeşitlilik kazandırılmıştır. Örneğin, daha önceki dönemlerde Türkiye'nin en önemli ticaret ortağı AB ülkeleri iken 2009 yılı itibari ile Rusya-Türkiye arasındaki ticaret hacmi 38 Milyar Dolara ulaşmış ve Rusya Türkiye'nin en önemli ticari ortağı haline gelmiştir (İmanov, 2011: 733).

Dışişleri bakanlığının halka açılımasının ve toplumsal güçlerin ve aktörlerin görüşlerinin dikkate alınmasının önemli bir göstergesi olarak Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez Türkiye'yi temsil eden büyükelçiler ile özel sektör temsilcileri aynı masada bir akşam yemeğinde bir araya getirilmiştir. Bu toplantıda TOBB başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu Orta Doğu, Kuzey Afrika, Balkanlar ve Avrasya ülkelerinin toplam sanayi ihracatının %65'inin tek başına Türkiye'den gerçekleştirilmekte olduğunu belirtmiştir (www.iha.com.tr, 07 Mayıs 2011). Türkiye herhangi bir bölge ile geliştirilen ilişkilerini AB ve ABD ile ya da Ortadoğu gibi diğer farklı bölge ülkeleriyle olan

ilişkilerine rakip görmemekte hatta bunları birbirini tamamlayan ilişkiler olarak değerlendirmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde THY, TİKA (Türk İşbliği ve Kalkınma Ajansı), iş dünyasının çatı örgütleri, ekonomi bürokrasisi ve dışişleri bürokrasisinin koordineli hareket etmesi Türkiye'nin dış politikasına medeniyetsel derinlik kazandırmakta ve başarılarına katkı sağlamaktadır. Ayrıca medeniyetsel değerlerin çokluğunun ve ortaklığının fark edilmesiyle ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda işbirliği yapma imkanları artmıştır.

Tüm bu politikalar ile ekonomik faaliyetler artırılarak daha fazla ekonomik kazanç sağlanmakta, kültürel işbirliği artırılarak aynı ve farklı medeniyetten insanlarla işbirliği projeleri hazırlanmakta, çeşitli düzeyde siyasi ilişkiler geliştirilmekte ve Türk dış politikası tabana yayılarak yürütülen politikalara kamuoyu desteği sağlanmakta böylece bütüncül bir medeniyetsel dış politika yürütülmektedir. Bu durumdan işadamları işlerini büyüterek ve karlarını artırarak kazanç sağlamakta, akademisyen ve entelektüeller dış politika yapım sürecinin bir parçası olarak farklı katkılar sunmakta, kültürel düzeyde ise pek çok ortak proje ile aynı değerlerin paylaşıldığı halk ve devletler ile kaynaşma sağlanmaktadır. Diğer bir deyişle, küreselleşme sürecinin yoğunlaşmasıyla birlikte anlamsızlaşan sınırlar ve artan hızlı iletişime paralel politikalarla geçmişten günümüze pek çok ortak noktaya sahip medeniyet-içi halk ve devletlerle bütünleşme politikaları yürütülmekte, tüm bunlar da Türkiye'yi merkez ülke konumuna getirecek adımlar olarak dikkat çekmektedir.

Türkiye medeniyetsel dış politika çerçevesinde ekonomik diplomasi yürütmeye başlamış, dış politika ile ekonomiyi kaynaştırarak yakınlaştırmış; ortak medeniyet ülkeleri ile daha yoğun ve klasik inşaat sektörü haricinde çok daha farklı sektörlerle ticaret yapmaya başlamıştır. Türkiye'nin Orta Asya, Balkanlar, Ortadoğu ve Afrika gibi alternatif pazarlara açılması, bu ülkelerle yoğun bir ticari ilişki içerisine girmesi onun 2008 yılı sonunda ortaya çıkan küresel krizi daha hafif atlatmasını sağlayan önemli faktörlerden birisi olmuştur. Dış politika karar alıcıları ile özel sektör ve ekonomi yetkilileri birlikte sinerji oluşturmuş, bu sinerji ile birlikte Türkiye'ye hem Arap dünyasından hem de Uzakdoğu ve Batı dünyasından doğrudan pek çok yatırım yapılması sağlamıştır. Türkiye'ye yapılan yabancı yatırım miktarı 1993-2002 yılları

arasında toplam 15 milyar Dolar iken bu rakam 2002-2010 yılları arasında yaklaşık 90 milyar Dolara ulaşmıştır.

Dış ticarete Ortadoğu ülkelerinin payı 2002 yılında %8,5 iken, 2010 yılında %13,2'ye yükselmiştir. Türkiye yine bu dönemde aynı medeniyet değerlerini paylaştığı Ortadoğu ülkelerinden yabancı sermayeyi ve doğrudan yatırımları kendine çekmeyi başarmıştır. Lübnanlı işadamı Hariri'nin sahibi olduğu grup, Türk Telekom özelleştirmesini kazanmış, Ortadoğu'dan Türkiye'ye gelen turist sayısında artış yaşanmış, Türkiye'nin Ortadoğu'ya olan ihracatı 2004 yılına göre %12,5 artarak 20 milyar Dolara yaklaşmıştır. 2002-2009 döneminde Türkiye'nin yurt dışındaki doğrudan yatırımları toplamda 11,2 milyar Dolara ulaşmış; bu yatırımların 3,1 milyar Dolarlık kısmı Ortadoğu'da gerçekleştirilmiştir. Türk inşaat firmaları 2002-2009 döneminde Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya 35,5 milyar Dolardan fazla yatırım yapmışlardır (www.usakanalist.com, 3 Haziran 2011). Yapılan ihracatın artması ve Türk televizyon dizilerinin bu bölgede popüler hale gelmesi yoğunlaşan ilişkilerin bazı örnekleridir. Türk dizilerinin Ortadoğu ve Balkan ülkelerine ihracı ile kültürel etkileşim artmış ve bu bölgelerden Türkiye'ye gelen turist sayısının ciddi bir miktarda artmasına yol açmıştır.

Türkiye'nin Orta Asya bölgesi ile ilişkileri, sloganik söylem düzeyinden medeniyetsel derinliği olan ve her alanda bölge ile ilişkilerini geliştiren bir söyleme doğru yeniden tanımlanmıştır. Türkiye bölge ülkeleriyle olan ilişkilerine ekonomik derinlik kazandırmış, Türkiye ile Orta Asya ülkeleri arasında askeri, kültürel ve siyasi alanlarda işbirliği alanları arttırılmıştır. Türkiye 2002 yılında AK Parti iktidarıyla birlikte Davutoğlu liderliğinde Orta Asya ile ilişkilerini geçmiş yıllarda yapılan hatalardan ders çıkartarak yürütmektedir. Orta Asya'daki Türki Cumhuriyetler bağımsızlıklarını ilk kazandığında Türkiye bu bölgeye büyük duygusal bağlarla girdi. Bu ülkelere pek çok alanda sözler verildi ve üst düzey ziyaretler gerçekleştirildi. Ancak 1990'lı yılların ortalarına gelindiğinde, hem verilen bu sözler yerine getirilmedi hem de üst düzey ziyaretler sekteye uğradı.

2002 yılında AK Parti iktidarı ile birlikte Davutoğlu'nun dış politikasını belirlemeye başladığı Türkiye, ilk iş olarak bu ülkelere verilen sözlerin envanterini

çıkarttı. Türkiye, Moğolistan'da Orhun anıtlarına inen 25 kilometrelik yolun yapımından Moldova'da Gagavuz Türklerine verilen su ve kalkınma projelerine kadar daha önce verilen pek çok sözü gerçekleştirme çabasına girişmiştir. Türkiye daha önceki dönemin aksine söz üretmek yerine iş üretmeye başlamış ve bunun karşılığını kısa sürede almıştır. Bölgenin en büyük sanayi projelerinin önemli bir kısmı Türk girişimciler tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin bu bölgedeki diğer çalışmalarının başında Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattını 2006 yılında açması, Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz projesini tamamlaması ve Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesine başlaması gelmektedir. Bu projelerle Türkiye, tarihi İpek Yolu'nu canlandırmaya, Türkiye-Çin bağlantısını bu şekilde kurarak Orta Asya bölgesinde ticari, ekonomik ve kültürel etkileşimi artırmaya çalışmıştır (Davutoğlu, 2008: 91). Yani Türkiye bu projelerle, Orta Asya bölgesine boş vaatler ile değil aktif projeler ile dönmüş; soydaşları ve akraba topluluklarıyla etkileşimini artırmış; ticari, kültürel ve siyasi bağlarını güçlendirmiş; kısaca medeniyetsel bağlılığını çok yönlü olarak derinleştirmiştir. Türkiye'ye çevre ülkelerden gelen insan sayısındaki artış etkileşimin arttığının bir göstergesidir. Orta Asya'dan Türkiye'ye gelen insan sayısı Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra gelen insandan daha fazladır. Eski Sovyetlerden gelen insan sayısı %25 artış ile 4,8 milyona ulaşmış, oysa Sovyetler Birliği yıkıldıktan hemen sonraki artış %10'dan daha azdı (Kirişçi, 2009: 51).

Türkiye'nin Orta Asya bölgesi ile ilişkilerinde medeniyetsel söylem düzeyinde yeni bir alan açılmış, ilişkiye gerçek anlamda kültürel boyut ve ekonomik derinlik kazandırılmıştır. Türk inşaat firmalarının Kazakistan'da yaptığı yatırımlar 2008 yılına gelindiğinde 5,5 milyar Dolara ulaşmıştır. 2007 yılında Türkmenistan'da faaliyet gösteren 400 civarındaki Türk firmasının gerçekleştirdiği projelerin toplam değeri 3 milyar Doları aşmıştır. Türkiye'nin bölge ülkeleriyle olan ticaret hacmi 2003 yılından 2009 yılına kadar 3 milyar Dolardan 8 milyar Dolara ulaşmıştır. Türk şirketlerinin bölge ülkelerine doğrudan yatırımları da 3,7 milyar Doları aşmıştır. Ayrıca, Türk müteahhitlik firmalarının bölgede gerçekleştirdikleri projelerin toplam değeri 15,5 milyar Dolar civarında gerçekleşmiştir. Türkiye'nin bölge ülkelerine açtığı kredilerin toplamı yaklaşık 1,2 milyar Dolara çıkmıştır (www.mfa.gov.tr, 30 Mayıs 2011). Böylece Türk dış politikasının bölgede özerk hareket edebileceği manevra alanı genişlerken,

Türkiye'nin ekonomik ve kültürel ürünleri bu bölgelerde hızlı biçimde yayılmaya başlamıştır. Yayılan bu ürünler ile etkileşim artmış, medeniyetsel dış politika derinleşmiş ve Türkiye ile Orta Asya ülkeleri arasındaki duygusal bağ çok yönlü biçimde pekişmiştir.

Türkiye, Davutoğlu liderliğinde 2002 yılından günümüze coğrafi olarak kendisine uzak bölgelerde de işbirliği imkanını arttırmaya, diyalog ve iletişim kanallarını açık tutmaya çalışmaktadır. Uzak Doğu ülkeleri ile yakın siyasi ve ekonomik işbirliğinin yanı sıra, etkili bir medeniyetsel söylemle ne Batı'nın sadık müttefiki olarak ne de Gümrük Birliği'ndeki yükümlülüklerini yerine getiren bir ülke olarak değil; Türkiye kendine özgü bir söylem ve etkili bir dış politika vizyonu ortaya koymaktadır. Ortaya konulan yeni medeniyetsel söylem, ikili ve çok taraflı ilişkileri ekonomik, siyasi ve kültürel olarak derinleştirmekte bölge ülkeleri ile çıkarlar karşılıklı olarak maksimize edilmeye çalışılmaktadır. 2002 yılından itibaren Türkiye, bölge ile proaktif dış politika yürütmekte, üst düzey ziyaretleri daha sık aralıklarla yapmakta, işbirliğine dayalı ilişkiler gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin, Uzak Asya ülkeleriyle ticaret hacmini 2002-2009 yılları arasında ortalama %25-30 arttırdığı görülmektedir. Çin, Güney Kore, Japonya ve ASEAN ülkelerinin 2008 yılında Türkiye'nin genel ihracatındaki payı %2,7 iken 2009 yılında %3,2 olmuş; bölge ülkelerinin Türkiye'nin genel ithalatındaki payı ise %15,2'den %16,7'ye çıkmıştır.

Türkiye'nin dünyanın yükselen küresel gücü Çin ile ilişkilerine de Davutoğlu dönemiyle birlikte derinlik ve çeşitlilik kazandırılmış, ilişkiler stratejik işbirliğine doğru ilerlemiştir. Türkiye, Ekim 2010'da Çin ile Konya'da Anadolu ortak askeri tatbikatını gerçekleştirmiş, aynı tarihte sekiz yıl aradan sonra Çin Başbakanının Ankara ziyareti ile Çin ile stratejik ortaklık anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşma ile 17 milyar Dolarlık ticaret hacmi 2015'te 50 Milyar, 2020'de de 100 milyar Dolara çıkarılması ve ikili ticari ilişkilerin artık iki ülkenin para birimleri (TL ve Yuan) üzerinden yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Çin ile 8 ayrı antlaşma imzalayan Türkiye, inşa halindeki tren hatlarının yanı sıra Çin ile birlikte 5 bin kilometrelik daha demiryolu inşa etmeyi planlamıştır (www.zaman.com.tr, 26 Nisan 2011). Yine aynı tarihte Davutoğlu'nun Çin ziyareti ile Ankara'da yapılan anlaşmalara ilaveten Çin ile Stratejik İşbirliği

Konseyi'nin kurulması kararlaştırılmıştır (www.sde.org.tr, 26 Nisan 2011). Türkiye ayrıca Sincan Bölgesi'ne yönelik de projeler geliştirmektedir. İstanbul-Urumçi doğrudan uçak serlerinin başlaması, Urumçi'de Türk konsoloslğunun açılması ve ortak sanayi tesisinin kurulması gibi (www.usakgundem.com, 26 Nisan 2011) projelerle Türklerin çoğunlukta yaşadığı Sincan Bölgesi'nin kalkındırılması ve böylece Çin Hükümeti'yle Türkler arasındaki sorunların çözüme kavuşturulması amaçlanmıştır. Türkiye'nin bu projeler aracılığıyla Sincan Bölgesi ile ilişkilerini derinleştirmesi ve ilişkilerine ekonomik ve kültürel boyutlar eklemeyi planlanması önemlidir.

Türkiye, Çin'e tren hattı projesiyle bağlanmaya çalışılmakta; böylece ilişkilerde Orta Asya coğrafyası üzerinden bağlantı kurulması planlanmaktadır. Dünyanın ikinci büyük ekonomisi ile dünyanın onaltıncı büyük ekonomisi arasındaki bu işbirliği her iki tarafın kazançlı çıkacağı, iki ülke arasında pek çok ortak projenin gerçekleştirileceği ve medeniyetler ittifakı projesinin yürütücüsü Türkiye'nin farklı bir medeniyete mensup devletle derinleşen medeniyet ilişkisi Türk dış politikasına çeşitlilik ve zengin medeniyetsel ilişki imkanı sağlayacaktır. Öte yandan Çin de Müslüman dünyası ve komşusu Pakistan ile ilişkilerinde Türkiye'ye ihtiyaç duymaktadır.

Türkiye bölgesel ve küresel istikrar için enerji politikalarında işbirlikçi, diyalog ile yeni projeler geliştirme, inisiyatif üstlenme ve ülke içerisinde enerji-ekonomi-dışişleri bakanlıkları arasında koordineli bir dış politika yönetişimi ortaya koymaktadır. Türkiye bu bağlamda jeopolitik önemini enerji koridoru olarak pekiştirmektedir. Bunu da medeniyetsel bir söylemle, enerji arzı yapan ülkeler ile enerjiyi tüketecek ülkeler arasında işbirliği ve diyalog içerisinde sorumluluk alarak aktif dış politika stratejisiyle gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Yine bu bağlamda Türkiye geliştirdiği enerji hattı projeleriyle ve yapılan dostluk barajlarıyla Ortadoğu ülkelerine, petrol kaynaklarının Batıya ulaştırılması konusunda işbirliği imkanı sunma ve Orta Asya ülkelerinin Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak için onların kaynaklarını Anadolu coğrafyası üzerinden Avrupa ve Ortadoğu'ya ulaştırma ve bu ülkelerin Kafkasya ile Orta Asya'daki stratejik konumlarını güçlendirme gibi medeniyetsel ilişkileri derinleştiren dış politikalar takip etmektedir. İzlenen bu politikalar, kısa bir süre sonra Türkiye'yi enerji terminali haline getirecek, kendi enerji kaynaklarını çeşitlendirecek ve Türk

pazarına kesintisiz enerji akışını sağlayacaktır. Bu noktada Türkiye'nin hayata geçirdiği ve üzerinde çalıştığı projeler şunlardır. Nabucco Projesi, BTC, Ham Petrol Boru Hattı, Şahdeniz Projesi, Arap Doğal Gaz Boru Hattı, Irak-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı, Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı, Katar ile LNG Anlaşması, İran ile Doğalgaz Anlaşması, Ceyhan Enerji Terminali, Karadeniz'de petrol arama ve üretim yatırımları, TPAO'nun yurt dışındaki faaliyetleri ve Asi nehri üzerinde Dostluk Barajı (Yıldız, 2010: 37).

Türkiye, Orta Asya ülkeleriyle sahip olduğu tarihsel, kültürel ve siyasi bağlarını enerji alanındaki işbirliği ile derinleştirmekte, uluslararası boru hatları ile Ortadoğu ülkelerinin barış ve istikrarına destek olarak ve bölge devletleri arasındaki karşılıklı bağımlılığı artırarak katkı sağlamaktadır. Öte yandan Türkiye'nin kendi kullandığı enerjinin istikrarını da boru hattı projeleri üzerinden arz çeşitlendirmesi yaparak istikrar sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca kendisi gibi enerjide dışa bağımlı olan AB'ye karşı jeopolitik konumunu enerji nakil hatları vasıtasıyla güçlendirmekte, Türkiye'nin enerji terminali olması uluslararası boru hatları projeleriyle hızlanmaktadır. 6 Ağustos 2009 yılında Vladimir Putin'in Türkiye'yi ziyareti ile Türkiye ve Rusya enerji alanında anlaşmalar imzalamışlardır. İmzalanan anlaşmalar ile Türkiye, Rusya'nın, Güney Akım projesi için Karadeniz'de kendi münhasır ekonomik bölgesinde sismik araştırmalar yapmasına izin vermiştir. Rusya da bu izin karşılığında Samsun-Ceyhan petrol boru hattına petrol tedarik etmeyi kabul etmiştir. Böylece Türkiye, Ceyhan'ın enerji terminali olma konusunda somut bir kazanç elde etmiştir. Sonuçta Türkiye, Kerkük-Yumurtalık ve Bakü-Ceyhan petrol boru hatlarına ilave olarak Samsun-Ceyhan petrol boru hattıyla birlikte, dünya petrol ihtiyacının %10'unu karşılayacak duruma gelmiştir (Efegil ve Musaoğlu, 2011: 159).

Türkiye'nin çok boyutlu dış politikasına kazandırılan bir diğer özellik ise ikili ekonomik ilişkilerde para birimi olarak Dolar, Euro veya başka bir uluslararası rezerv para yerine ticaret yapan ülkelerin kendi ulusal paralarının kullanılmasının kararlaştırılması olmuştur. Ülkeler arası yapılan ticarete ulusal paranın kullanılması da Türkiye'ye olan güvenin ve Türkiye'nin bölgedeki artan gücünün önemli bir göstergesidir. Türk Lirası geçmiş yıllarda dikkate alınmayan ve dünyanın en zayıf para

birimlerinden biri olarak nitelendirilirken bugün, başta komşu ülkeler olmak üzere pek çok ülke ile yapılan ticarete kullanılır hale gelmiştir. Medeniyetsel çok yönlü ilişki geliştirmenin sonucunda Türk Lirası'nın etkisi komşu ülkelere bölge ülkelerine doğru hızla yayılmaktadır. Bu durum, Türkiye'ye duyulan güven ve onun bölgede düzen kurucu ilişki geliştirmesiyle yakından ilgilidir.

Türkiye'nin bir medeniyetin son halkası ve merkez ülke olma konumunu pekiştiren politikalar sonucunda dünyadaki pek çok devlet ve hükümet başkanı ya ilk kez ya da uzun yıllar aradan sonra tekrar Türkiye'ye ziyaretler gerçekleştirmek durumunda ve/ya zorunda kalmışlardır. Örneğin, ABD Başkanı Barack Obama Başkan seçildikten sonra ilk denizaşırı ziyaretinde Türkiye'yi de ziyaret etmiştir. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın 2004 yılında 58 yıl aradan sonra Türkiye'yi ziyareti ve ilk kez Brezilya Devlet Başkanlığı düzeyinde Brezilya Devlet Başkanı Luiz Inacio Lula da Silva'nın 2009 yılında gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti diğer örnekler olarak verilebilir. Bunların yanı sıra Malezya Başbakanı Datuk Seri Necip Razak 2011 yılında 28 yıl aradan sonra Türkiye'yi ziyaret eden ilk Malezya başbakanı olmuştur. Bu ziyaretlerden Suriye ve Malezya liderlerinin ziyaretleri, Türkiye'nin medeniyet-içi ilişkilerini güçlendirmesi bakımından, Brezilyalı liderin ziyareti ise Batı dışındaki diğer medeniyetlerle olan diyalog imkânını arttırması bakımından önem arz etmektedir. Türkiye ile Suudi Arabistan aynı bölgede bulunan fakat sınır komşusu olmayan, aralarında tarihi ve kültürel ortak bağlara sahip siyasi, ticari ve ekonomik ilişkileri belli bir düzeye gelmiş iki önemli ülkedir. Suudi Arabistan Kralı Faysal'ın Ağustos 1966 yılında bir uluslararası toplantıya katılmak amacıyla bir kaç saatliğine yaptığı ziyaret dikkate alınmazsa, Suudi Arabistan'dan Türkiye'ye Kral düzeyinde gerçekleşen ilk ziyaret Suudi Kral Abdullah'ın 2006 yılında beraberindeki kalabalık bir heyetle gerçekleştirdiği resmi ziyarettir. Kral Abdullah bir yıl sonra daha uzun bir ziyareti de Cumhurbaşkanı seçilen Abdullah Gül'ü kutlamak amacıyla gerçekleştirmiştir.

Türkiye, Davutoğlu liderliğinde medeniyet söylemi çerçevesinde geliştirdiği çok taraflı ve çok boyutlu dış politika stratejisiyle kendisine büyük bir güven ve saygınlık kazanmış, küresel gelişmeler karşısında her an hazır konumda olduğunu göstermiş, neticede de tüm bu politikalardan çok yönlü kazançlar elde etmiştir. Bu kazanımlar ülke

içerisindeki vatandaşların motivasyonundan, girişimcilerin büyük ekonomik kazanç elde etmesine ve uzak coğrafyalara büyük yatırımlar yapılmasına kadar geniş bir yelpazeye uzanmaktadır.

Davutoğlu medeniyetsel perspektiften hareketle kurmak istediği geleceğin Türkiye'sini şu şekilde ifade etmektedir:

*“Büyük Türkiye'nin Anadolu ve çevre coğrafyalarla sınırlı kalmasını istemiyoruz. Kendi içinde bütünlüğünü, birliğini sağlamlaştırmış, ekonomisini güçlendirmiş, demokrasisini tahkim etmiş, çevre bölgeler ile bütünleşmiş, tam anlamıyla entegre olmuş, Avrupa Birliği'ne girmiş ve Avrupa Birliği'nin edilgen unsuru değil, Brüksel'de İstanbul, Ankara iradesini Brüksel'e yansıtmış, küresel bütün örgütlerde aktif hale gelmiş büyük bir Türkiye özlemi içindeyiz. Dış politikamızın esası da budur. Özeti ve hedefi ise, Türklerin tarihe muhteşem geri dönüşüdür. Bu dönüşü hep birlikte gerçekleştireceğiz” (www.mfa.gov.tr, 07 Mayıs 2011).*

Davutoğlu'nun alıntılanan bu sözlerinden de anlaşılmaktadır ki Türkiye, Kemalist dönemde Batı dünyasıyla kurulan bağlarını daha da pekiştirmeye çalışırken Batı dışı medeniyetlerle de ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiştir. Daha da önemlisi medeniyet kimliğini kaybetmeden bütün dünya ülkeleriyle ikili ve çok taraflı ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadır.

## BÖLÜM IV

### 4. SONUÇ

Huntington'un son zamanlarda ABD başta olmak üzere Batılı ülkelere ilham veren birey, devlet ve uluslararası sistem anlayışının çatışmacı söylemine karşılık 2002 yılından bu yana Türk dış politikasına entelektüel manada ilham veren ve uygulamada yönlendiren Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından işbirliği, diyalog ve diğerini ötekileştirmeden kendi bünyesine dahil ederek alternatif oluşturan bir söylem geliştirmiştir. Bu söylem alternatif bir paradigma içerisinde sistemli ve kriz içerisinde olan Batı dünyasına yeni bir düzen ve çıkış öneren strateji ve politika sunmaktadır. Bu alternatif paradigmanın uygulama alanı olan Türkiye ise Davutoğlu liderliğinde uygulanan politikalarla vizyonu olan, ne yaptığını bilen, kendinden emin, yapıcı, kuşatıcı, çok-terafı/yönlü ve kendisini merkez ülke olarak konumlandıran bir dış politika izlemektedir. Bu politikalar Türkiye'ye güç, prestij ve bölgesindeki devletlere öncü rol oynama ve düzen kurucu devlet olma fırsatı vermektedir. İzlenen çok boyutlu ve proaktif politikalar Türkiye'ye, bulunduğu bölgede aynı medeniyete mensup devletler ile entegrasyon kurma imkanını vermektedir. Kurulacak böyle bir bütünleşme modeliyle Türkiye Avrupa Birliği'nin benzeri bir yapıyı oluşturabilir ve merkezinde yer aldığı istikrarsız bölgelere istikrar getirebilir.

Tüm bu politikalar Türkiye'nin sadece kendi medeniyetindeki sorunlara değil, aynı zamanda kendisinden uzak devlet ve medeniyetlerin sorunlarına ve çatışmalarına da çözüm bulma olanağı sağlayacaktır. Türkiye'nin izlediği politikaların Afro-Avrasya bölgesine ve bu bölgelerde yer alan ülkelere büyük ekonomik katkısı olmakta ve Türkiye'yi yatırım yapmak için uygun bir liman ve cazibe merkezi haline getirmektedir. Türkiye'nin sağlamaya çalıştığı iç siyasal istikrar, yüksek büyüme hızıyla gerçekleştirdiği ekonomik kalkınma, izlediği etkili dış politika, kullandığı yapıcı ve

kuşatıcı medeniyet söylemi, önemli uluslararası siyaset ve ekonomi aktörlerinin dikkatini çekmiştir. Türkiye'nin artan bu önemi çok uluslu şirketler açısından, üç farklı kıtayı İstanbul'dan yönetmeye ve biriken para rezervlerini Türkiye'ye yönlendirmeye imkan sağlamaktadır. Türkiye finansal, ekonomik ve kültürel pek çok alanda cazibe merkezi olmaya başlamıştır. Tüm bunlar kendisine güvenen aktif ve istikrarlı politikalar izleyen Türkiye'nin ekonomik kazanımları olmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin dış politikası üç ana ilkeyle özetlenebilir. Bu ilkeler (i) vizyon temelli, (ii) sistematik ve tutarlı ve (iii) yumuşak güç kullanan proaktif bir politikadır. Davutoğlu Türkiye'yi, Misak-ı Milli sınırlarına hapsedmeyen ve geçmişteki o geniş Afro-Avrasya coğrafyasındaki etki alanına tekrar kavuşturmaya çalışan bir dış politika izleyen bir devlete dönüştürmeye çalışmaktadır. 2002 yılında AK Parti iktidarı ile Davutoğlu'nun öncülüğünde Türkiye daha önceki içe kapanık, statükocu, pasif, reaktif, düşük profilli, dünyada yaşanan gelişmeleri sadece kendi güvenliğine göre değerlendiren, çevresindeki dost ülkelerin beklentilerini dikkate almayan politika anlayışından kurtulmaya başlamıştır. İslam medeniyeti parlak ve etkin geleceğe ulaşmak için İslami kaynakları, İslam düşünürlerinin politika ve medeniyet anlayışını Davutoğlu'nun alternatif paradigma ve stratejik yorumlarındaki gibi günümüze göre yeniden yorumlaması ve değerlendirmesi gerekir.

Bu bağlamda Davutoğlu ile birlikte Osmanlı hinterlandını ve Osmanlı Devleti'nin çoğulcu toplumsal, siyasal ve ekonomik yapısını yeniden fakat farklı bir gözle ele alınmış, Osmanlı sistemini günümüzün şartlarına göre yeniden inşa etmelidir. 2002 yılından itibaren Davutoğlu etkisiyle yürütülen Türk dış politikası daha bağımsız, Türkiye'yi merkez ülke konumuna getirmeyi hedefleyen, diğerini ötekileştirmeyen ama kucaklayan sorunları diyalogla çözen, krizlerde yumuşatıcı rol alan, çevresinin barış ve istikrarı için çabalayan politikalarlardır. Davutoğlu liderliğinde Türkiye'nin medeniyetsel söylem ile geliştirdiği politikalar ile Türkiye'ye saygı duyulması, bölgede merkezi bir konuma yerleşmesi, sorunların çözümünde muhatap alınması ve arabulucu rol oynaması ile sonuçlanmaktadır.

Huntington'un Soğuk Savaş sonrası dönemde din merkezli olarak geliştirdiği

medeniyetler çatışması tezi, çöken iki kutuplu dünya sisteminin yerine yeni bir dünya düzeninin kurulmasıyla neticelenmedi. Davutoğlu'nun geliştirdiği medeniyetler ittifakı ve/ya diyalogu söylemine göre, Batılı ülkelerin özellikle modern dönemde siyasetlerini dayandığı sıfır toplamlı çatışmacı medeniyet söylemi yerine kuşatıcı, ötekileştirmeyen ve kazan-kazan stratejisine dayanan bir siyaset yapma tarzı hakim kılındığı takdirde uluslararası sistemin de yapıcı bir biçimde yeniden yapılandırılması mümkün olacaktır. Bundan dolayı, Davutoğlu'nun Türkiye dış politikasının yeniden yapılandırılması konusunda öne sürdüğü fikir ve öneriler başka ülkeler için de öne sürülebilir.

## KAYNAKÇA

- Akgün, B. (2009). Türk dış politikası ve uluslararası örgütler, *Akademik Ortadoğu*, 3 (2), ss. 1-40.
- Akgün, M. (2010). Ahmet Davutoğlu “Eksen kayması diyen ‘siz karışmayın demek’ istiyor” (Röportaj), *Görüş Dergisi*, Ağustos 2010, ss. 16-22.
- Aksay, H. (2009). Rusya, Kafkasya ve Ermenistan açılımı, *Anlayış*, 78, ss. 53-56.
- Arı, T. (2006). Türkiye’nin Ortadoğu Politikası ve ABD ile ilişkileri. Z. Dağı (ed.), *AK Partili yıllar* (ss. 115-141) İçinde. Ankara: Orion Yayınevi.
- Apaydın, H. Y. (1999). Çağdaş kavram ve kuramlar İslam’ın neresinde bulunur. Ö. Demir (ed.), *İslam, sivil toplum, piyasa ekonomisi* (ss.1-18) İçinde. Ankara: Liberte Yayınları.
- Aras, B. (2009). Davutoğlu era in Turkish foreign policy, *SETA Brief*, (32).
- Aras, B., Özbay, F. (2009). Türkiye ve Ermenistan: Statüko ve normalleşme arasında statüko siyaseti, *Seta Analiz*, 12, ss. 1-16.
- Ataman, M. (2002). Leadership change: Özal leadership and restructuring in Turkish foreign policy, *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, v. 1, n. 1, Spring 2002, ss. 120-153.
- Ataman, M. (2007). Soğuk savaştan günümüze Türk dış politikasında yeni eğilimler ve hedefler. D. Dursun, B. Duran, H. Al (eds.), *Dönüşüm sürecindeki Türkiye* (ss. 282-302) İçinde. İstanbul: Alfa Yayınevi.

- Ataman, M. (2009a). Interdependence and diversification, A new framework for Turkish foreign policy, *Bilgi: Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 18, 2009/1, ss. 37-58.
- Ataman, M. (2009b). Türkiye-Suudi Arabistan ilişkileri: Temkinli ilişkilerden çok-terafırlı birlikteliğe, *Ortadoğu Analiz*, c. 1, n. 9, Eylül 2009, ss. 72-81.
- Ataman, M. (2010a). Restructuring economic foreign policy during the öalist Turkey, *Turgut Özal International Conference on Economics and Politics-I (Global Crisis and Economic Governance)*, 15-16 Nisan 2010, Malatya, Turkey.
- Ataman, M. (2010b). Türk dış politikasında yeni bir söylem: Yumuşak dengeleme, *Stratejik Düşünce*, c. 1, n. 6, Mayıs 2010, ss. 55-58.
- Ataman, M. (2010c). İran'daki Türkiye algılaması: Çakışan ve çelişen beklentiler ve bakış açıları, *Ortadoğu Analiz*, c. 2, n. 13, Eylül 2009, ss. 73-80.
- Ayhan, V. (2009a). Çatışmadan entegrasyona: Türkiye-Suriye. *Stratejik Düşünce*, Sayı: 1, ss. 41-48.
- Ayhan, V. (2009b). Irak-Suriye arası mekik diplomasisi: Türkiye'nin arabuluculuğu. *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1 Sayı: 9, 8-15.
- Ayman, S. G. (2006). Türk dış politika seçkinlerinin Ortadoğu algılamaları ve Irak Savaşı. *Akademik Ortadoğu* 1, 1-21.
- Bağcı, H. (2007). Medeniyetler çatışması ve buluşması ikileminde güvenlik sorunları. *Anayasa Dergisi*, 24, 373-379.
- Bal, İ. (2011a). Obama'nın ABD başkanı olmasının anlamı ve Türkiye'ye yansımaları. M. Ercan (ed.), *Değişen dünyada Türk dış politikası* (ss. 109-125) İçinde. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Bal, İ. (2010). Türk dış politikasında süreklilik ve değişim. C. Yenigün, E. Efegil (eds.), *Türkiye'nin değişen dış politikası* (ss. 37-63) İçinde. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Balcı, A. (2009a). Medeniyetler ittifakı: Problemler, açmazlar, hayaller. *Anlayış*, 72, 46-50.
- Balcı, A. (2009b). The alliance of civilizations: The poverty of the clash/alliance dichotomy?" *Insight Turkey*, 11(3), 95-109
- Balcı, A. Ve Miş, N. (2008). Turkey's Role in the Alliance of Civilizations: A New Perspective in Turkish Foreign Policy?, *Turkish Studies*, 9(3), 387-406.
- Barry, N. (1999). Sivil toplum, din ve İslam. Ö. Demir (ed.), *İslam, sivil toplum, piyasa ekonomisi* (ss. 1-21) İçinde. Ankara: Liberte Yayınları.
- Beaudet, P. (2003). Atina ve Mısır'da antik uygarlıklar ve Batı'nın icad edilmesi. M. Yılmaz (ed.), *Medeniyetler çatışması* (ss. 308-318) İçinde. Ankara: Vadi Yayınları.
- Bilge, M. (2004). *Medeniyet ve Diriliş*. İstanbul: Hece Yayınevi.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2008). Modernity, identity and Turkey's foreign policy. *Insight Turkey*, 10, 55-77.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2007). Türkiye'nin batılılaşma sürecinde, Avrupa ve Batı'nın yeri ve AB'ye üyelikte kimlik olgusunun etkileri. E. Efegil, M. S. Erol (eds.), *Türkiye-AB ilişkileri: Avrupa'nın genişlemesi, müzakere süreci ve batılılaşma sorunsalı* (ss.389-421) İçinde. Ankara: Orion Yayınevi.
- Bölükbaşı, Y. Z. (2011). Türkiye-İsrail ilişkileri. M. Ercan (ed.), *Değişen dünyada Türk dış politikası* (ss. 197-245) İçinde. Ankara: Nobel Yayın dağıtım.

- Brzezinski, Z. (2003). Çatışan Uygarlıklar Esnek Batı'nın Zayıf Surları. M. Yılmaz (ed.), *Medeniyetler çatışması* (ss.184-194) İçinde. Ankara: Vadi Yayınları.
- Bulaç, A. (25 Ekim 2010). Din, Medine, medeniyet. *Zaman Gazetesi*, s.25.
- Canbolat, İ. (2009). Türk dış politikasının teorik zemini. *Stratejik Düşünce*, Sayı 1, 27-30.
- Çandar, C. (2009). Türk dış politikasında eksen tartışmaları: Çok kutuplu dünya için yeni bir vizyon. *Seta Analiz* (16), 1-12.
- Çetin, H. (2007). Çatışma ve diyalog tartışmaları arasında iki insan iki medeniyet. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 41, 48-66.
- Davutoğlu, A. (1994a). *Alternative paradigms*. Maryland: University Press of America
- Davutoğlu, A. (1994b). *Civilizational transformation and the Muslim world*. Kuala Lumpur: Mahir Publications Sdn. Bhd.
- Davutoğlu, A. (1994c). 21. Yüzyıla girerken Türkiye'nin uluslararası konumu. *Türkiye Gönüllü Kültür Teşekkülleri 5. İstişare Toplantısı*, 19 Kasım, İstanbul, 31-53.
- Davutoğlu, A. (1997). Medeniyetlerin ben idrakı, *Divan*, 3, 1-54.
- Davutoğlu, A. (2004). Türkiye küresel güçtür. *Anlayış*, Sayı 10, 40-45.
- Davutoğlu, A. (2006). *Küresel bunalım*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Medeniyetler Çatışması mı? Kenan Gürsoy, Mehmet Aydın, Ahmet Davutoğlu, İlber Ortaylı, PANEL, Ankara: TBMM Basımevi, 2002.

- Davutoğlu, A. (2003). Medya Fukuyama'dan Huntington'a bir bunalımı örtme çabası ve siyasi teorisinin pratik kullanımı. M. Yılmaz (ed.), *Medeniyetler çatışması* (ss.227-245) İçinde. Ankara: Vadi Yayınları.
- Davutoğlu, A. (2008). Turkey's foreign policy vision: An assessment of 2007, *Insight Turkey*, 10 (1), 77-96.
- Davutoğlu, A. (2009a). *Stratejik derinlik-Türkiye'nin uluslar arası konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Davutoğlu, A. (2009b). Türkiye'nin stratejik derinliği ve küresel gelişmeler (Ahmet Davutoğlu ile söyleşi) İbrahim Kalın (ed.), *Enine boyuna*, Ankara: SETA, ss. 39-72.
- Davutoğlu, A. (2010). At the conference on Turkey's foreign policy in a changing world at the University of Oxford, *Political Reflection*, 1(2), 37-50.
- Demir, Ö. (1999). Demokrasi, sivil toplum, serbest piyasa ekonomisi ve İslam. Ö. Demir (ed.), *İslam, sivil toplum, piyasa ekonomisi* (ss. V-XXVII) İçinde. Ankara: Liberte Yayınları.
- Duran, B. (2009). Türk dış politikası Ortadoğululaşıyor mu? K. İnât, M. Ataman, B. Duran (eds.), *Ortadoğu yılığı 2008* (ss. 385-403) İçinde. İstanbul: Küre Yayınları.
- Efegil, E., Musaoğlu, N. (2011). Rusya-Avrupa Birliği ekseninde, Türkiye'nin enerji politikasının analizi. M. Ercan (ed.), *Değişen dünyada Türk dış politikası* (ss. 147-169) İçinde. Ankara: Nobel Yayın dağıtım.
- Ekber, S.A. (2003). Medya Moğolları Bağdat kapısında M. Yılmaz (ed.), *Medeniyetler çatışması* (ss.227-245) İçinde. Ankara: Vadi Yayınları.

- Ekşi, M. (2009). Türkiye-Azerbaycan ilişkileri: Söylemden reelpolitığe, *Avrasya Etüdleri*, 36(2), 95-112.
- Ercan, M. (2011). Türk dış politikasında Rusya. M. Ercan (ed.), *Değişen dünyada Türk dış politikası* (ss. 125-147) İçinde. Ankara: Nobel Yayın dağıtım.
- Esed, M. (1988). *İslamda yönetim biçimi*. İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Fukuyama, F. (1997). *Tarihin sonu ve son insan* (çev. Z. Dicleli). İstanbul: Gün Yayıncılık.
- Huntington, S. (2006). *Medeniyetler çatışması ve dünya düzeninin yeniden kurulması* (çev. M. Turhan, C. Soydemir). İstanbul: Okuyanüs Yayın.
- Huntington, S. (2004). *Amerika'nın ulusal kimlik arayışı* (çev. A. Özer). İstanbul: Global Yayın Ajansı.
- Huntington, S. (2003a). Batı tek'tir, ama evrensel değildir. (çev. F. O. Yıldırım). M. Yılmaz (ed.), *Medeniyetler çatışması* (ss. 108-123) İçinde. Ankara: Vadi Yayınları.
- Huntington, S. (2003b). Müslüman Konfüçyüs bağlantısı. M. Yılmaz (ed.), *Medeniyetler çatışması* (ss. 85-94) İçinde. Ankara: Vadi Yayınları.
- Huntington, S. (2003c). Kültürün kıpkızıl perdesi demir perdenin yerini alacak. M. Yılmaz (ed.), *Medeniyetler çatışması*, (ss. 94-102) İçinde. Ankara: Vadi Yayınları.
- Huntington, S. (2003d). Medeniyetler çatışması mı? M. Yılmaz (ed.), *Medeniyetler çatışması* (ss. 22-50) İçinde. Ankara: Vadi Yayınları.

- Huntington, S. (2003e). Üçüncü demokrasi dalgası. M. Yılmaz (ed.), *Medeniyetler çatışması* (ss. 85-94) İçinde. Ankara: Vadi Yayınları.
- İmanov, V. (2010). Türk-Rus ilişkilerinde yakınlaşma dönemleri. C. Yenigün, E. Efegil (eds.), *Türkiye'nin değişen dış politikası* (ss. 725-741) İçinde. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- İnat, K. ve Duran, B. (2006). AKP dış politikası: Teori ve uygulama. Z. Dağı (ed.), *AK Partili yıllar* (ss. 15-71) İçinde. Ankara: Orion Yayınevi.
- Kahveci, N. (1996). *İslam Siyaset Düşüncesi* Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- Kukathas, C. (1999). İslam, demokrasi ve sivil toplum. Ö. Demir (ed.), *İslam, sivil toplum, piyasa ekonomisi* (ss. 1-21) İçinde. Ankara: Liberte Yayınları.
- Kurth, James. (2003). Asıl çatışma. M. Yılmaz (ed.), *Medeniyetler çatışması* (ss. 209-224) İçinde. Ankara: Vadi Yayınları.
- Kalın, İ. (2009a). İttifak için önce medeniyet lazım, *Anlayış*, Sayı 72, 44-46.
- Kalın, İ. (2009b). *Enine boyuna Türkiye: Siyaset, kültür, sanat*, Ankara: SETA Yayınları.
- Karakoç, S. (2008). *Fizikötesi açısından ufuklar ve daha ötesi*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2010). *Çıkış yolu II medeniyetimizin dirilişi*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karlsson, I. (2006). *Din, terör ve hoşgörü* (çev. T. Kayaoğlu). İstanbul: Homer Kitabevi.

- Kasım, K. (2011). Türkiye'nin Kafkasya politikası 2009. K. İnât, M. Ataman, C. Çakmak (eds.), *Türk dış politikası yllığı 2009* (ss. 401-430) İçinde. Ankara: SETA Yayınları.
- Keyman, F. (2010). Türk dış politikasında eksen tartışmaları: Küresel kargaşa çağında realist proaktivizm. *SETA*, 15, 1-16.
- Keyman, F. (2009). Globalization, modernity and democracy: In search of a viable domestic polity for a sustainable Turkish foreign policy. *New Perspectives on Turkey*, 40, 7-28.
- Keyman, F. (2007). 11 Eylül sonrası dünyada Türkiye'nin dış politikası: demokratikleşme, ekonomik istikrar, güvenlik. D. Dursun, B. Duran, H. Al (eds.), *Dönüşüm sürecindeki Türkiye* (ss. 65-97) İçinde. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Kirişçi, K. (2009). The transformation of Turkish foreign policy: The rise of the trading state. *New Perspectives on Turkey*, 40, 29-58.
- Köni, H. (2009). Türk-Amerikan ilişkileri, *Stratejik Düşünce*, Sayı 1, 32-37.
- Köse, T. (2009). Ermeni açılımından beklentiler. *Anlayış*, Sayı 77, 24-26.
- Kösebalaban, H. (2008). Torn identities and foreign policy: The case of Turkey and Japan, *Insight Turkey*, 10(1), 5-30.
- Kösebalaban, H. (2009). Türkiye'nin yeni dış politika doktrini: Medeniyetler ittifakı. *Anlayış*, Sayı 72, 53-56.
- Laçiner, S. (2000). Civilizational approach international relations theory, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7, Kasım 2000, 49-65.

- Mahbubani, K. (2003). İntihatanın tehlikeleri: diğerlerinin Batı'ya öğrettikleri. M. Yılmaz (ed.), *Medeniyetler çatışması* (ss. 66-72) İçinde. Ankara: Vadi Yayınları.
- Oğuzlu, T. (2007). Soft power in Turkish foreign policy. *Australian Journal of International Affairs*, 61 (1) March 2007, 81-97.
- Okutan, C., Ereker, F. (2005). Türk dış politikasının belirlenmesinde rejim unsuru. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (8), Güz 2005, 189-204.
- Özarpınar, Y. (1997). Kültür ve medeniyet anlayışları ve bir medeniyet teorisi. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Özcan Alkan, S. (2005). ABD'nin Afganistan politikası ve Türk dış politikası. *Avrasya Etüdleri*, 27-28, 33-76.
- Özcan Alkan, S. (2011). Türk dış politikasında Afganistan. K. İnât, M. Ataman, C. Çakmak (eds.), *Türk dış politikası yllığı 2009* (ss. 700-714) İçinde. Ankara: SETA Yayınları.
- Özel, S. (2010). Dış politikada durum değerlendirme zamanı, *Görüş Dergisi*, Ağustos 2010, 30-36.
- Silinir, M. (2009). Amerikan gücünün geleceği. İstanbul: Lalezar Kitabevi.
- Sönmez, S. (2003). Medeniyet, Kuran medeniyeti ve evrensellik imkanları. *Köprü Dergisi*, Kış 2003, 81, 8-17.
- Şen, A. (2005). Bölgesel entegrasyonlar ve ekonomik performans: Eco projesi, Türkiye ve Türki Cumhuriyetler. *Avrasya Etüdleri*, 27-28, 173-195.

- Şimşek, O. (2010). Batı medeniyetindeki seküler sosyal bilim-medeniyet ilişkisinin Türk sosyal düşüncesi bağlamında analizi, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 44, 157-179.
- Telatar, G. (2011). *11 Eylül sonrası Amerikan dış politikasında hegemonyanın yeniden inşası*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk, F. (2010a). Türkiye ile Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkiler. F. Türk (ed.), *Türk dış politikasında güncel paradigmalar* (ss. 1-17) İçinde. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Türk, F. (2010b). Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti döneminde Türkiye-İran ilişkileri. F. Türk (ed.), *Türk dış politikasında güncel paradigmalar* (ss. 45-57) İçinde. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Türk, F. (2010c). AB-Rusya ilişkilerinin enerji boyutu bağlamında Nabucco Projesi. F. Türk (ed.), *Türk dış politikasında güncel paradigmalar* (ss. 45-57) İçinde. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Türk, F. (2010d). Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarında Türkiye Körfez ülkeleri (Suudi Arabistan, Katar ve Kuveyt) ilişkileri. F. Türk (ed.), *Türk dış politikasında güncel paradigmalar* (ss. 57-71) İçinde. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Toku, N. (2002). *İlm-i Umran İbni Haldun'da toplum bilimsel düşünce*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Uslu, N. (2011). Türkiye'nin Kıbrıs politikası. B. Duran, K. İnât, M. Ataman (eds.), *Türk dış politikası yıllığı* (ss. 247-293) İçinde. Ankara: Seta Yayınları.
- Uysal, A. (2005). Medeniyetler çatışması ve dünya düzeninin yeniden kurulması: Kitap incelemesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 165-172.

- Ünay, S. (2011). Ekonomik küreselleşme çağında diplomasi: Türkiye'nin yeni dış politikası ve rekabet devleti. K. İnat, M. Ataman, C. Çakmak (eds.), *Türk dış politikası yıllığı 2009* (ss. 47-90) İçinde. Ankara: SETA Yayınları.
- Wallerstein, I. (2003). Medeniyet(ler) niçin yeniden gündemde?. M. Yılmaz (ed.), *Medeniyetler çatışması* (ss.252-264) İçinde. Ankara: Vadi Yayınları.
- Yaylacı, İ. (2006). Medeniyet ve düzen sempozyum notları, *Divan*, 2, 239-248.
- Yetim, M. (2011). Türkiye'nin değişen Ortadoğu algısı: ideoloji-güvenlikten ekonomi-medeniyete. K. İnat, M. Ataman, C. Çakmak (ed.), *Ortadoğu yıllığı 2009* (ss. 453-478) İçinde. İstanbul: Küre Yayınları.
- Yıldız, T. (2010). Enerji işbirliği için aktif dış politika, *Görüş Dergisi*, Ağustos 2010, 36-37.

## İnternet Kaynakları

[http://www.bisav.org.tr/yayinlar/icindekiler\\_notlar.cfm?yayin\\_sayi=47,](http://www.bisav.org.tr/yayinlar/icindekiler_notlar.cfm?yayin_sayi=47) 12.01.2011 tarihinde erişildi

[http://www.medeniyetlerittifaki.org.tr/raporlar/medeniyetlerittifaki.pdf,](http://www.medeniyetlerittifaki.org.tr/raporlar/medeniyetlerittifaki.pdf) 14.01. 2011 tarihinde erişildi

[http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=15985&q=turk-dis-politikasinda-eksen-tartismalari-kuresel-kargasa-caginda-realist-proaktivizim,](http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=15985&q=turk-dis-politikasinda-eksen-tartismalari-kuresel-kargasa-caginda-realist-proaktivizim) 29.03.2011 tarihinde erişildi

[http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1488,](http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1488) 29.03.2011 tarihinde erişildi

[http://www.yenisafak.com.tr/politika/?t=08.02.2008&c=2&i=122476,](http://www.yenisafak.com.tr/politika/?t=08.02.2008&c=2&i=122476) 08.04.2011 tarihinde erişildi

[http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=107581,](http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=107581) 20.01.2011 tarihinde erişildi,

[http://siyasetvedusunce.com/koese-yazarlarimiz/selma-hacismailolu/874-deien-duenyada-merkez-uelke-tuerkiye-selma-hacismailolu.html,](http://siyasetvedusunce.com/koese-yazarlarimiz/selma-hacismailolu/874-deien-duenyada-merkez-uelke-tuerkiye-selma-hacismailolu.html) 25.02.2011 tarihinde erişildi

[http://www.milliyet.com.tr/dis-politikada-yeni--sektor---arabuluculuk/sami-kohen/dunya/yazardetay/03.11.2009/1157426/default.htm,](http://www.milliyet.com.tr/dis-politikada-yeni--sektor---arabuluculuk/sami-kohen/dunya/yazardetay/03.11.2009/1157426/default.htm) 23.02.2011 tarihinde erişildi

[http://www.selcuksam.edu.tr,](http://www.selcuksam.edu.tr) 03.04.2011 tarihinde erişildi

[http://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa,](http://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa) 27.04.2011 tarihinde erişildi

[http://www.selcuksam.edu.tr,](http://www.selcuksam.edu.tr) 04.04.2011 tarihinde erişildi

[http://www.mfa.gov.tr/turkiye-pakistan\\_siyasi-iliskileri.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/turkiye-pakistan_siyasi-iliskileri.tr.mfa), 03.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa>, 03.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.milliyet.com.tr/nukleerdiplomasi/siyaset/haberdetayarsiv/30.07.2008/972607/default.htm>, 03.05.2011 tarihinde erişildi

[www.tobb.org.tr/AvrupaBirligiDairesi/.../ankaraforumu/ankaraforumu.pdf](http://www.tobb.org.tr/AvrupaBirligiDairesi/.../ankaraforumu/ankaraforumu.pdf), 05.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-filistin-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, 05.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.politikcity.de/forum/t%FCrkei-au%DFenpolitik-t%FCrkiye-d-i-leri/14764-prof-ahmet-davuto-lu.html>, 05.05.2011 tarihinde erişildi

[http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu\\_nun-turk-ocaklari\\_nin-kurulusunun-100\\_-yilini-kutlama-etkinlikleri-kapsaminda-duzenlenen.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-turk-ocaklari_nin-kurulusunun-100_-yilini-kutlama-etkinlikleri-kapsaminda-duzenlenen.tr.mfa), 05.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.iha.com.tr/ /haber/detay.aspx?nid=28904&cid=6>, 07.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.moralhaber.net/makale/turk-dis-politikasinin-isaret-taslari/>, 08.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1037903&title=stratejik-ortaklik-cine-acildi>, 08.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.sde.org.tr/kose-yazilari/645/davutoglunun-kasgar-ziyareti-ve-degisen-turk-cin-iliskileri.aspx>, 26.04.2011 tarihinde erişildi

<http://www.usakgundem.com/yazar/1819/d%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fleri-bakan%C4%B1-davuto%C4%9Flu%E2%80%99nun-%C3%A7in-ziyareti.html>, 26.04.2011 tarihinde erişildi

<http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye/article/ingiltereyle-stratejik-imza-atildi-enerji-koridoru-abye-uzanacak-011330>, 14.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1195/yeni-stratejik-ortagimiz-ingiltere.aspx>, 14.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1896>, 15.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.bugun.com.tr/haber-detay/140002-kumanda-merkezinde-kim-var-haberi.aspx>, 14.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.d cud.org.tr/bgor.aspx?FD=36>, 15.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1137597>, 23.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.stargazete.com/acikgorus/turkiye-nin-gucu-suriye-ve-israil-in-arasini-bulmaya-yetecek-mi-104222.htm>, 16.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=6550&q=turkiye-ortadogu-da-baris-mekigi-dokuyor>, 17.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=28828&q=arabulucu-degil-oyun-kurucu-dis-politika>, 18.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=6805&q=obama-donemi-turk-amerikan-iliskileri>, 19.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=9651&q=turkiye-azerbaycan-iliskileri-calistayi>, 19.05.2011 tarihinde erişildi

[http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-16-17\\_10\\_2009-tarihlerinde-bosna-hersek\\_i-ziyareti-vesilesiyle-dnevni-avaz-gazetesinde-yayimlanan-makalesi.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-16-17_10_2009-tarihlerinde-bosna-hersek_i-ziyareti-vesilesiyle-dnevni-avaz-gazetesinde-yayimlanan-makalesi.tr.mfa), 22.05.2011 tarihinde erişildi

[http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com\\_content&view=article&id=1071:tuerk-d-politikasnn-bar-vizyonu-ve-gueneydou-avrupa-birlii-suereci&catid=95:analizler-balkanlar&Itemid=143](http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1071:tuerk-d-politikasnn-bar-vizyonu-ve-gueneydou-avrupa-birlii-suereci&catid=95:analizler-balkanlar&Itemid=143), 22.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.turksam.org/tr/yazdir2065.html>, 22.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.tuicakademi.org/index.php/yazarlar1/80-yusuf-cinar-tum-yazilari/1595-bir-bolgesel-guc-olarak-turkiyenin-fizibilitesi>, 22.05.2011 tarihinde erişildi

[http://www.samanyoluhaber.com/h\\_500477\\_2010-yilinda-turkiye-araplarin-tatil-merkezi-oldu.html](http://www.samanyoluhaber.com/h_500477_2010-yilinda-turkiye-araplarin-tatil-merkezi-oldu.html), 24.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.stargazete.com/ekonomi/2010-da-turist-sayisi-30-milyona-dayandi-haber-326119.htm>, 25.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=684152>, 27.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=671428>,

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetayV3&CategoryID=101&ArticleID=896996>, 28.05.2011 tarihinde erişildi

[http://www.turkcebilgi.com/kose\\_yazisi\\_93108\\_davut-dursun-kral-faysaldan-kirk-yil-sonra-kral-abdullahin-ziyareti.html](http://www.turkcebilgi.com/kose_yazisi_93108_davut-dursun-kral-faysaldan-kirk-yil-sonra-kral-abdullahin-ziyareti.html), 29.05.2011 tarihinde erişildi

[http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu-ile-brezilya-disisleri-bakani-sayin-celso-amorim\\_in-ortak-basin-toplantisi\\_-25-temmuz-201.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu-ile-brezilya-disisleri-bakani-sayin-celso-amorim_in-ortak-basin-toplantisi_-25-temmuz-201.tr.mfa), 29.05.2011 tarihinde erişildi

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=248042>, 30.05.2011 tarihinde erişildi

[http://www.akparti.org.tr/disiliskiler/turkiye-orta-asya-iliskileri\\_6428.html](http://www.akparti.org.tr/disiliskiler/turkiye-orta-asya-iliskileri_6428.html), 30.05.2011 tarihinde erişildi.

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-orta-asya-ulkeleri-iliskileri.tr.mfa>, 31.05.2011 tarihinde erişildi.

<http://www.yenisafak.com.tr/Yorum/?i=1459903>, 01.06.2011 tarihinde erişildi.

<http://www.mfa.gov.tr/uzak-dogu-bolgesi-ile-ekonomik-iliskilerimize-genel-bir-bakis.tr.mfa>, 02.06.2011 tarihinde erişildi.

<http://www.usakanalist.com/content/yeni-donem-turk-d-politikas-n-n-politik-ekonomisi-39/>, 03.06.2011 tarihinde erişildi.

<http://www.turkrus.com/haber-hatti/22604-12-yilin-basari-oykusu-rusyadan-turkiyeye-gelen-turist-sayisi-yuzde-460-artti.html>, 05.06.2011 tarihinde erişildi.

[http://www.akparti.org.tr/disiliskiler/turkiye-kibris-iliskileri\\_1142.html](http://www.akparti.org.tr/disiliskiler/turkiye-kibris-iliskileri_1142.html), 27.06.2011 tarihinde erişildi.

<http://www.finanstrend.com/haber/77225/turkiye-rusya-ticaret-hacmi-38-milyar-Dolara-ulasacak->, 28.06.2011 tarihinde erişildi.

<http://www.turksam.org/tr/a1584.html>, 04.07.2011 tarihinde erişildi.

[http://www.bisav.org.tr/yayinlar.aspx?module=yayinayrinti&menuID=3\\_5&yayintipid=5&page=3&yayinid=29](http://www.bisav.org.tr/yayinlar.aspx?module=yayinayrinti&menuID=3_5&yayintipid=5&page=3&yayinid=29), 06.07.2011 tarihinde erişildi.

**EK-1**

**ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA İLİŞKİN METİN**

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, “**Türk Dış Politikasında Medeniyet Söylemi ve Yeniden Yapılanma**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim. **05.10.2011**

**Mahmut ALPAY**